

An impressionistic painting of a sunset or sunrise over a body of water. The sky is filled with vibrant, textured brushstrokes in shades of red, orange, yellow, and purple. The water below reflects these colors, creating a shimmering effect. Several small, dark islands or peninsulas are scattered across the water, some with sparse greenery. The overall style is painterly and evocative, capturing a moment of natural beauty with a focus on color and light.

KISVARSÁNYI GÉZA

EMLÉKEZÉS

*EPIZÓDOK ÉLETEMBŐL
TOKAJTÓL SARASOTÁIG*

KISVARSÁNYI GÉZA
EMLÉKEZÉS—EPIZÓDOK
ÉLETEMBŐL
TOKAJTÓL SARASOTÁIG

GÉZA KISVARSÁNYI
MEMORIES
FROM TOKAJ TO SARASOTA
SARASOTA 2011

Copyright©2011 by Éva Kisvarsányi

Géza Kisvarsányi was born in 1926 in Tokaj, Hungary. As an 18-year-old student he was drafted into the Hungarian army and survived the last stages of the second world war but was captured by the conquering Soviet army as a prisoner of war. His harrowing experiences of three years in the Gulag are recounted in this volume. As a witness of untold atrocities and cruelty his recollections may serve future generations and historians.

This is a private edition intended for use by his family and friends. The English edition will be published later.

Printed in the United States of America. All rights reserved.

A könyv kereskedelmi forgalomba nem kerül

ISBN 978-0-9858555-0-5

TARTALOM

BEVEZETÉS

ELŐSZÓ

I. RÉSZ: IFJÚSÁG A HÁBORÚBAN

Sorsom Kezdeté

Tokaj: A Természet Költeménye, a Magyarok Földje

Eger

A Felvidék, Kárpátalja és Erdély

Egy Kis Nyári Munkatábor

Budapest

Béke és Háború

Kis Ország, Nagy Háború

Felderítés és Akció

Az Utolsó Offenzíva

Határ a Morvánál

Pihenés és Gondolkozás

Hajnali Riadó

A Szögesdrót Világa: a Zwetl Kolera Läger

Hadifogoly Transzport

Elosztó Läger

A Constanzai Gyűjtőláger

Utazás a Fekete Tengeren

Élet és Halál a Hatos Sakállágerben

A 44-es Halálláger

A 4-es Kórház Läger

A Reménység Útja

II. RÉSZ: GEOLÓGIA—AZ ÉLETMENTŐ TUDOMÁNY

Egyetemi Éveim Budapesten

A Geológia Gyakorlása Magyarországon, 1952-1956

A Recski Érctelep Geológiai Kutatása

A Recski Érc és Neo-Európa

1956. Október 23.

III. RÉSZ: AMERIKA FÖLDJÉN

Ábel a Rengetegben

Érc kutatás Amerikai Módra

A Viburnum Trend Felfedezése

A Kutatás Gazdasági Alapjai

Három Évtized az Amerikai Felsőoktatásban

EPILÓGUS
FÜGGELÉK
VÁLOGATOTT IRODALOM
TARTALOM

A SZERZŐ 26 ÉVES KORÁBAN

KISVARSÁNYI GÉZA

EMLÉKEZÉS

Epizódok Életemből

BEVEZETÉS

Kisvarsányi Géza visszaemlékezéseiből sok részletet hallottam ötvenhat éves házasságunk alatt. Mégis, mélyen megrendítő volt, amikor kéziratát kiadásra rendeztem és szerkesztettem, és egyhuzamban, folyamatosan olvastam el történetét. Írásában három tényező emelkedik ki: szülőföldje iránti hűsége és szeretete, a természet titkainak csodálata, és közös hivatásunk, a geológia iránti elkötelezettsége.

Legrészletesebben a második világháborút és azt követő hadifogságát írja le. Ez nem véletlen, hiszen azokban az években, 18-21 éves ifjúként élte át a legnagyobb borzalmakat. A Nobel díjas Kertész Imre évtizedekkel később megírta a náci haláltáborokban elszenvedett fiatal éveinek megpróbáltatásait. A második világháború magyar katonáinak Nemeskürty István állított emléket. Amíg köztünk vannak a kortanúk, a kortársak, a túlélők, mint Kisvarsányi Géza, történeteiket meg kell írni és az utókor számára tilalomfaként, felállítani.

Szolgáljon memoárja elsősorban azok számára, akik még ma is visszasírják a kommunizmust. Legyen tanulságos olvasmány az anyagi javak dömpingjében felnőtt ifjúságnak. Végül pedig, de nem utolsósorban, ajánljuk ezen írást a történészeknek, hogy mélyebben tanulmányozzák az újabb kori magyar történelem eddig rejtett és titkolt részleteit.

Dr. Kisvarsányi Gézané született Bognár Éva
A Missouri Állami Földtani Intézet nyugalmazott Aligazgatója
Sarasota, Florida, 2011. június

ELŐSZÓ

Nyolcvanöt éves vagyok, régmúlt idők utolsó hírnöke. Bizonyosságul hozom szemem és fülem által látott és érzékelt eseményeket az utódok, a kortársak és a történészek számára.

Miután naplót sohasem vezettem, nem mehetek a napok apró részleteibe, de talán annál érdekesebb és fontosabb a látószögem. Ami fontos és érdekes, arra emlékezem. Tehát látószögem egyéni és a valóságban gyökerező. Nem takarok el semmit, és nem ferdítsem el az eseményeket. Az esemény és a gondolkozás együtt jár, mint az öregember és a botja.

Miért írok tehát? Azért, mert tanú vagyok, a 20-ik század történelmének tanúja, e nagy emberi tragédia egyik szereplője. Mert a 20-ik század a fehér ember kultúrájának, a nagy európai civilizációnak legnagyobb tragédiája. E nagy és világot hódító kultúrának e század volt a legnagyobb és végzetes temetője. Sokan terveztek birodalmi jövőt, hódítást, írtak parancsokat, s rendezték a világ sorsát. Sokan írtak történelmet, megmagyarázták a bizonyítványukat. Végül is mindenki jót akart, s mindenki ártatlan volt. Nagy emberek nagy írásai már mind megjelentek. Én csak megírtam mit jelentett nekem, amikor 13 éves voltam és kitört a második világháború, ami elrabolta ifjúságom legszebb éveit.

Ha írtam volna naplót, az már régen elveszett volna az orosz hadifogságban. A gyakori éjjeli riadó és motozás célja minden ceruza és papír elkobzása volt. Miután a szovjet hadseregnek építettünk hadiutat a Kaukázus hegyein keresztül, a körülmények a legszigorúbbak voltak. Majd Magyarországon a kommunizmus alatt nem volt ajánlatos emlékezni, vagy ilyesfajta dokumentumokat otthon tartani. Később az 1956-os magyar antikommunista forradalom után menekültünk, minden dokumentum és papír, ceruza nélkül. A papír, a ceruza, az írott szöveg mindenütt súlyos börtönt jelentett. A naplóírók tehát

mindig súlyos helyzetbe kerülhettek. A papír és ceruza a diktatúrák nagy ellensége volt és ledöntésükben nagy szerepe volt az információs forradalomnak.

Egész életemben, még a legsúlyosabb körülmények között is arra koncentráltam, hogy kizárjak agyamból mindent, ami rossz, koncentrálok a jövőre, majd felejtsek el és zárjak ki minden rossz élményt életemből. Az amerikai tengerészgyalogságnak pont ez a filozófiája. „Ne arra koncentráljunk, ami nincs, hanem arra, ami van”. Így egész véletlenül úgy gondolkodtam, mint a tengerészgyalogság. A középiskolai és egyetemi tanulmányok kitűnő szintű befejezése, az amerikai doktorátus megszerzése, a hasznosítható ércek megtalálása és felfedezése mind erre a filozófiára épített. Az amerikai és magyarországi földtani felfedezések, a tudományok művészetének megtalálása, egész életműködésem lelki felújulást és elméleti koncentrációt tett lehetővé. Így nem csak fizikailag, de pszichológiailag, lelkileg is túléltem a legnagyobb élet-megpróbáltatásokat. Túléltem a bombázásokat, a hét hónapos frontszolgálatot, a nagy világháborút, a nagy béke kitörésének kapcsán hadifogságba való elhurcolásomat, a GULÁG halálrendszerét, a világtörténelem legnagyobb gépesített mészárlását, a legnagyobb becsapásokat, hazugságokat, kiéheztetéseket, börtönöket és kínzókamrákat, amit a nagy politikai diktatúrák működtetettek.

Sarasota, 2011.

Kisvarsányi Géza
Professzor Emeritus

I. RÉSZ

IFJÚSÁG A HÁBORÚBAN

Sorsom Kezdeté

Sorsom nem volt véletlen. Tokajban születtem. Ebben az ártatlan kis mondatban benne van nemzetünk nagy tragédiája, a „Trianoni Békeszerződés”. Édesanyám és nővére Kassán, Tiszolcon, majd Gömörvégen laktak, s ott tervezték, mint fiatal házások a jövőt. De magyar állami tisztviselő nem kellett a cseheknek és úgy jó 120 ezer embert, mind egy szálig magyarok, kidobtak az újdonsült demokráciából. Így az ezeréves magyar Felvidékből és az osztrák Bohémia és Morvaországból Csehszlovákia lett. A csehek mindent, amit lehetett elvettek a magyaroktól „a demokrácia és a nemzetközi jog alapján” kompenzáció nélkül. A kiüldözött magyarok helyébe szlovákokat és cseheket telepítettek. Sajnos, ugyanez történt Kárpátaljával, Erdéllyel és a Délvidékkel is, például kétfélmillió magyar maradt közvetlenül az új határok mentén, „idegen” földön az új országokban kényszerült élni. Ez volt a Versailles-i igazságtéves. Továbbá, még volt Székelyföldön és szórványban másfélmillió magyar az újonnan kreált országokban. Ha volt a történelem folyamán valaha is egy „politikai genocide,” az Magyarország politikai lemészárlása volt. Örökös szenvedésre és koldusbotra juttatták a magyar népet a nyugati győztes hatalmak.

Gyermekkoromban már csak a mesékből hallottam a csodálatos Felvidékről, a fenyves erdőkről, a medve- és szarvasvadászatokról, a Magyar és Szepes-Gömöri Érchegység bányáiról. Nagybátyám különösen szenvedélyes vadász volt és bejárta az ősvadon csodálatos hegyeit, fenyves erdőit. A gyönyörű vidék hegyei, erdei, mint egy ősvadon terjeszkedett a Kárpátok vízválasztó hegyormaitól, a szepesi hegyektől Selmecebányaig. Medve- farkas- vaddisznó- és szarvas-vadászatok különös élményt teremtettek a résztvevőknek. Később, már elemista és középiskolás koromban magam is elkísértem nagybátyámat különböző vadászatokra. Ő

kitűnő vadász volt, a vadásztársaságok kedvence, mert egy lövéssel leterített minden vadat. Néhány lépéssel mögötte, egy kis 9 mm-es Flóbert puskával követtem, ami ugyan nem védett volna meg semmiféle vadállattól, de nagybátyámmal biztonságban éreztem magamat. Az egész napos vadászatok alkalmat adtak a természet tanulmányozására, a természet szépségeinek felismerésére és csodálatára, a terep zeg-zúgainak kihasználására és az indiánokat utánzó rejtett mozgások megtanulására. Mindezeket a cserkészcsapatban, a levante kiképzésben és később katonakoromban tovább fejlesztettem és jól felhasználtam.

Amit tokaji elemista koromban különösen szerettem, az a természetvédelmi és környezetvédelmi napok voltak május elején minden évben. Magyarországon már 1932-ben természetvédelem volt, észleltük a „madarak és fák napját” és a természet védelmét, annyira, hogy még egy papírdarabkát sem lehetett eldobni a kirándulóhelyeken. A délutáni uzsonnához mindig járt egy bögre igen finom, helyszínen főzött kakaó. Ez a bögre kakaó minden gyerek kedvence volt.

Lehet, hogy a nagyközönség, a fiatalok, a könyvolvasók a mai világban már semmit sem tudnak a felvidéki magyar ércbányákról. Ezek a bányák fontos szerepet játszottak a magyar történelemben. Szerencse, hogy a tatárjárás és a törökvesz nem érte el ezeket a bányákat. Bizonyos korszakokban ezek a bányák és lelőhelyek adták a magyar kincstári jövedelem 30-40 százalékát. Az első világháború alatt ezek a termelőhelyek 5-10-szeres mennyiségben szolgáltatták a fémeket. Az angol ipari forradalom is a bányászat gőzgépeivel és földalatti szállítással kezdődött. A Selmeci Bányászati Főiskola és a felvidéki bányászat jelentős szerepet játszottak a bányászat technikai fejlődésében és a magyar iparosításban. A gőzgépek és az ipari forradalom kifejlődése Magyarországon 1716-tól bányászati iskolák alapítását eredményezte. Az első gőzgépet 1722-ben Újbányán alkalmazták. A hároméves selmecbányai iskola 1735-ben alakult. Ezt követték Sopron (1919) és Miskolc (1949). A Magyar Állami Földtani Intézet 1869-ben alakult. Trianonnal ércbányászati nyersanyag készletünknek 98.3 százalékát elvesztettük.

A magyar ércbányászat első virágzása a 15.-16.-ik században volt. A 18.-ik század elején az ország egyetlen jelentős iparága a bányászat és kohászat volt. 1772-ben az állami jövedelem 30 százaléka, Erdélyben 50 százaléka származott a bányászatból. Érdekes családi vonatkozás, hogy feleségem egyik őse Christophorus Aigner 1693-ban kapott nemességet, mint bányászati szakértő. Aigner azért jött Freibergben szerzett bányászati szaktudásával Magyarországra, hogy fejlessze a magyar bányászatot. A Felvidék neves magyar bányáinak nevét érdemes felemlíteni.

Selmecbánya	Gölnicbánya	Igló
Korpona	Láposbánya	Mecenzéf
Körmöcbánya	Rimabánya	Rozsnyó
Kapnikbánya	Fernezely	Csetnek
Óradna	Belabánya	Betlér
Rézbánya	Libetbánya	Vörösvágás
Besztercebánya	Bakabánya	Jászó
Szomolnok	Szinobánya	Úrvölgy
Aranyida	Rudabánya	Radna
Újbánya	Brezno	Rózsahegy
Pelsőcardó	Dobsina	
Jolsva	Ida	

Olvassuk el lassan, egyenként a neveket. Mennyi munkát, vesztélyt, küzdelmet és tudást jelentenek Magyarország ipari fejlődésében!

TOKAJ: A Természet Költeménye, A Magyarok Földje

Tokaj híres. Még itt, Floridában is hallottak róla az emberek. Legalább is a helyi történelmi klub orvos, ügyvéd, professzor tagjai. Az egyik kedves tag a vacsora meghívását 5 puttonyos tokaji aszúval tetőzte.

Az én szememben Tokaj az a hely, ahol születtem, kisgyermek voltam, ahol betűvetést tanultam, de sajnos, ahonnan 9 éves koromban elkerültem Mezőtárányba, majd Egerbe. De amikor csak lehetett, még magyar királyi honvédként is, egyetemista koromban is, sőt, még Amerikából is, mindig és mindig visszatértem a szülői házba.

Szüleim az első világháború viszontagságai után a nagymamánál kaptak menedéket, aki 1900 óta özvegy volt. Gyermekei már mind kirepültek a fészekből és ő ottmaradt egyedül. Volt nagy háza, kertje, szőlője, földje. Szüleim három gyermekükkel ott éltek. A föld, a kert, a szőlő, az állatok eltartották az egész családot. Még a nagy gazdasági válságban, a 30-as években is, mindenünk volt, minden, ami a családnak kellett megtermelt. A kertet megművelték, a gyümölcsöt leszedték, a befőtteket elkészítették, a kenyeret megsütötték. A földeket learatták, a búzát felőrölték, zsákokban állt a liszt, az éléskamrában a sonka, a hurka, a szalonna, a polcokon a befőttek, a kosáralmák. A padláson még karácsonykor is raffián csüngött a szőlő. A föld, a fák, a kis és nagy állatok, az erdő ontották a földi jólétet. A bér munkás olcsó volt és mindent elvégzett. Azt csak később tudtam meg, hogy ugyanakkor az egész világ nyomorgott. Amerikában 25, Németországban 50 százalékos volt a munkanélküliség, és hosszú sorok álltak egy kanál levesért. Nem vitás, hogy ez a gazdasági helyzet hozzájárult a diktatúrák kialakulásához és a második világháború kitöréséhez.

Ezért gondolom azt, hogy a magyar csak akkor támadhat fel, ha van földje, finom jó termőföld, gyümölcsös, veteményes és virágoskert. Ez nagyobb életbiztonság, mint a bank, az ingatlan, a lakás, vagy az arany. A föld visszatart a kalandozásoktól, a külföldre meneküléstől, még akkor is, ha szorít a nadrágszíj. Sajnos, az egyetlen kivétel a kommunizmus volt, ahol a földbirtokos a „nép” ellensége lett, s amikor minden földünket elvették.

Tokaj így lett a nagy családfenntartó, életet adó kisváros a falusi részével, amit Kistokajnak neveztek, ahol mi laktunk.

Tokaj a hegyvidék, az Alföld, és a Tisza és Bodrog találkozásánál épült. A Tisza elindult a Kárpátokban és addig kanyargott, míg nekiütközött a Tokaji hegynek. A Tisza kanyargásai után direkt a Tokaji hegynek folyt, összeütközött vele, de a hegy erősebbnek bizonyult, s a folyó kénytelen volt derékszögben elfordulni. A hegy láb andezit lávafolyásai láthatók a Tisza-híd tokaji oldalán, mint szálban álló, takaratlan vulkáni kőzet, erős és szilárd. A láva talán 16-20 millió éve szilárdult meg vörösen izzó, folyó állapotából és a hosszú betonlépcső alján megfigyelhető a szerkezete. A Bodrog is ütközött a heggyel és kénytelen volt elfordulni, majd a Tiszába ömleni a hídnál.

Ezeregyszáz évvel ezelőtt Tarczal vezér felvágatott a Tokaji hegy tetejére és a Kárpátokig látásával és karjainak hatalmas ívű intésével birtokba vette a földet egészen a lila színű Máramarosi havasokig. Ez tehát 896-tól a Kárpátok gerincéig magyar föld. Ez nem volt kétséges még a később beszivárgott ruszinoknak sem, akikkel gyermekkoromban magam is beszéltem, amikor a szálfatutajt lecsurgatták, lekormányozták Tiszaborkúttól Tokajig, ahol lovak húzták ki a tutaj szálfáit egyenként, amit aztán nyújtott szekerekkel vittek a fűrészbe.

Mindegy, hogy ki volt az uralkodó, az erdélyi fejedelem, vagy Rákóczi herceg, vagy a koronás király, ez a föld, ahol Árpád lovasai és a nép szekerei bejöttek a Kárpátokon át, a korona birtoka és magyar föld. Párizsban egy vasárnap délután a Champs Elyseen csak arabokat láttam. Akkor a franciák miért nem adják oda Párizs közepét az algériai araboknak. Egy másik vasárnap délután Texasban, El Paso közepén az alligátorokkal teli hatalmas szökőkút mellett csak spanyolul beszélő mexikóiakat láttam. Hát akkor Amerika miért nem adja oda Dél-Texast Mexikónak? S ha az ukránok azt mondják, hogy a régmúltban volt egy idő, amikor Kárpátalja ukrán volt, akkor én azt mondom, hogy amikor a magyarok Levédiában és Etelközben éltek akkor egész Ukrajna magyar volt. Na, de ezt az okoskodást és a prózát nem folytatom, de e Tokajról írt versem talán érzékelteti a tájat az olvasónak.

Ha látod a tokaji hegyet
A végtelen Alföld és a hegyvidék találkozását,
Ha észleled a levegő fényjátékát,
A tavaszi reggel pazar csillogását,
A nyár különös rezgését,
A folyók sejtelmes ölelkezését,
A távoli hegyek kékbe veszését,
Akkor megérint a táj egyedülvalósága,
A folyó alföldi zárandoklása,
Távoli kanyarjának lassú eltűnése.
Ha érzed a nyárfák ezüstös rezgését,
A vulkáni talajból dúsuló növények
Zöld színének foszforeszkálását,
A hegyaljai szőlők, gyümölcsök
Egyedüli sajátos ízét, éltető nedvét,
A hosszú őszi napsugár zsongását,
A reggeli szőlőhéj hamvas leányarcát,
A délutáni fürtök fényes csillogását,
Az aszúbor arany mosolyát,
Az évszakok beköszöntését, múlását,
A nyári est illatos simogatását,
Ha felrémlik a tárogató elnémult szava,
Ha emlékszel a hősi idők sugallatára,
A hallgató ember megszólalására,
Ha érzed a hegyet, a folyót,
A földet, a fákat, a táj varázsát,
A szőlőhegyet, az alji temetőket,
Akkor van lelked és szíved.

Kisvarsányi Géza, Sarasota, Florida, 2000.

Tokaj természeti szépségét a vulkáni hegy, a folyók és az Alföld végtelen síkságának szerencsés összetalálkozása határozta meg. Ezen belül talán legszebb volt az évszázados rezgőnyárfákkal szegélyezett Tisza parti sétány, ahonnan a teljes körkörös panoráma páratlan szépsége és egyedülálló valósága bontakozott ki szemünk előtt. A Kárpátok nagy keleti ívéből lebukó őszi szélben, sárguló levelek miriádjai csillogtak a napfényben. Magyarországon sehol másutt ilyen nem volt.

A tokaji sóház a Máramarosból hozott sóval, a borkereskedés és tutajozás jelentette a Kárpátokkal, és azon túl Lemberggel a kereskedelmi kapcsolatokat. Ha ez meg is szűnt a második világháború után, a Tokajt, Sárospatakot és Kárpátalját összekötő turista hajójáratból és történelmi idegenforgalomból talán lehetne fejlődést teremteni. Munkács, Sárospatak, Tokaj és Kassa között lebeg valahol a fényben Rákóczi lelke és a nagyfejedelem személyisége. Ez történelmi táj.

Eger

Templomtoronnyal teli, mennyekbe törekvő város volt 1936-ban, amikor végig sétáltam a csáki Apponyi úton a Dobó gimnáziumba. Az út az Eger patak mellett az Érsekkerten vezetett át, óriási platánfák árnyékában. A park neve is mutatja, hogy a várost az egri érsek építtette, szépítette és uralta. Az egyház, Szent István első királyunk nagy földadományából élt és teljes jövedelmét a városi egyházi iskolák, parkok és épületek fenntartására fordította. Így az egri érsekek jóságos tevékenysége hatotta át a város minden intézményét. Hű volt mottójához: Eger imádkozik és tanul.

Eger csodáinak még felsorolása is túl hosszú volna. Természetes hőforrások táplálják a téli-nyári fürdőket. Egy nagy törésvonal és vetődések mentén tör fel a meleg víz a városban és környékén, ami egy turisztikai kincse. A Dobó tér fölött emelkedik a vár, melyet Dobó István védett a török ellen 1552-ben. A török háború tulajdonképpen mozlim-keresztény háború volt. A mozlimok támadták meg a keresztény Európát és nem fordítva. Konstantinápoly és Belgrád eleste eleste előtt és után Magyarország 333 évig, 1366-tól 1699-ig, a karlócai békekötésig harcolt az ottomán törökök ellen. A legelfogathatóbb adatok szerint a török háborúk és a hódoltság alatt 3 millióról 2 millióra csökkent a magyar lakosság száma. Ez tehát egy korai formája volt a népirtásnak, amit angolul genocide-nak hívnak. Még korábban, 1241-ben a mongolok pusztították népünket és kb. a magyar lakosság egyharmadát kiirtották. Szerencsénk az volt,

hogy a mongolok a belső viszály és egyéb hódítási célok miatt hamarosan elhagyták az országot.

1754-ben épült és nyílt meg a Jezsuita gimnázium, ami később az állami Dobó István gimnázium lett, és ahol nyolc évig diák voltam. Mire én, a késői kis magyar idekerültem, a magyarság már kétszeres népirtást szenvedett és élt túl. Trianon is mögöttünk volt már. Mindenek ellenére Eger csodálatos volt számomra.

A város egyik legnagyobb természeti gyönyörűsége, hogy a Bükk hegység lábánál fekszik, és a Mátra és Bükk vonulatai közel vannak, azok minden légtisztító és szélcsendesítő hatásával. Tehát nem olyan szeles és viharos, mint a Balaton környéke, vagy a budapesti Duna part. A Mátra és a Bükk geológiailag különbözök. A Bükk kitűnik metamorf kőzeteivel és Szarvaskőnél, egy igazán ritka, titánium gazdag ércelőfordulásával, ami egy amfibol diallag peridotitban, szaknyelven wehrlitben található. Ideje volna a szarvaskői Ti-wehrlitből, Ti ércekből és a festői szépségű tájból, várromokból egy turisztikai csodát teremteni, ami ráadásul a béalápátfalvi Szalajka völgy és vízesés irányába esik. Tehát Eger a föld egyik legideálisabb helye, ahol felnőni, élni, tanulni és alkotni lehet.

Eger még a borzalmas világháborúban is légi célpontot nem nyújtó, biztonságos hely volt, ahol klasszikus és természettudományi tanulmányok mellett virágzott a természetjárás, a természet értékelése, szeretete, ahol nyáron a fürdőkultúrát, télen síelési lehetőségeket lehetett élvezni. A diákok nagyra értékelték a finom cukrászdákat és fagylaltozókat, valamint a gesztenyét sütögető árusokat a Liceum előtt. Eger a legnagyszerűbb ellenpontja volt a háborús öldöklésnek, pusztításnak, a légibombázások rombolásának az európai civilizáció legsötétebb időszakában

Az egri turizmus különleges (Szépasszonyvölgy, melegvíz, stb.) adottságokkal rendelkezik. De az egyik nagy lehetősége kihasználatlanul maradt. Néhány kilométerre Egertől, Felsőtárkány mellett, ha elhagyjuk a Barátrétet és Oldalvölgyet, a

sziklák után rögtön jobbra van egy kis erdős dombtető. A Szuszékkő, a Körtvélyes Láp, majd a Bocfatető (531 m magas). Itt van Magyarország egyik legszebb panorámája. Innen a Tarkő, a Háromkő, a Cserepeskő, a Peskő-kő, az Őrkő fehér mészkő sziklái páratlan szépségben emelkednek a magasba. Itt egy rusztikus, de első osztályú szálloda és étterem, amolyan Yellowstone vagy Grand Canyon Lodge (mint az El Tovar), ha kicsiben is, működhetne, kiegészítve Eger értékeit a Bükk hegység varázslatos szépségével. A magyar milliomosok Brazília és Dél Afrika helyett, Eger városa, vagy az Egri Erdőgazdaság ide fektessenek be. Ha a Pipis hegyen lehet egy kis repülőpálya, akkor Felsőtárkány mellett is lehet. Ha egy ilyen szálfenyőből épült gerendaházba csak belép az ember, két évvel megfiatalodik. A hatalmas vasrácsos kandalló mellett melegedve minden gondjábólját elfelejti az ember. Ez a gyógyító, csodálatos romantika csak Amerikában látható és élvezhető, de megvalósítható volna Magyarországon is.

Eger iskolaváros volt, és ma is az. Alma Materem a Dobó István gimnázium, ahova 1936-44-ben jártam. Kitűnő iskola volt. Tanáraink közül elsősorban osztályfőnökünket, Dr. Eörsi Andrást szerettem, aki magyar és latin nyelvet tanított. A tanári kar és a társadalom megdöbbenéssel fogadta a háború kitörését. Általános vélemény volt, hogy ennek nem lesz jó vége és, hogy Magyarország előbb-utóbb belekeveredik. Mi, gimnazisták is éreztük az idők szelét. A levante kiképzés, a légoltalmi szolgálat, a cserkész tevékenység súlyosan nehezedtek vállainkra. Hetente 3-4 délutáni foglalkozás és éjszakai, templomtoronyban teljesített szolgálat, lényegileg elrabolta fiatalságunkat, minden szabad időnket. Ennek ellenére a nyolcadik osztályt és az érettségi vizsgákat színjelesen tettem le és felvételre jelentkeztem a budapesti Műegyetem gépészmérnöki szakára, ahova fel is vettek. Mire befejeztük a gimnáziumot, teljesen kiképzett katonák voltunk és ennek már néhány hónap múlva óriás hatása volt életemre.

Mint osztály- és iskolaparancsnok, valamint színjelesen végzett diák, az év végi ünnepélyen nekem kellett beszédet mondanom. Az egész iskola felvonult és a Szűz Máriás iskola- és a koronás

nemzeti zászló alatt a háború kimenetelének tragédiáját hangsúlyoztam beszédemben, hiszen akkor az oroszok már a Kárpátok előterében voltak és közeledtek az ezeréves határhoz. Kifejtettem azt is, hogy nemzetünk és társadalmunk, ha bejönnek az oroszok, óriási átalakuláson fog átmenni, és ez az átalakulás súlyos megpróbáltatás lesz a magyar népnek és társadalomnak. Néhányan meg is jegyezték, hogy talán túl sötétnek látom a jövőt. Sajnos, a jövő viharfellegei már a látóhatáron voltak. Dr. Király Béla történelemtanárom azzal gratulált, hogy ő sem tudott volna jobb beszédet mondani. Ennek nagyon megörültem, ugyanis hosszan gondolkoztam már a ránk zúduló viharról, amiről a rádió, az újság, a híradók nem igen beszéltek. A magyar nép úgy készült a háború kereszttüzebe, hogy semmit nem tudott, sőt, a propaganda azt hajtotta, hogy majd a német „csodafegyverek” meghozzák a győzelmet, s a „rugalmas visszavonulásból” óriási, mindent elsöprő ellentámadás lesz. Majd egy gorlicei áttöréssel visszadobjuk az orosz frontot. Mind ez persze altató mákony volt a magyar népre.

A Felvidék, Kárpátalja És Erdély

Mint középiskolás cserkész végigjártam a visszatért területeket. Összesen három hónapot a nyári szünetben arra szenteltem, hogy városainkat Kassától Marosvásárhelyig, falukat, üdülőhelyeket és a hegyvidéket gyalog bejárjam. Éppen Szovátán voltam, amikor József főherceg megérkezett saját repülőgépével megszemlélni Maros-Tordai nagy erdőbirtokát. Igen kedves volt, minden erdészhez és fakitermelő munkáshoz volt néhány kedves szava. Az egyik fakitermelő helyen 24 ló vontatta a hatalmas rönköket az erdei kisvasúthoz, ahol a nagy rakománnyal pőfögött egy kis mozdony és szállította azt a fűrészhez.

Valahogy mindig szerettem és csodáltam a fenyőerdőket. A hegycsúcsokat megjárva, néha medvét és szarvasokat is láttam. Mivel farkasok is voltak, éjszakai szálláshelyemet nagyon gondosan választottam ki olyan sziklákon, ahova az állatok nem tudtak eljutni. Mindenesetre ez nem volt veszélytelen, de 16-17 éves koromban semmitől sem féltem.

A visszatért területekkel Magyarország hihetetlen gazdasági fejlődésnek indult a háború ellenére. Óriási kár, hogy Hitlernek nem volt elég Ausztria és Csehország. Hitler az első években, sokszor tábornokai tanácsával ellentétben, elért sikerei úgy felbátorították, hogy három világbirodalomnak üzent hadat. Ezzel megpecsételte Magyarország sorsát, amiből egy örökre másokra szoruló, gazdaságilag tönkrement ország lett. Az 1300 km hosszú Kárpátok hegyvonulatából egyetlen kilométer nem maradt meg Magyarországnak. Érctelepeink és bányáink 99 százaléka elveszett. A Versailles béke Magyarországgal kapcsolatban egy új nemzetközi jogi fogalmat, a „politikai genocide”-ot teremtett. Jó volna, ha ezt a merőben új békekötési fogalmat a nemzetközi jogászok is felismernék. Az oroszok bevonulása a tatárjárással és a törökvésszel volt egyenrangú.

Egy Kis Nyári Munkatábor

A háború miatt 1944-ben már áprilisban megtörténtek az érettségi vizsgák. Minden vizsgám jól sikerült, színjeles bizonyítványt kaptam. Harminchárom osztálytársam közül hatan voltak kiváló tanulók, de azt hiszem csak nekem volt kitűnő eredményem. Kedvenc tárgyait a differenciál-integrál számítás és a magyar irodalom volt.

Érettségi után május elsejével a 7.-ik Miskolci Hadtest kiegészítő parancsnoksága a németek kíváncsága szerint behívott 300 egeri diákot munkaszolgálatra. A magyar királyi csendőrség és honvédség őrizete alatt Szirmabesenyőre szállítottak a miskolci repülőtér megnagyobbítására. Repülőtér hiány miatt az új miskolci repülőtér építéséhez osztottak be. Május közepétől augusztus közepéig a szirmabesenyői lágerben, mint csákányos és talicskás munkaszolgálatot teljesítettem a repülőtér planírozásánál. Ez tulajdonképpen egy zsidó munkatábor volt sárga csillagok nélkül.

Kubikos munkát végeztünk. Csákányozást, lapátolást, földszállítást kubikos targoncával. Hatalmas munka volt.

Mérnökök méricskéltek, hogy hol és mennyit kell levágnunk a dombokból a le- és felszállópályák meghosszabbítása és szélesítése miatt. Szálláskörletünk falusi iskolák és magánházak voltak, ahol 5-6 diák aludt a földön egy szobában. Az ételért a tábori konyhára nekünk kellett elmenni, és szobatársainknak hazavinni az ennivalót.

Egy vasárnap reggel riadó volt. Felsorakoztunk és a repülőtér sarkába meneteltünk, senki nem tudta, miért? Ott már felállt egy sorkatonából álló kivégző négyszög. A katonai bíróság ítélete alapján szemeink előtt kivégeztek egy 40-50 év körüli férfit. Ez számunkra borzalmas és elretentő volt. A kivégzés után tudtuk, hogy már nem vagyunk egri diákok és gyerekek. A háború szele elért, ahol a túlélés volt a cél. Hirtelen kiesett agyunkból a diákos, fiatalos viselkedés, a nevetés, s éreztük, hogy nagyon komoly és súlyos helyzetben vagyunk. Végül megtudtuk, hogy ez a szerencsétlen magyar szabotázst követett el, valami honvédségi anyag ellopásával. Én úgy gondoltam, hogy ezért kellett volna neki adni 3 évi börtönt, de háború volt és statárium volt, ami mindenkire tízszeresen súlyosodott. Ezt a kivégzést a mai napig elítélem.

Budapest

Szeptember 1.-től színjeles érettséggel a budapesti József Nádor Műszaki Egyetemre felvettek a gépészmérnöki szakra. Budapestre, mint elsőéves műegyetemi diák autóval vonultam be. Az igaz, hogy az augusztus végi hőségben, Hatvan szélén megálltunk és a gumirádlikat hideg kútvízzel leöntöttük, mert a minősége olyan rossz volt, hogy elkezdtek füstölni menetközben. Végül is megérkeztünk és lakásom a Damjanich utca 44-ben volt egy tokaji ismerősüknél. Nagy, első emeleti lakás volt, négy szoba, fürdőszoba és cselédszoba, ami a hátsó kertre nézett.

A Műegyetemet nem kell méltatni. A világ egyik legrégebbi műszaki egyeteme. A főépület hatalmas tömbje a Dunára nézett a budai oldalon. Ahogy besétáltam a főbejáraton a jobboldali szárnyban voltak a gépészmérnöki előadások. Minden jól ment

volna, ha nem lett volna az az átkozott háború. Ahogy ülünk a padban és hallgatjuk Dr. Pattantyús általános géptan óráját, megszólalnak a szirénák. Levonultunk az alagsorba, ahol a matematikai egyenleteken dolgoztunk miközben robbantak a bombák. Na jó, egyszer ezt is kibírjuk. Igen ám, de a háború és a bombázás folytatódott. Azt rebesgették, hogy a hatodik német hadsereg súlyos vereséget szenvedett és ömlik Bukovinából és Besszarábiából Bukarest felé. Majd Románia kiugrott a német szövetségből és Magyarország lehetetlen állapotba került.

A bombázások és az általános hadi helyzet miatt október 1.-én bezárt az egyetem. Nem volt más lehetőségünk, minthogy húgommal, aki egy pestkörnyéki gazdasági iskolába járt, összekolcoljunk és hazamenjünk Egerbe. Már az esti 8 órai gyorsvonaton ültünk, a Keleti pályaudvar indulási oldalán, az első vágányon, amikor felbódult a légiriadó: bombázás! Óriási pánik tört ki a vonaton, hiszen a lehető legrosszabb helyen voltunk. Az emberek kofferestől, batyustól pánikszerűen akartak menekülni a vonatból, de a folyosón elakadtak, elestek, széthullott a csomagjuk. Pillanatok alatt láttam, hogy nem tudunk kimenni a kocsis hosszú folyosóján. Erre lehúztam és lerugdostam a fülke beszorult ablakát és azon keresztül kiugrottam a peronra. Mondtam a húgomnak, hogy ő is ugorjon. Ugrott is, de sajnos olyan rosszul, hogy az állát beverte a beton peronba és félig-meddig elájult az agyrázkódtatástól. Erre felkaroltam és rám támaszkodva lehúztam a jegypénztártermen keresztül az óvóhelyre a pályaudvar Thököly úti oldalán. Az óvóhely sajnos csak éppen a peron és termék alatti nagy helység volt, nem nyújtott bombabiztos menedéket. Szerencsénkre, a bombák a Keleti és Nyugati pályaudvar között a lakónegyedekre estek, ahol sok polgári személyt megöltek. A pályaudvarra egyetlen bomba sem esett. Egy óra múlva már úton voltunk haza, Egerbe.

Béke És Háború

Az első világháború az európai civilizáció legnagyobb tragédiája volt, minthogy megindította Európa hanyatlását, ami a második világháborúval tovább gyorsult, s azóta is tart. A központi

hatalmak nem szenvedtek katonai vereséget. Gazdaságuk kimerült és nem tudták folytatni a küzdelmet Amerika megjelenése után. A wilsoni ígéretekben is hittek, amennyiben a béke igazságos lesz a nemzetek önrendelkezési joga alapján.

A valóság más volt. Az európai politikusok kijátszották Wilson elnököt és minden az ő saját rendelkezéseik alapján történt. Clemenceau gyűlölte a boscht, és még jobban az „ázsiai mongolokat”, a magyarokat. Mindig utasította a térképrajzolókat a magyarság elleni határok meghúzásában. Ők, mármint a franciák, pontosan tudták, hogy közvetlen a határ mentén van kétmillió magyar, akiket embertelen módon elcsatolnak. A franciákat a bosszúállás és a központi hatalmak katonai erejének örökre való megsemmisítése vezette. Igazi demokratikus népszavazást sehol sem engedélyeztek. A franciák Elzász Lotaringiából, ami kétharmadban német volt és évszázadokon át a Német-Római Birodalomhoz tartozott, óriási ügyet csináltak. Ez felért azzal, ha Magyarország csak Burgenlandot vesztené volna el és abból kifolyólag a magyarok egyetlen nemzeti célja annak visszaszerzése lett volna. A franciák gyűlölete határtalan volt az 1920-as békekötések idején. Részben ez okozta Hitler megjelenését és a második világháborút. Anglia fő célja az iparilag egyre hatalmasabb Németország megsemmisítése volt.

Amikor kitört a második világháború csak 13 éves voltam. Így nagyon valószínű, hogy az egri kisgimnazista nem volt háborús bűnös, vagy felelős a háború atrocitásaiért. Sajnos, Hitlernek nem volt Ausztria és Csehország elég. Közvetlenül tehát őt lehet felelőssé tenni a háborúért, de Hitler nem lett volna német kancellár, ha nem lett volna Versailles. Így a háborúval tovább folytatódott az európai civilizáció lerombolása. A Napóleon által kitalált nagy „nemzeti hadsereg” fogalma, amikor minden állampolgár hadban állt, meghozta végső gyümölcsét a totális háborúban.

A háború kitörésekor 1939-ben, mi, egri diákok, mintha semmi sem történt volna, továbbra is jártunk az iskolába és szorgalmasan tanultunk. Az egri helyőrség parancsára felállítottak egy géppuskát

a Sas-úti villanytelep lapos tetejére. Azt a környéki gyerekek megcsodálták, de 2-3 hónap múlva eltűnt a géppuska. Gondolom egy kiváló katonai parancsnok arra gondolt, hogy az első világháborús géppuska majd megvédi a vasútállomást és a villanytelepet. Később bebizonyosodott, hogy semmi féle gépágyú nem érte el a repülőgépeket, melyek lelövésére legalább egy 8.8 cm-es ágyú kellett. Na, de ezt úgy látszik Egerben és Tokajban senki sem tudta, mert a tokaji hidak védelmét is csak négy 40 mm-es gépágyúra bízták.

Évek múlva került tehát sor az első nagy egri tragédiára, amikor is a Don kanyarnál történelmünk legnagyobb csatájában százezer magyar elpusztult. Amikor az egri házi gyalogezred katonái elvonultak a színház előtti emlékmű előtt, több volt a sebesült és a nyomorék, mint az ép ember. Akkor döbbsentem rá először, hogy ez a háború már nem játék, talán ebből már mi sem menekülünk meg ép kézláb.

1943 áprilisában már 17 éves voltam s egyre több időt vesztegettünk el a légoltalmi szolgálattal, a levante gyakorlatokkal, a cserkészettel, ami időközben már katonai kiképzéssé fajult. S ezen kívül még osztályfelelőssé is választottak. Mindez a tanulás hátrányára történt, s nehezen tudtam fenntartani a színjeles bizonyítványt. Értesültem arról is, hogy negyedik elemi iskolai tanítóm, a mezőtárkányi Kiss László tartalékos főhadnagy is elpusztult a doni csatában, ami rendkívül érzékenyen érintett. Petőfies arca volt, és amikor engem tanított talán 24-25 éves lehetett. Egyszer azt a különleges feladatot adta nekem, hogy egy nagy rajzlapon rajzoljam le a Balatont és környékét, a Bakonyt. Napokon keresztül dolgoztam raja és ragyogóan sikerült. A Balaton gyönyörű kékszínű volt, a hegyek sárgás-barnás vonulatokban jelentek meg, az összes parti fürdőváros neveivel. A térképért nagy dicséretet kaptam. Másnap a takarítónő feltette az osztály falára, de fejjel lefelé, mert nem tudott olvasni. Már ebből is láttam, hogy az iskolába járás privilégium, amit jó tanulással kell megbecsülni.

A sok munka után pihenésre volt szükségem. Így elmentem Erdélybe, ahol végül is Szovátán kötöttem ki a sok erdő és hegyi túrák után. Itt a Medve tó kellemes környezetében laktam, a Maros-Torda megyei erdőgazdaságtól kaptam egy szép, barnaszínű lovat, amivel ellovagoltam a környező helyekre, majd felmentem a Mezőhavasra és a Görgényi havasok csúcsára. Az 1777 m-es csúcson már nem volt fenyőerdő csak boróka bokrok. Majd a Szent Anna tónál áteveztem a vizet egy kis tutajon. Így Erdély csodálatos tájaival eltelve, a teljes csendben, a tiszta levegőben, a természetben úgy éreztem, hogy itt teljes a béke, s a háború távoli moraja nem érint. Ha el is érik az oroszok a Kárpátokat, ott a szorosokban és a meredek sziklák által védett utakon nem fognak keresztülhatolni. Úgy gondoltam, hogy hatszázezer magyar katona, két hadsereg az Erdős Kárpátoktól a Háromszéki havasokig meg fogják védeni a hazát. Az oroszok itt soha nem fognak áttörni. Az egyáltalán nem jutott eszembe, hogy alig egy évvel később, én fogom védeni a Borgói hágót tíz felderítővel és mindössze egy napig, amíg a mögöttünk felálló zászlóaljat és egy tüzerüteget elsöpörték a teljesen más irányból, délről jövő orosz tankok és támadó repülőgépek.

Másnap, hogy Egerbe hazaérkeztem Budapestről 1944 őszén, a rádió harsogta, az újságok és plakátok hirdették, hogy minden 18 évet betöltött ifjú azonnal jelentkezzen a Dobó téri Városházán. Én nem jelentkeztem. Gondolkoztam, hogy mit csináljak. A rádió azt is bemondta, hogy aki nem jelentkezik, azt szökevénynek minősítik. Valamelyik téren egy akácfára két embert felakasztottak, alattuk egy plakáttal: „Így járnak a hazaáruló szökevények”. Ez már nagyon nyomós érv volt. Felöltöztem terepruhámba, gojzer bakancsba és lassan elindultam a Városháza felé. Gondoltam, hogy szétnézek, mi van. A Városháza zárt épülettömbjének oldalbejáratán mentem be avval a céllal, hogy tájékozódjam a helyzetről. Ahogy beértem a kapualjba, két katona megragadott, behúzott a már az udvaron álló sorba, ahol kb. 200 fiatal fiú állt felsorakozva. Belöktek a sorba, s ekkor egy Simon nevű százados kihúzta pisztolyát és rám üvöltött: „Ha kilép a sorból, lövök!” Hát nem léptem ki a sorból. A Városháza udvarából hosszú sorban meneteltünk a helyőrségi 60-ik

gyalogezred laktanyájába, ahol azonnal felvették adatainkat és katonai parancs szerint már is magyar királyi honvédek lettünk. Katonaigazolványunkat magunknál kellett tartani. Aki parancs nélkül elhagyja a laktanyát, azt körözni fogják, mint szökevényt. Mondanom sem kell, hogy senki nem mert megszökni. Én egy papírdarabkát csúsztattam oda egy járókelőnek a vaskerítésen keresztül, amin szüleimet értesítettem, hol vagyok. Ők azonnal érintkezésbe léptek egy ismerős hadnaggyal, akinek segítségével, a parancsnokság mellé összekötő futár szerepet és igazolványt kaptam. Három napig reggel 6-tól este 9-ig gyakorlatoztunk, majd jött a parancs, hogy 300-400 embert azonnal el kell indítani Marosvásárhelyre a Székely hadosztály feltöltésére.

Éjjeli fűtetlen vonattal indultunk, már katonaruhában, mindenkinél egy Mauser gyalogsági fegyver és 48 töltény. A vonattal utaztak a tábori csendőrök, a zászlóaljparancsnok, tisztek és őrmesterek. Mindenkinek meg volt a helye és beosztása. Hajnalban már Dévánál jártunk, majd Besztercénél kivagoníroztunk. Ott jelentették, hogy nem mehetünk tovább, mert az oroszok már elfoglalták a Székelyföldet és Marosvásárhelyt. A besztercei iskola udvarán gyűltünk össze, ahol egy vezérkari százados eligazított bennünket. Mivel a felderítő zászlóalja valahol harcban állt, sürgősen felderítőkre volt szüksége. Ennek a beosztásnak nagy jelentősége volt, ugyan is egy visszavonuló és néha-néha ellencsapást mérő hadosztály csak akkor tudott működni, ha volt információ a helyzetről. A felderítés minden csínját-bínját ismertem, így jelentkeztem. A vezérkari százados azonnal kinevezett tizedes rajparancsnoknak, adott tíz embert a székely fiatal katonákból és így indultam az aktív tevékenységbe a második világháborúban.

Kis Ország, Nagy Háború

Egy ilyen kis és stratégiailag jelentéktelen ország, mint Magyarország, miért lépett háborúba világhatalmak ellen? Ha felálltam a Keleti Kárpátok csúcsaira, csak egy ország volt kelet felé egészen Amerikáig: a Szovjetunió, vagyis az Orosz Birodalom. A magyar nép ezer éven keresztül küzdött

szabadságáért és függetlenségéért. A muzulmán törökökkel vívott élet-halál harc 333 évig tartott, 1366-tól 1699-ig. Ebben a harcban a magyarság egyharmada elpusztult. Tehát volt miért félnünk a háborútól. De még jobban féltünk az orosz bolsevizmustól, ami azt ígérte, hogy kiirtja a magyar közép- és felsőosztályt. A magyar nép folytonosan rettegett a hazai és orosz kommunistáktól, s azt hitte, hogy Németország megmenti Oroszország szenvedő és tömeggyilkosságnak állandóan kitett népeit. Azt majd a történészeknek kell megmagyarázni, hogy Hitler miért lett ugyan olyan rabló és gyilkos, mint Sztálin, és miért lett egy felszabadító háborúból rablógyilkos hadjárat. Magyarország háborúba lépésekor azt hitte, hogy nemesen cselekszik. Ennek eleinte tanúja is volt az ukrán nép ujjongása és öröme a felszabadítók láttán. Ezt ismerős katonáink saját maguk látták, hogy mennyire örültek az ukránok a felszabadításnak.

Mindegy, hogy ki és hogyan magyarázza a történelmet. Én, a saját 18 éves sorsomat nem kerülhettem el. Elkapott a háború utolsó éve, mint egy gépszíj és belekerültem a világ legnagyobb, tomboló örülségébe. Ráadásul ebben az utolsó fázisban nem volt könnyörület. A halál uralkodott. Új matematikai törvény volt: egy golyó, egy élet.

Felderítés És Akció

1944. október első napjaiban Marosvásárhely már az oroszok kezében volt. A hadosztálynál nagy volt a zűrzavar a visszavonulás és a nagy veszteségek miatt. Új harci egységeket próbáltak szervezni. Egy vezérkari százados és egy hadnagy röviden tájékoztatott a helyzetről, felszerelt és a honi székelyekkel kevert el bennünket. Én, mint a többiek, négy éves levente és cserkész alakulatokban teljes gyalogsági, fegyver és taktikai kiképzésben (támadás, védekezés) részesültünk a bervai (Bükk hegység) és a budai Hárshegy Cserkészparkban, ahol a magyar királyi fegyveres erők altisztjei és tisztjei képeztek ki bennünket. A százados megkérdezte, ki tud németül és ki ért a térképolvasáshoz (1: 25, 000 léptékben), én jelentkeztem és

azonnal magyar királyi karpaszományos tizedessé, majd nemsokára szakaszvezetővé és rajparancsnokká nevezték ki.

A parolimon ragyogtak a csillagok. Már nem magyar királyi baka, hanem rajparancsnok voltam. Egy felderítő raj tizenkét emberből állt plusz hét Mauser puska (7. 65 mm), egy nehézpuska (20 mm) és egy golyószóró. Néha könnyű gyalogsági léghűtéses géppuska. is adtak. Feladatunk aktív és passzív felderítés volt.

A borgói hágó környékén felderítést végeztünk. Egy teherautó kb. 20 km után a veszélyes területhez 2-3 kilométeres közelbe vitt, onnan gyalog kellett továbbmennünk. Az orosz felderítést kellett megállítanunk és előretörésüket, ha nagyobb az egység, lelassítanunk. Legfontosabb, hogy a hadosztály és egyéb egységek százezernyi katonája kikerüljön a szorító hurokból. Az oroszokat meg kell állítani, vagy legalább is lelassítani. A déli és délkeleti hágókon és szorosokon át már ömlött be az orosz hadsereg főereje. Az Alföld felől betört orosz seregek óriási bekerítéssel elfoghatják a teljes második magyar hadsereget, 300 ezer embert, és a német 6.-ik hadsereg maradványait. Így a Tordai csata és a keleti szorosok lezárása stratégiailag fontos volt.

Egy ilyen kis erő, csak egyetlen dolgot tud végrehajtani: katonai rajtaütést. Az oroszok kelet felől jönnek és T-34-es páncélosokban fognak ülni, mert csak az biztonságos. Mi tehát felvettünk egy harci állást a völgykanyarban, ahol a sziklák mögül kibúvó páncélosok oldalát fogjuk megpillantani a délutáni lemenő napban. Ők el lesznek vakítva, mi tüzelünk, s ha egy percig is, próbáljuk megállítani őket. Ha van tartalék üzemanyag a tankon, azt vegyük célba, hogy felgyúljon.

Így is történt. Nagyon izgultunk, de tudtuk, hogy a páncélosok minket nem fognak látni és a teherautó hátunk mögött 2 km-re vár. Megjelentek az orosz tankok, nagyon lassan mozogtak a kanyargós hágó útjain. Megindítottuk a tüzelést, majd kigyulladt az első harckocsi és az úton keresztbe megállt. Ugyan is vissza akart fordulni. A katonák kiugráltak a tankból, de rájuk nem lőttünk, semmi értelme nem lett volna őket lelőni. Írtózatos tüzelésben

voltunk, de csak egy percig. Nagyobb kődarabok zuhantak le a sziklaoldalból és az oroszok megálltak. Mire ők is elkezdtek lövöldözni, mi már egy kilométerre voltunk visszafele. Egy tűzér megfigyelő még ottmaradt s kitűnő távcsövével szemlélte őket. Hogy mi lett vele, nem tudom, mert mire a teherautónkhoz értünk, már esteledett. Az autó lámpa nélkül szállított le kb. 25 km távolra, ahonnan erőltetett menetben haladtunk Szatmárnémeti felé. Célunk kb. 50-60 kilométeres leszakadás volt az oroszoktól.

A lényeg az volt, hogy a Székely hadosztály kikerült a csávából és a többi magyar csapatnak is sikerült elkerülni a bekerítést. Valami okból kifolyólag az oroszok csak két nap múlva indultak újra. Ezt jelentették a hadosztály vezérkarának a felderítő repülőgépek. A visszavonulás igen veszélyes volt, ugyanis az országutakon az orosz vadászbombázók állandóan zaklattak minket, és gépágyúikkal lőtték a menetelő gyalogságot. Mindig voltak halottak és sebesültek.

Azt is hallottuk, hogy valahonnan az Alföld felől német páncélos egységek tűntek fel, és óriási csatában legyőzték az oroszokat Debrecennél. Ez a nagy páncélos csata sorsdöntő volt az erdélyi seregek számára. Ez tette lehetővé a teljes visszavonulást a Tiszáig. A németeknek nem tetszett a teljes magyar visszavonulás. Hadseregünk parancsnokát letartóztatták és elvitték. Ez sokban hozzájárult ahhoz, hogy a Székely hadosztály elveszítse harci kedvét. Horthy kiugrási kísérletéről és parancsáról jóval később hallottunk csak. Akkor már új vezetősége volt a hadseregnek és minden folyt tovább, de csak látszólag. Parancsnokunk és vezérkari tisztjeink, amennyire csak lehetett, elkerülték a harcokat.

1944. október végén a Székely hadosztály egységei részt vettek Nyíregyháza visszafoglalásában egy akkor odaérkezett kárpátaljai csendőrszázaddal együtt (a csendőrszázad akkor már harcoló egység volt). Felderítő rajunk parancsot kapott kb. 80 orosz hadifogoly Szerencs-Miskolc felé való kíséretére. Az út közel 3 napig tartott. Az oroszok nem akartak gyalogolni, leültek az út szélére, mire mi, a kísérők a levegőbe löve a fejük fölött fenygettük őket. A foglyok nem akartak átmenni a tokaji hídon,

mert attól féltek, hogy a németek akkor fogják felrobbantani azt. Jöttek a Raták (orosz harci gépek), pásztázták az országutat, Tokajt és a hidat. Végül nagy veszélyek és nehézségek után Miskolc előtt egy tábori csendőr alakulatnak adtuk át az oroszokat.

Közben a Székely hadosztály átkelt a Tiszán. A miskolci úton rajom felkérdezkedett egy német teherautóra és csatlakoztunk a hadosztályhoz. Miskolcon és Mezőkövesden keresztül vonultunk tovább Egerbe. A várban légvédelmi tüzelőállásokban helyezkedtünk el alacsonyan szálló gépek ellen. Onnan láttuk, hogy nagy tűzérési csata folyik Nagytállya, Maklár és Füzesabony környékén. Torkolattüzeket láttunk éjjel, ágyúdörgést hallottunk. Úgy tudom, hogy ez volt a hadosztály utolsó tűzérési tevékenysége. Az oroszok áttörtek a Tiszán és Eger-Gyöngyös irányába nyomultak előre.

Egerből Pétervására, Fülek és Salgótarján irányába mentünk, ahol épségben éltem át a bombázásokat. A Salgó várban állásunkat megtámadta egy amerikai nehézbombázó, ami északkeleti irányból, a felhőkből bukkant alá és gépfegyversorozatot adott le az ott éppen ebédelő felderítő rajra. A gép olyan közelinek látszott, hogy a raj egyes tagjai a derékszíjon lógó kézigránátokat hajította a gép szárnyára, de az a valóságban jóval messzebb volt, mint látszott. Sebesüléseinket a sziklakőről lepattant kövek okozták, amit a salgótarjáni kórházban úgy-ahogy kezeltek, hogy tovább tudjunk gyalogolni Fülek felé. A füleki várban légvédelmi pozícióba helyeztek minket. Fülek és Losonc között a híradós kocsit eltalálta egy orosz bomba, amelyben többek között egyik egri osztálytársam, Villányi Pál is meghalt. Innen Losoncra mentünk (ekkor már november volt), kezdett esni a hó és a felderítő szakasz sílécet kapott. Állandó orosz légitámadások közben folyt a visszavonulás, gyalog, éjszaka Nagytapolcsányra. Ott hallottam, hogy Monostori Dénes volt egri osztálytáram hősi is halált halt.

A felderítés állandóan folyt. Ugyanis itt-ott partizánveszély is volt. A muníció őrzését is megerősítették. Az éjjeli őrállás igen nehéz volt a csikorgó hidegben. Végül éppen karácsony előtt elértük

Nagytapolcsányt, ahol kivezényelték felderítő tevékenységre, mert akkor már szlovák partizánok is veszélyeztettek. Sítalpon, patakok mentén, erdőben nyomoztunk egy pár héten keresztül. A legnagyobb zaj a hóban való síelés volt, csikorgott a hó a sítalpak alatt. Egy helyen a hegyek között a Nagy Fátrában a szlovák partizánok támadtak és több halálos áldozatot ejtettek. A hideg ekkor már -20 fok Celsius volt. A GH-s vonatot és több napon át a lőszerkészletet őriztük.

A szlovák civil lakosság barátságosan fogadta a magyar katonákat. Amennyit lehetett, segítettek az élelmezésben és az elszállásolásban. A régi magyar Felvidéken igen jól éreztük magunkat.

Az Utolsó Offenzíva

A hosszú visszavonulás alkalmával a Székely Hadosztály újra és újra visszafordult és csapást mért az ellenségre. Naszód-Szatmárnémeti-Nagykároly-Mátészalka-Nyíregyháza-Tokaj-Miskolc-Eger-Szarvaskő-Pétervására-Salgótarján-Fülek-Losonc-Nagytapolcsány-Párkányána-Dunaszerdahely-Pozsony-Schwechat-Zistersdorf-Zwettl-Freiberg-amerikai hadifogság jelzik működési területünket.

Nagytapolcsány és a „jó napok” után nagy harcművelet kezdődött. Német páncélosokat kísértünk Párkányána felé. Párkányána irányában észak felől a Garam mentén jöttünk dél felé 1945 márciusában. Az oroszok ekkor már Párkányban és Esztergomban voltak. Veszprém felől nagy német offenzíva művelet volt. A székely hadosztály egységei az offenzíva bal szárnyát képezték. Kb. 30-40 német páncélost követtünk. Ez egy mozgó csatatér volt. Sikertült az oroszokat visszavetni a Dunán át kelet felé. A gyalogság nem tudott lépést tartani a tankokkal és lemaradt.

Mire leértünk a vasúti sínekhez Páráknynánánál, már visszafelé jöttek a német tankok, tele súlyos sebesültektel. A németek és a Székely hadosztály elfoglalták Páráknynánát, de rengeteg volt az áldozat mindkét oldalon. A szakasz legyalogolt a Dunáig és Duna

parti géppuskaállásokból lőtte az oroszokat a másik oldalon. Persze onnan vissza is lőttek a magyarok ellen. Az oroszok nagy tűzérsegi támadást indítottak. A raj beugrott egy horhosba, ott vészeltük át az orosz tűzérsegi támadást. A robbanások egyre közelebből hallatszottak, így nagy elszántsággal elhagytuk a horhost és egy nagyobb épület pince helyiségebe menekültünk. Néhány napot pihentünk Párkányánán, ahol egy parasztházban, a földön aludtunk.

A Garam-Párkányána hadművelet több száz áldozattal járt mindkét oldalon. A felderítő rajt is bevetették. Az volt a szerencsénk, hogy mint gyalogosok, nem tudtunk lépést tartani a német tankokkal és azoktól négy-öt kilométerre lemaradtunk. Akkor értük el a Dunát, amikor a nehézpáncélos csata már véget ért. A több napig tartó csatát így túléltem.

1945. márciusban már Dunaszerdahely felé haladtunk. Útközben orosz vadászbombázók támadtak minket. A vasúti állomás szilvaskertjében éppen új „MG-42-es” géppuskámat próbáltam ki úgy, hogy üres konzervdobozokra célba lőttem, amikor egy orosz SUKHOI kétmotoros vadász bombázó két gépágyújával tüzel az országúton nyugat felé visszavonuló magyar csapatokra, mintegy 200 méter magasból. Egy szilvafa ágára tettem gépfegyverem és vállmagasságból végig pásztáztam a kelet felől jövő gépet. Egy teljes sorozat után a gép megrázkódott, elkezdett füstölni, nagy ívben fordult vissza kelet felé és állandóan süllyedve eltűnt a láthatáron. Az országúton óriási zűrzavar volt. A gép sok halálos és súlyos sebesülési áldozatot okozott.

Dunaszerdahely után ismét 30-40 orosz hadifoglyot kellett kísérniük, akiket Pozsony előtt vettek át. Felderítő tevékenységünk ekkor már teljesen megszűnt.

Pozsony előtt a megcsonkult hadosztály újra nagy légitámadást kapott. Több száz bombát szórtak ránk az orosz vadászbombázók. Beugrottam egy országúti betongyűrűbe, ahol épségben úsztam meg a bombákat. Ez után kiadták a parancsot, hogy nappal nem menetelünk többé, csak éjjel. Pozsonyon egy hajnali pirkadatkor

nagy iramban meneteltünk át. Teljesen kibombázott külvárosi városrészt láttunk. Onnan Malacka irányába fordultunk a Morva mentén, a Kis Kárpátok nyugati oldalán, észak felé.

A Morva keleti partján a székelyek közül sokan leléptek, mondván, hogy ha átmegyünk, „az már nem Magyarország.” Több százan eltűntek Pozsony és a határ között, gondolom a Kis Kárpátok erdeiben, rejtőztek el. Dunaszerdahely és Malacka között felderítő csoportomnak már csak a fele maradt meg. A hadosztály rendkívülien megfogyatkozva lépte át a Morva folyót, a nyugati ezeréves határt. Innen már egyetlen cél volt: az oroszoktól való megmenekülés és a német egységek, főleg az SS alakulatok elkerülése. A hadosztály katonáinak száma ekkor már kb. a felére csökkent.

Határ A Morvánál

Egyszerre csak feltűnt a folyó. A hosszú gyalogolás után Malackától nyugatra megálltunk a partján. Leheveredtünk a fűbe, pihentünk egy kicsit. Már ezer kilométert gyalogoltunk a Keleti Kárpátoktól a kemény télben. Éreztük, hogy elfolyt az idő, kifogyott a föld a bakancsunk alatt. Itt, kell már egy erős lélek és gondolkodás.

Ez a folyó, a Morva, az ezeréves magyar határ. Ha ezt átlépjük, már nem vagyunk honvédő katonák, csak idegen zsoldosok. Itt álltak meg valaha Árpád lovasai, elővették nyilaikat és átlóttek a túlsó partra. Jelezték, hogy ez Magyarország, amit életünkkel és vérünkkel megvédünk. Itt nagyon kell gondolkodni. A szökés veszélyes. Ennek ellenére sokan elmaradtak, eltűntek, s egyre fogytunk.

Itt, ha átmegyünk a folyón, a föld már idegen. Magyarországon már ránk lehelt a tavasz. Itt-ott virágok is voltak és rügöző fák. De hamar jött a kemény parancs, egy fiatal hadnagy hozta. Indulni kell a híd felé, majd Dürnkutban megállni. Felcihelődtünk és átmentünk a folyón.

A folyón túl, az osztrák tartományban nagy fekete felhők cikáztak a szélben és hullottak a hópelyhek, mintha sirattak volna bennünket. Hirtelen hideg lett, amolyan tél vége. Ez már más táj, más levegő, más világ. Gondoltam, hogy annál jobb, minél hamarabb lesz a színjátéknak vége. Sötét fenyvesek jelentek meg a tájon és az Alpok hófödte csúcsairól fújt a tél vége, át a Dunán.

Hol vannak már az amerikaiak? Majd ők hozzák a húsvéti feltámadást hozsannával és örök békével. Titokban reméltem, hogy talán még egy unokatestvéremmel is találkozhatok, akik Yonkersban és Perth Amboyban laktak és az amerikai hadseregben szolgáltak. Tábori papunk, aki Amerikából hazatért magyar volt, már felkészült angol beszédével. Az utolsó nagyparancsot is megkaptuk. Ha az amerikaiak feltűnnek a láthatáron, nem lövünk. Semmiféle harcba velük nem keveredünk. Előttük letesszük a fegyvert. A 27-es Székely hadosztály csak az istentelen kommunizmus ellen küzdött. Nyugati hatalmakkal nekünk, magyaroknak semmi bajunk nincs. Ez volt a hadosztály parancs.

Miután átvergődtünk a Morva folyón, egy kanyarral beérkeztünk Dürnktrutba. Mindenki alig vánszorgott az 50 km-es erőltetett menet után. Rettenetesen fájt a bokám. Vánszorogva, éhesen, szomjasan érkeztünk meg a kis faluba. Néhányad magammal egy szénapajtában csináltunk szállást és vacsora nélkül, azonnal elaludtunk. Nekünk már mindegy volt, hol és miért csatároznak még az őrült németek.

Reggel hatkor kürtös riadó: új parancs. Reggeli után erőltetett menetben indultunk Deutsch Wagramba, ahol meg kell védenünk a katonai repülőteret. Mi, felderítők már megszűntünk felderítők lenni, s így nem akartunk menni, de beosztottak bennünket egy menetszázadba és nem volt kiút. Miután kaptunk muníciót, elindultunk Bécs felé, de nem a főúton. Mellékutakon haladtunk, ami biztonságosabb volt. El akartuk kerülni a támadó orosz repülőgépeket és az esetleges SS különítményeket. Egynapi menet után este értünk a repülőtérhez, ahol látható volt vagy húsz vadonatúj német vadászgép. A Luftwaffe százados kijelentette, hogy a gépek nem tudnak felszállni, mert nincs benzin. Erre

parancsnokunk kifundálta, hogy itt semmi keresnivalónk nincs és húzódjunk vissza egy kis erdő mellé. Másnap, kerülő utakon indultunk vissza, de már nem Dürknrut, hanem Zistersdorf irányába, majd onnan nyugat felé egy kicsi falucskába. Ez volt a lerongyolódott, éhes és fáradt Székely hadosztály utolsó bevetése, amit sikerült egyetlen lövés nélkül befejezni. Helyzetünk egyre veszélyesebb lett, mivel mindezt parancs nélkül, sőt, parancs ellenére cselekedtük. Ekkor már parancsmegtagadás, lázadás, tizedelés fogalmait jártak a fejünkben.

Zistersdorf után nyugat felé fordultunk és magunk mögött hagytuk Bécs és a magyar határ térségét, de a távoli ágyúdörgés már az orosz tüzéséget hallatta, és szemeink előtt bombázták Bécset amerikai bombázók. Ettől kezdve elfogott egy furcsa érzés. Magasabb rangú tisztjeinket többé nem láttuk. Egyre messzebb és nyugatabbra ütötték fel sátorfájukat. Az eddig parancsnokló tisztek is eltűntek, csak egy idősebb, kb. 50 éves tartalékos százados volt még velünk, aki civilben egri zenetanár volt. Felsőbb parancsnokaink, a törzstisztek eltűntek, a parancsnokló századosunk és a hadnagyok eltűntek. Már a Garam-Párkányi csata után kiadták a szóbeli parancsot, hogy az SS alakulatokat el kell kerülni, a német parancsokat nem kell végrehajtani, u. i. ők már megvonták bizalmukat a magyar hadseregtől, sőt, ha le akarnak fegyverezni, akkor annak ellen kell állni. Minden jól működő hátrahagyott fegyvert tulajdonunkba kell venni, ha van lőszer. Egy faluban, az átrohant SS hadosztály visszahagyott egy kisebb fegyverraktárnyi MG-42 és egy kitűnő, vadonatúj, nagy kaliberű páncéltörő ágyút, amit meg is csodáltam. Az ágyúval nem volt lőszer.

Nem volt már bizalom a német és magyar csapatok között, sőt, a fegyelem lazulása és a kölcsönös bizalmatlanság ütötte fel a fejét a magyar egységeken belül is. Sokan eltűntek már a magyar határnál, a Kis Kárpátok erdeiben. Főleg a székely katonák köreiben elterjedt, hogy Magyarországon kívül nem harcolunk és az országból ki nem megyünk. Magyarország persze az ezeréves határokon belül volt értendő, ahol a szlovákokkal teljesen harmonikus volt a viszony. Nehéz idők, nehéz napok voltak. Az

életveszély, a bizonytalanság, az élelmiszerhiány, az ellátás és ruházat hiánya sok szenvedést okozott a katonáknak. Én szó nélkül tűrtem mindazt, amit sokan mások nem tudtak elviselni. Lázadoztak és káromkodtak.

Persze a tiszteknek minden jobb volt, főleg a szállásuk és ételmezésük, amit az egyszerű közkatona nem kapott meg. Olyan volt a hangulat és a bizalmatlanság, hogy még éjjeli szállásunk társait is gondosan válogattuk ki, nehogy egy megőrült éjjel lőjön bennünket agyon. A dezertálás rendkívül veszélyes volt, magyar, német, vagy orosz golyó volt a választás. Az oroszok az egyéni csellengőket agyonlőtték, mondván, hogy azok csak kémek lehetnek. Ez lett a végzete sok zsidó munkaszolgálatosnak és magyar katonának, és azt senki nem tudta, hogy ki, hol, és miért hal meg. Így, tizenkilenc évesen semmi jó lehetőségem nem volt a háború befejezésére, szabadságom visszaszerzésére, és egyszerű civil diákká való transzformációra. Aki valahol az erdő és a hegyek egy elhagyott zugában meg tudott bújni, az jól járt. De élelmiszerből és vízből még egy nap tartalékunk sem volt.

A következő napokban tehát a hadosztály maradéka, nyolcezer emberből kb. 3-4 ezer, mellékutakon, hegyeken, erdőkön, patakokon át még 200 km-t gyalogoltunk. Nyugati irányban, ahonnan az amerikai hadsereg megjelenését vártuk. Elértük Freistadt városkát és attól északnyugatra egy fenyves erdő dombvonulatban az országút mellett megálltunk. Tábort vertünk a sötét erdőben. Az a hír járta, hogy az amerikai katonák percekben belül itt lesznek, és így nagyon jó helyen vagyunk. Ezt a részt, Ausztria pici északi szögletét, az amerikai hadsereg már részben elfoglalta. Hát, az amerikai katonák nem jöttek percekben belül, de másnap délelőtt, úgy tíz óra körül feltűnt a távolban két katonai kocsi. Az erdő szélén állva néztük vagy kétszázan, hogy közeleg lassan a két autó. Már lőtávolságból láttuk, hogy ezek nem oroszok, hanem amerikaiak. Mikor a kocsik már egészen közel voltak, kiléptünk az erdőből, és kezünkkel integettünk nekik. Közvetlen mellettünk meg is álltak. Már akkor ott volt a tábori papunk, aki elmondta nekik angolul, hogy kik vagyunk. Mindenki örült, mindenki mosolygott. Végre megmenekültünk a bolsevista

pokoltól, akármi lesz, jobb lesz a sorsunk. Különben is, a háborúnak már vége. Beköszöntött a tavasz, a csodálatos béke, és minden csak jobb lehet.

Az amerikai felderítők visszafordultak és elmentek felsőbb parancsnokságukhoz, azzal, hogy két-három órán belül visszatérnek, addig maradjunk helyben. Vissza is tértek rövidesen. Felolvasták a parancsot angolul, amit lefordítottak magyarra is. Az amerikai hadsereg hadifoglyai vagyunk, P. O. W. Az amerikai hadsereg fog élelmezni két-három hét múlva. Addig fegyelmezetten maradjunk táborunkban, sehova ne menjünk. Csellengőket az utakon nem akarnak látni. Ha valaki elhagyja a tábort, súlyos büntetést kap. Hadifogolytáborunkat nem fogják őrizni. A rendet, fegyelmet, élelmezést saját magunk szervezzük meg. További intézkedésig maradjunk helyben. Fegyvereinket adjuk fel és előttük dobjuk az országot lejtős oldalán a mélybe. Minden muníciót, lövedéket, robbanóanyagot külön tárolóban, különös fegyellemmel kezeljünk, amit ők elszállítanak. Mi az amerikai hadsereg hadifoglyai vagyunk és további intézkedést, élelmiszert, orvosi ellátást, elsősegélyt, betegszállítást ne várjunk. Mindez egy amerikai ezredes aláírásával és pecséttel ellátott dokumentum.

Válaszunk: mindent a parancs szerint elvégzünk. A 27.-ik Székely hadosztály felsorakozott az országúton és az amerikai parancs szerint elvonultunk előttük, fegyvereinket a mélybe dobtuk, miután a závarzatot kivettük és külön elhajítottuk. A légvédelmi és páncéltörő ágyúkat is a tüzerek legurították a mélybe. Tüzérségünk már Deutsch Wagramnál lemaradt, nem tudom mi lett velük.

Egy hétig senki sem nézett felénk. A felderítők látsöve a sátramban maradt. Néha azzal nézegettem a velünk szemben lévő, de elég távoli hegyoldalt, ahol egy osztrák farmer család lakott. Láttam, hogy dolgoznak a kertben, majd teheneket terelnek az istállóba. Ilyenkor néha-néha eszembe ötlött, hogy jó volna éjjel elszökni és átöltözni civilbe, mondván, hogy menekült diák vagyok. Ha jön valami ellenőrzés, akkor beépítem magam a

szénakazalba, vagy elbújok az erdőben. Sajnos, a fegyelem mindettől visszatartott.

Pihenés És Gondolkozás

Ez a furcsa hadifogság, ahol senki sem őrzött minket, arra volt jó, hogy kipihentük magunkat. Naponta kétszer ettünk. Reggel egy darab tábori kenyeret, amit ott helyben süített a G H, délután egy gulyáslevest krumplival és néhány darab hússal. A sűrű fenyőerdő csendes, hideg és szélmentes volt. Vártuk a jövőt, tele reményekkel és tervekkel. A háborúnak vége. Néhány hét múlva minden elrendeződik. A hadifoglyokat hazaengedik. Az elmúlt hét hónapban soha ágyban nem aludtam. Közel ezeröttszáz kilométert gyalogoltam és többszöris kénytelen voltam fegyvert használni. Az ellenséget, hogy el ne fogjanak, kénytelen voltunk tűz alá venni. Csak visszalöttünk, hogy el tudjunk menekülni a nagy visszavonulásban. Felderítő voltam, különleges, veszélyes helyzetekben. Mint honvéd vonultam be és most karpaszományos szakaszvezető voltam. Mindent túléltem és most itt vagyok és várok a nagy szabadságra. Katonának lenni háborúban, sőt, még békében sem jó, és vesztesnek lenni még rosszabb. Mi, akik 18 éves korunkban bevonultunk, ne értettük a világot. Életemben soha nem hallottam azt, hogy jogaim is vannak, mindig csak kötelességem volt.

Múltak a napok és nem történt semmi. Az amerikaiakat úgy látszik a legkevésbé sem érdekelte, hogy mi van velünk. Így volt idő reménykedni, gondolkodni, és helyzetünket megérteni. Miért és hogy kerültünk ide? Mi volt a legfőbb oka a németekkel való kitartásunknak? Mi, egyszerű fiatal katonák nem ismertük a komplikált és szövetséges történetek hosszú sorát, de néhány dolog világos volt számunkra is. Mindenki félt a kommunizmustól. A történelemből ismertük az 1919-es kommunista uralmat, Kun Béla Szamuely, Fürst, Sallai és társaik nem riadtak vissza a gyilkolástól. Az orosz kommunizmus vezérei, Lenin, Sztálin, Trockij, Zsinovjev, Szverdlov, Kaganovics, Yagoda és társaik milliókat hurcoltak el, gyilkoltak és egész nemzeteket kiirtottak. A hatalmas Szovjetunió különböző kisebb népeit koncentrációs táborokba

telepítették. A kommunista vezetők saját népeiket gyilkolták. A magyarok ösztönös félelme a kommunizmustól valódi volt. Ráadásul, mi nem voltunk szlávok, mint pl. a csehek és a szerbek, akik több és jobb lehetőséget kaptak orosz testvéreiktől, mint a magyarok. A magyarok félelme konkrét tapasztalatok alapján, s nem szubjektív vélemények alapján állt.

A szovjet hadsereg győzelme azért volt lehetséges, mert nem törődtek azzal, hány millió az áldozat. A világon még egy ilyen hadsereg nem volt. A politikai tisztek fegyverrel a kézben hajszták katonáikat előre, s ők maguk lötték le azt, aki meghátrált. A szovjet társadalom totális háborús mozgósításban volt, a 15 évesektől a 70 évesekig. A parancs nem teljesítése a civilek számára is halált jelentett. Mindezt mi tudtuk, de sajnos, mindez úgy látszik fabatkát sem jelent helyzetünkben.

A napok teltével hangulatunk egyre javult. Még néhány hét, és mindenki mehet haza, vagy oda, ahova akar. A lényeg az, hogy a háborúnak vége és szabad földön vagyunk. A háború utolsó hét hónapjában én, személyesen, a civil lakosságot érintő erőszakosságot vagy törvénytisértést nem láttam és ilyesmiről nem is hallottam. Az orosz, angol vagy amerikai nemzetekről semmiféle propagandát nem hallottam. Ezzel szemben rengeteg beszéd, újságcikk, és rádiószólam volt a német csodafegyverekről, amikkel majd a végén megnyerjük a háborút. Miután az oroszok betörték a Kárpát medencébe a Vereckei hágótól a Vöröstoronyi szoroson át mindenütt, és Budapestet is elfoglalták, a csodafegyverek létezésében már nem hittünk. Tudtuk, hogy mindez csak propaganda volt.

Gondolataink állandóan otthon jártak. Mi történt szüleinkkel, testvéreinkkel, családtagjainkkal. Reméltük, hogy mindenki él és túl van a veszélyeken. De nem tudtuk, milyen lesz az orosz megszállás. Sok jót nem vártunk.

Hajnali Riadó

Már tíz napja voltunk az őrizetlen táborban. Már-már kezdtük megszokni a szabadságot. Kis sétákat is tettünk a sűrű fenyves erdőben. Teljes csend volt. Mindenki tervezte a hazamenetelt, a család viszontlátását, a normális civil élet elkezdését. Különösen a családoso, fiatalok beszélték terveikről. Hogy ő idemegy, odamegy, a sok kis székely faluba, ahol született, és ahol felnőtt. Szombat volt a várakozás napja, mert otthon vasárnap különleges nap volt. Sötétkék ünneplő és templomba menés. Én különösen szerettem az orgonafúvást ellátni mise közben. Minden mise nagy, orgonás mise volt Egerben, a cisztercita templomban. Ez a templom a Dobó gimnázium mellett volt, a ciszter gimnázium sarkán. Az oltárkép valójában egy szoborcsopott volt, amelyen egy szerzetes pap alázatosan mondja a szentmisét az oltár előtt. Holnap a táborban is lesz kismise, az ezredkáplán mondja majd egy faoltárnál.

Vasárnap kora hajnalban riadóra és nagy kiabálásra ébredtünk. A nap még nem bukkant fel, de már minden látható volt. Szép vörösen pirkadt a hajnali ég. Hirtelen a táborban termett legalább száz amerikai katona, fegyverrel. Azonnal felsorakozni, mindent a táborban hagyni, volt a parancs. Az erdőből kivonultattak az országútra, ahol a hadosztály összes katonáját körülvették és szabályos menetoszlopban elindítottak Freistadt, majd Zwettl felé. Elkezdünk kiabálni, hej, rossz irányba megyünk, kelet felé! Mi nyugat felé akarunk menni! A mi századunknál egyetlen egy tiszt volt, az öreg tartalékos százados az első világháborúból, az egeri zenetanár. Hej, fiúk, mondogatta, ezek az oroszok felé visznek, és ez nem jó. Én ismerem az oroszokat, akik kegyetlenek—mondta. Már kilométereket meneteltünk az amerikai szuronyok alatt. Egyre rosszabb és rosszabb volt előérzetünk. Nem a szabadságba, hanem a rabszolgaságba és a halálba menetelünk—mondta a százados. Mi amerikai hadifoglyok vagyunk, és most átadnak minket az orosz bolsevista tömegyilkosoknak. Én ugyanis a debreceni csata után voltam orosz fogolykísérő. Ők mondták, hogy ha nem mentek előre a csatában, lelőtték őket. Sok százezer orosz katona meghalt, mert kivégezték őket a csata helyszínén saját

politikai tisztjeik. Ha valaki valamit nem azonnal teljesített, azonnal agyonlőtték minden katonai bíróság nélkül.

Tudtuk, hogy sorsunk beteljesedett, mert a szovjet kommunizmusban emberi vagy hadifogoly jogok nem léteztek. Itt valami nagy, rossz dolog történt Európa felszabadításával. A Hitleri terrort felváltotta a Sztálini terror, s a győztesek mezében tetszelgő orosz újabb és újabb tömeggyilkosságokat fog elkövetni. De sajnos az egyén és az egész Székely hadosztály tehetetlen volt.

Többórás menetelés után, Freistadt és Zwetl között a távolban egyszer csak feltűnt valami sötét csík az országúton. Ahogy egyre közelebb értünk felismertük hogy orosz katonák zárják le az utat. Mire teljesen megközelítettük őket, hirtelen autóra ültek az amerikaiak és elhajtottak, de ugyanakkor már szuronyos oroszok vették őrizetbe az egész menetoszlopot. Orosz foglyok lettünk. Egy gépkocsira felállt egy köpcös, kerekarcú ezredes, s röviden tudatta velünk, hogy orosz hadifoglyok vagyunk és habár az amerikaiakhoz menekültünk, és árulók vagyunk, úgy fognak velünk bánni, mint a többi hadifogollyal. Persze, azt nem mondta, hogy ez mit jelent, ugyanis azt tudtuk, hogy sokan meghaltak az orosz táborokban.

Én már a reggeli riadónál letéptem a három csillagomat és a már úgylis elévült karpaszományt, és mint egyszerű magyar királyi honvéd, tizenkilenc éves, vonultam be orosz fogságba. Az oroszok nem sokat teketóriáztak velünk. Néhány kilométer újabb gyalogolás után bevágtak a volt zwetl-i francia hadifogolytáborba. Én egy emeleti priccsen kaptam helyet a tető alatt. Alig hogy beérkeztünk és elrendezkedtünk a táborban, kiütött a kolera. Naponta kétszer kaptunk valami sűrű levest, s az oroszok a kondérokot facölöpökön a főkapunál nyújtották át. Ők magukat féltették a lágerben pusztító betegségektől, s nem lépték át a főkaput.

Végzetünk beteljesedett, amikor az amerikaiak átadtak bennünket az oroszoknak. Az oroszok, amíg ott volt az amerikai tiszti csapat, nagyon szépen viselkedtek és elmondták, hogy az irány

Magyarország és megyünk HAZA, de amikor az amerikaiak elmentek, kitört a pokol. Kolerás láger, bedeszkázott marhavagonok, öt napos tengeri út (a Fekete tengeren), étlenszomjan, mágneses aknarobbanás, Poti kikötő, megkövezés. 6-os sakál láger, 44-es halál láger, földalatti börtön, lázas betegség, fagyás, kolera, hasmenés, vérhas, tetű, poloska, etc., etc., etc. Gyűjtő láger, vallatás, verés, betegen haza 37 hónapos hadiszolgálat után.

E néhány szó a magyarázat arra, hogy 65 évig nem gondoltam vissza ezekre a dolgokra. A titoktartás pedig kötelező lett a Kirovabad gyűjtő lágerben és a debreceni Pavilon laktanyában. A lélektani helyzet és az eltelt hosszú idő miatt sok részlet elveszett miután naplóvezetésnek még a lehetősége sem volt meg. Az oroszok mindent elkoboztak és állandó vizsgálatot tartottak a személyi tulajdonokban lévő tárgyakról. Csajkát és kanalat engedélyeztek. Ceruza, papír, kés, szerszám nem lehetett a birtokunkban. Debrecenben tetűtlenítés, sebgyógyítás 3 napja után 1947. augusztus 20.-án engedtek „szabadon,” mint a 80, 372 számú hadifoglyot.

A Szögesdrót Világa—A Zwetl Kolera Láger

Május közepén kerültünk a lágerba. A láger üres volt, a francia hadifoglyok már mind hazamentek. A franciák nem csak a német lágerkosztot kapták. A nemzetközi Vöröskereszt svájci hivatala pótló ételeket szállított nekik, konzerveket és celofánba, sztaniolba csomagolt csokoládét. Ezeknek már csak üres maradványait lehetett találni a barakkokban, ahol most mi, a 27-es Székely hadosztály katonái foglaltunk helyet. Úgy látszik, a nemzetközi Vöröskeresztnek a magyar hadifoglyok nem jelentettek semmit, mivel mi semmiféle vöröskeresztes ételpótlékot nem kaptunk. De az is lehet, hogy az orosz katonai felügyelet minden ilyesmit kizárt, vagy saját magának eltulajdonított. Így ez a hatalmas hadifoglytábor eltűnt a világmindenség süllyesztőjébe, ahonnan semmiféle hír rólunk, vagy felőlünk ki nem szivárgott. Levelet küldeni, vagy kapni nem lehetett. Így családjaink semmit felőlünk nem hallottak. Senki nem tudta, hogy élünk, vagy halunk.

A Zwetl táborban így folytatódott az élet és a halál, ugyanis minden reggel jöttek és elvitték a halottakat. Itt kezdődött számunkra a szovjet kommunizmus szögesdrótos világa, ami a bajor határtól és Berlintől Szibérián keresztül, kilencezer kilométeren át Alaszkáig tartott. Mi, egyszerű katonák, csak azt láttuk, ami közvetlenül körülöttünk történt. Nagyobb méretű áttekintésünk a háborúról nem volt. A Németországba elhurcolt zsidókról és magyarokról semmit nem tudtunk. A nagy visszavonulásban nem volt híradás, otthonról levelet, vagy csomagot, soha nem kaptunk.

Hadifogoly Transzport

A mai újságban, Sarasotában, Florida államban, olvastam, hogy a szerencsétlen elhurcolt zsidókat marhavagonokban szállították, s sokszor két teljes napig tartott az út. A Sarasota Herald Tribune oldalas cikkben, képekkel illusztrálva mutatta be a vagon, amit múzeumban helyeznek majd el, emlékeztetvén a sok szenvedésre.

A mi elszállításunk marhavagonokban Zwetl, Ausztriából a Szovjetunióba pontosan két hónapig tartott, június 20.-tól augusztus 20.-ig. E rendkívül hosszú szállításnak az oka a háború végén sok tényező volt. Többek között a vasúti pályák rossz, hevenyészetten helyreállított minősége, a megnőtt civil és katonai forgalom minden irányban, a hidak romos állapota, üzemanyaghiány, stb.

Június közepén a lágerből bevagoníroztunk. A marhavagonokban belül teljes sötétség volt. Az ablakokat nyílás és légmentesen teljesen bedeszkázták. A vagonban a teret egy horizontálisan beépített deszkafal osztotta ketté egy felső és egy alsó részre. Menetközben a nagy oldalajtót szorosan lezárták, nem volt sem kilátás, sem levegőzés. Az óriási, 40-45 fok Celsius hőség miatt a hadifoglyok gatyára levetköztek és egymás mellett, mint szardíniák, feküdtek a padlón és a választódeszkán. A hőség kibírhatatlan volt, ahogy a nap rátüzelt a vastetőre. A vagon egyik végében egy kis kerek lyuk volt a WC. Éjjel vagoníroztunk be,

hogymenki ne lássa, mi történik, hogymenki ne lássa, hogyez a legnagyobb kíntzás, amit már amúgy is rossz egészségi állapotban lévő emberekre mértek. Ez rosszabb volt, mint egy állatkíntzás.

A vonat lassan mozgott, néha csak 5-10 km-es sebességgel. Órákon keresztül zötyögtünk az emberek állati nyögései és üvöltései mellett. Naponta két merőkanál vizet és egy adag sós halat kaptunk. A sós halat egy hordóból dobálták be. Az iszonyat egyre fokozódott és az emberek megőrültek, vagy idegösszeroppanással megpróbálták a vagon falára mászni. De kiút nem volt. A halottakat minden állomás közelében hajnalban kirakták. Az orosz őrség két kísérő kocsiiban tanyázott, s minden megállásnál, még a nyílt pályán is, kiszállt és a vonat mentén őrt állt.

Én már két hét múlva kibírhatatlan állapotban voltam. Tudtuk, hogya vonat kelet felé megy. Az egyik őrmesterünknel volt egy kis fűrószerszám, amivel átfúrta a vagon falát. A bejövő napfény mozgásából tudtuk, hogynagyjából kelet felé haladunk. Egyszer egy nagy csattanással a vonat megállt. Dél volt, sóshal ebédet osztogattak és kinyitották a vagonajtót. Onnan a budapesti Nyugati pályaudvar csarnokát pillantottam meg. Ott felébredt a remény. Hátha itt, valami csoda folytán kivagonírozunk, és mindenki hazamehet. De nem így történt. A vonat megindult és elkanyarodott Szolnok felé, s lassan elhagyta Budapest térségét. Egyszer, valahol Budapest és Szolnok között, egy vasútállomáson megálltunk. Éppen dél volt, így adták a halat, a vagon ajtaját kinyitották. A mellettünk lévő vágányon állt egy személyvonat, tele utassal. Ők csak néztek. Ezek magyar hadifoglyok és hova mennek. Kiabáltak, hogymár megy az ország, van ennivaló. Még akkor volt egy kis ceruzám és papír a zsebemben. Ráírtam szüleim nevét és címét azzal az üzenettel, hogymegyek Oroszországba, mint fogoly. A szüleim, amint hadifogságom után értesültem, megkapták az üzenetet és így tudták, hol vagyok.

Elosztó Láger

Háromheti kínszenvedés után megérkeztünk Máramarosszigetre, az elosztó lágerbe. A kisváros vasútállomásán szuronyos katonákkal körülvéve kibukdácsoltunk a vagonokból. Mármint azok, akik még éltek és tudtak mozogni. Sokat az oroszok puskatussal vertek ki a vagonokból, volt, aki nem tudott se lábra állni, se járni. Én lassan másztam le a vagonról, nagyon gyenge voltam, de tudtam járni. A vagonszállítás borzalmas részleteit itt, és sehol le sem írom, mert lehetetlen elmondani a részleteket. Elég erről annyit mondani, hogy heteken keresztül, 40-45 embernek a vagon alsó padlójába vájt kis lyuk szolgált a szükségletek elvégzésére. Egy takarítatlan tehénistálló csodás luxusszállónak tűnt ehhez képest a szememben.

Na, de itt nem volt idő gondolkodni, és nem is akartam semmire emlékezni. Sorbaállítás és irány az elosztó láger. A kisváros főutcáján masíroztunk végig, ahol egyetlen lélek nem tartózkodott. A város szélén szögesdróttal bekerített lágerbe tereltek, ahol több ezer ember nyüzsgött és várta végzetét. Északkelet felé a pokoli hideg Urálba, kelet felé a távoli Szibériába, vagy délkelet felé a Kaukázus és Káspi tenger környékére kerülünk-e. Itt már mindenki túl volt az első fázison, mindenki lefogyott. Lötyögött rajtunk a nadrág, és lelkileg mindenki megkeményedett. Itt már tudtuk, hogy a túléléshez kemény harc és szerencse kell, vagyis a betegségek elkerülése, ugyanis már egy egyszerű hasmenés is halálos lehet. Hónapok óta itt „fürödtünk” először. Egy nagy épület előtt levetköztünk, majd az épületben egy kis nyeles, fából készült bödönt kaptunk vízzel, amit a saját fejünkre kellett önteni és törülközni. Szappan nem volt, a törülköző egy szürke rongy. Majd az épület előtt egy nagy halomban már kimosott alsónemű volt. Kellemetlen volt, hogy ilyen „fürdések” után soha nem kaptuk vissza a saját alsóneműnket. Valamennyi válogatás után sikerült egy nekem való gatyát kiemelni, ami félig-meddig tiszta volt.

Három nap múlva üvöltés és káromkodás kíséretében megint kora hajnalban felsorakoztatták a marosvásárhelyi Székely hadosztályt.

Mars az állomásra és újra bevagonírozás. Egy teljes tehervonat kb. kétezer magyar katonával indult valahová. Az úti célt senki sem tudta. Ekkor már egyetlen tiszt sem volt velünk. Még az öreg zenetanár is eltűnt. Megint elkezdődött tehát a sötét, forró, bedeszkázott vagonban az ismeretlen cél felé az utazásunk. Számítottam arra, hogy kb. megint három hétig tart az út. Számoltam a napokat, ami életben tartott. Tudtam, hogy kb. 20-22 nap lesz a zárt vagonokban. Most már az első szállítás sokkoló hatásai kevésbé jelentkeztek. Egy kis lyukon beszűrődő fény jelezte, hogy délkeleti irányba haladunk. Ez jó jel volt. Reményünk éltetett, hogy nem kerülünk a pokoli hideg északra. Hosszú napok gyötrelmes szenvedései után egy nap az orosz elfelejtette bekattintani az ajtózárat. Maradt egy pici rés. Éppen egy hosszú hídon és egy hatalmas folyón mentünk át. Megállapítottam, hogy ez csak a Duna lehet Csernavodánál és azt, hogy Constanza felé haladunk a Fekete tenger partján. Néhány nappal ezelőtt a nagyvárosi zaj, amit hallottunk, csak Bukarest lehetett. Miután egész Európa térképét fejből tudtam, továbbadtam a hírt, amit mások is megerősítettek. Tehát útirányunk a constanzai gyűjtőláger a Fekete tenger partján. Rövidesen megérkeztünk a város déli oldalán lévő hatalmas gyűjtőtáborba. Itt már én sem tudtam lábra állni. A lágerbe vezető vasúti szárnyvonal mentén lepotyogtunk a fűbe, mint a jární nem tudó kisgyermekek. Ott pihentünk kb. két órát, kaptunk vízbefőtt galuskát egy lötytyel, amit levesnek mondtak. Kb. két óra múlva felszedelődzködtünk és elindultunk a lágerba, ami rögtön ott volt. A láger fölötti írás hirdette, hogy a nagy és dicsőséges Szovjetuniót és a kommunizmust fogjuk építeni.

A Constanzai Gyűjtőláger

Pokoli hőség fogadott az augusztusi nap alatt. A hatalmas lágerben kb. 40 ezer hadifogoly volt Európa minden részéről. Életkörülményeik a lehető legrosszabbak voltak. A barakkokban nem lehetett nappal tartózkodni a hőségtől, éjjel a nyüzsgő poloskáktól. Olyan rosszak voltak a körülmények, hogy a táborban a legnagyobb aktivitás a halottak meszes gödörbe való bedobálása volt. Sok hatalmas meszes gödör volt a láger szélén,

teljes üzemben. Itt már elértük Dante Infernóját és Milton Elveszett Paradicsomát. Mondom nektek és a világmindenség Urának, hogy az Orient Expresszen való utazásunk véget ér. Itt már a gondolkodásunk és keserűen fanyarrá vált. Én ugyanis a hathetes vagonutazás alatt azzal képzelődtem, hogy mint egy magyar gróf az Orient Expresszen utazom Párizsból Constanzába.

Néhány nap múlva a Székely hadosztály körletében riadó és parancs reggel 4 órakor. Már világosodott a táj. Újra menetszlop, irány a kikötő. Ötnapi hajóutazás várt ránk víz és ennivaló nélkül. De nappal még kaptunk egy darab kenyeret és levest, majd irány a hajó.

Utazás A Fekete Tengeren

Lassan meneteltünk a kikötő felé. Kétezer magyar hadifogoly, úgy augusztus 12.-e táján. Kora hajnalban még tűrhető volt az idő, majd kelet felé bíboros fény árasztotta el a fehér felhőréteget. Ahogy bandukolunk a tenger felé, az út egy kb. 3-4 méteres mély bevágásban haladt. Egyszer csak megjelent egy alak a bevágás tetején és torkaszakadtából elkezdett ordítani magyarul:

„Magyar katonák! Amit ti fogtok tenni, az dicsőség! Ti a Szovjetunióban a kommunizmust fogjátok építeni az egész emberiség javára. Menjetez tehát büszkén, feltartott fejjel az emberiség jövőjét építeni. Magyar katonák, ti a dicsőség és az emberség útján jártok. Ne felejtsetek el, hogy ti a magyar nép jövőjét fogjátok építeni!”

Most, először voltam mérges. Szerettem volna ezt az örültet lelőni, vagy késsel a torkát átvágni. De tehetetlen voltam. Az örök semmit nem szóltak, hagyták, hogy ez a kommunista örült ott nekünk pofázzon. Beszédét befejezte, majd a domb mögött eltűnt. Máig sem tudom, hogy ki lehetett. De emlékeztetett arra, hogy a kommunizmusban van egy irracionális, örült vonás. Európa egy racionális társadalomra épült fel, ahol logikusan és ésszerűen építettek egy társadalmat, de keleten az Orosz Birodalomban, a társadalom irracionális, a kommunizmus elérhetetlen és nem

működőképes társadalmát milliók feláldozásával építik. Minden „izmus”, az ultranacionalizmus, a náciizmus, a kommunizmus, örült diktátorok műve, akik milliókat gyilkolnak meg céljaik megvalósítása érdekében.

A kikötő felé haladván fizikai állapotunk már nagyon gyenge volt, és tudták ezt az örök is. Így csak lassan hajtottak. Továbbá, betegek is voltak köztünk. A kikötőben már ott állt a teherhajó. Kb. tízezer tonnás hajó, rendes fedélzettel, közepén a fehér kajütök a kapitánynak és a legénységnek, kb. 30-40 orosz katonaőrrel. A hajóhídon egyenként másztunk a fedélzetre, ahol legnagyobb meglepetésünkre nem a hajópadlón, hanem a felhalmozott, sok száz 2-300 literes tölgyfahordók tetején kaptunk helyet. A hajó fedélzetén valahol az orosz hadsereg által szajlózott boroshordók kötelekkel voltak megerősítve, összekötözve. A hadifoglyok a tűző augusztusi napon a hordók tetejére kerültek, ami nem csak rendkívül kényelmetlen, de veszélyes is volt. A hordók tetején lefeküdni nem lehetett a kerek szegélyek miatt, s a hajó a hullámzó tengeren imbolygott és a hordók mozogtak. Ez igen veszélyes volt, láb- vagy karsérülést okozhatott. A rekkenő hőségben és a fülledt, sós, tengeri levegőben nem lehetett kinyúlni, csak kuporogva szundikálni. A tűző naptól ingekkel és ruhafoszlányokkal próbáltuk védeni magunkat. Sem ivóvizet, sem ennivalót nem kaptunk öt napig, amíg a hajó a néha viharos, vagy erősen hullámzó tengeren haladt. Az emberek hánytak és dehidráálódtak, voltak, akik delíriumban félrebeszéltek. Szájunk széle kicserepesedett és vérzett.

A szomszédos hordón ült egy ügyes parasztember, aki felfedezte, hogy a gépházban a hajó mélyebb részéről kissé olajos víz csorog egy csövön. Összegyűjtött olajos vizet próbáltunk négy-öt ingen átszűrni, s abból néhány korty vizet kinyerni. Én is ittam néhány korty vizet, de az, szűrés után is olajos maradt. Talán a negyedik, vagy ötödik hordón ült az őrmesterünk a kis fűrójával, aki az alatta lévő hordót megfűrt a így kinyert borból adott néhány embernek. Én is ittam kb. egy deci finom bort. Sajnos, az orosz őrszerevette a mozgólódásunkat, s a hajó széléről a hordókra ugrálva elkezdett bennünket ütni és verni nagy káromkodás és ordítás

közepette. Így a borlopnak vége lett, az őrmestert elvitték bűntető zárkába. Nehezen tudnám elképzelni, hogy a bűntető zárka rosszabb volt, mint a hordók tetején a tengeri utazás.

A hajófedélzet alatti rakodótér tele volt az orosz hadsereg által rabolt áruval, gépekkel, felszereléssel, magánvagyon tárgyakkal. A zsúfolásig megtelt hajónak így mi csak a tetejére kerülhattunk. Valaki felfedezte, hogy a hajókabinok oldalán volt egy réztábla, amin az állt, hogy az Osztrák Magyar Monarchia tulajdona, és a gyár 1910-ben készítette ezt a hajót. Tehát lehet, hogy maga a hajó is még az első világháború végén került orosz kézre.

Az ötödik napon, étlen-szomjan, a hánykolódó hajó fedélzetén már mindenki tengeribeteg volt, elkábult, vagy félig alvó állapotban, betegen vagy fizikailag gyenge állapotban volt. Szép naplemente volt nyugaton, a hátunk mögött, amikor megpillantottam a távoli hegyeket, a Kaukázus ormait és a vékony földcsíkot, majd a kikötőt. Alig hogy felismertem a közelgő szárazföldet, amikor riadót csengettek. Az orosz legénység levette a takarót az ágyúról és elkezdett löni. Már közel voltunk a kikötőhöz. Én a hajó hátsó részén voltam, egy hordó tetején ültem, amikor láttam, hogy két mágneses akna úszik tőlünk jobbra, a hajó felé. Talán a kilencedik vagy tizedik lövésre eltalálták az egyiket, ami óriási robbanással nagy vízi szökőkutat okozott. A második akna azonban már túl közel volt a hajó orrához, nekiütközött, és felrobbant. Ekkor már az orosz legénység nagy része a gyorsan leszerelt mentőcsónakokba szállt a hajó másik oldalán. A sérült hajó már megdőlvé, még ment a kikötő felé. Később hallottam, hogy ekkor már minden orosz, még a kapitány is, elhagyta a hajót, míg a hordókon ülő foglyok mind ott maradtak.

A hajó megdőlt és kitört a káosz. Sokan ugrottak, vagy estek a vízbe. Én a hajó hátsó részéről, hogy hogyan kerültem ki a homokos tengerpartra, nem tudom. Ugyanis kitört a pánik, hogy elsüllyedünk és mindannyian a vízbe fulladunk. Nem emlékszem hogyan kerültem a partra, valószínűleg előre törtem a hajó orrához és onnan a part felé tartó hullámokkal, esetleg egy boroshordón, kijutottam a partra. Már esteledett és rövidesen besötétedett.

A függelékben csatolom „*Halálhajó a Tengeren*” című versemet, amiben megörökítettem ezt a Fekete Tengeren át megtörtént igaz luxusutazást.

A parton elterültem és elaludtam. Kora reggel hangokra ébredtem. Egy orosz katonanő két-három társával állt előttem. Vizet mért egy merítőkanállal egy hordóból, majd főtt kását osztogatott a túlélő foglyoknak. Néhány óra múlva, de még délelőtt, jött az orosz börtönszakasz. Felálltunk és négyes sorokban vonultunk át Poti déli oldalán. Ez a külvárosi rész egy patak vagy folyócska mellett épült. A lakosság nagy tömegben állt az út szélén. A hordalékkövekkel dobáltak bennünket és szitkozódtak. Mutogatták, hogy akasszanak fel bennünket. Gondoltam, hogy ez a lakosság meg volt félemlítve, s így mutatták a Szovjetunió felé, hogy ők hűséges szovjet állampolgárok és a németek ellenségei.

A megkövezés után, miután sokan megsebesültek, de én elhajoltam a repülő kövektől, kívánszorogtunk a város szélén lévő nyitott területre, ahol egy szögesdrótos és őrtornyos lágerbe kerültünk. Itt a pusztta földön rongyainkon feküdtünk kb. három napig. Naponta kétszer hoztak kását, levest és kenyeret, valamint ivóvizet. Az őrtornyokban a puskáikkal női katonák váltották egymást 3-4 órai szolgálat után éjjel, nappal. A harmadik nap este megint bevagoníroztak a marhaszállító kocsikba és lassan elindultunk a tengerparttól befelé a Kaukázusok hatalmas, középső völgyében.

A vonat lassan csoszogott egész éjjel. Ez egy igazi luxusutazás volt. Már nem volt elválasztó priccs, hanem mindenki a vagon aljában kapott elég nagy helyet. Kevesebben voltunk minden vagonban és az ajtó nem volt teljesen bezárva. Így lehetett látni a tájat. Elmaradt a sóshal és kását vagy levest kaptunk naponta kétszer. Sokszor megálltunk és vesztegeltünk a nyílt pályán.

Szép napsütéses reggel érkeztünk egy nagyvároshoz. A vasútállomás kisebb magaslaton volt, lehetett látni alattunk a várost. Ez Tbiliszi volt, Grúzia fővárosa. Itt már lehetett látni a lakosságot, ahogy utaztak és mozogtak az állomáson. Mindenki

szegénynek és falusiasnak nézett ki. De a vonat lassan gördült tovább. A távolban láthatók voltak a Kaukázus hófödte csúcsai. Harmadnapra megérkeztünk Kirovabádba. A hosszú vonat vagonjaiból lassan kikászálódunk. Nemsokára egy hosszú oszlop nyitott, vadonatúj amerikai teherautó érkezett. Mindegyikre először két orosz katonasör, majd a foglyok szálltak fel. Egy óra múlva továbbindult a teherautó szállítmány kelet felé. Az autók nem országúton haladtak, hanem különböző földutakon, ösvények mentén, bokrok és fák között, sokszor egy nyílt területen, mintha egy kanyargó folyó széles teraszán lennének. Tőlünk északra a folyó mentén óriási erdőség terült el.

Kirovabádból kb. 20-30 km-es sebességgel haladtak az autók. Minden 15-20 km-re látható volt egy-egy szögesdrótos láger, ahol munka folyt. Minden lágert fegyveres katonák őriztek. Egyik láger nőekkel volt tele, fiatal, öreg, vegyesen. Már kb. száz kilométert mehettünk, amikor a folyó menti hatalmas erdőben óriásfák között megláttunk egy kis azerbajdzsán falut. A házakat félig a talajba süllyesztették és a faágakból fonott falak sárral voltak betapasztva. Szemem káprázott, hogy ez igazi-e? Olyan, mintha két-háromszáz évvel ezelőtti indián település volna. Nem sokára egy kisebb magaslaton tisztásra értünk, ahol hatalmas, dupla drótkerítéssel körülvett, katonailag őrzött láger volt. Leszálltunk a teherkocsikról. Megnyílt a hatalmas, széles kapu és mi, a marosvásárhelyi székely hadosztály katonái bevonultunk a dupla drótkerítéssel, fegyveresekkel, őrtornyokkal őrzött lágerbe.

A lágerparancsnok és katonái, a politikai tiszt megszámoltak bennünket. Pontosan 573-an voltunk. A hadosztály tízezer emberből állt, amikor kemény harcokban volt a Kárpátok keleti oldalán az oroszokkal. Mintegy négyezren voltunk, amikor a freistadti erdőben amerikai hadifogságba estünk. És most ez a maradék, 573 ember. A zwetli táborban már egyetlen tiszt nem volt velünk, de kb. négyezret még bevagoníroztak az oroszok. Az út idáig két hónapig tartott. Halottak, súlyos betegek eltűnte után 1945. augusztus 20.-án, Szent István ünnepén felsorakoztunk a hatalmas láger udvarán, ahol a nacsálnik (lágerparancsnok)

emberei, az orosz GPU emberei és a politikai komisszár mind külön megszámláltak minket.

A hadosztályban voltak néhányan Kárpátaljáról, akik beszéltek oroszul. Egy tűzér őrmester, aki jól beszélt oroszul, lett a parancsnokunk. A láger nacsálnik mondott egy rövid beszédet. Dolgozzunk jól, teljesítsük a normát, és akkor „hamarosan” haza fognak engedni. Kiderült, hogy egy Gulághoz tartozó munkatáborba kerültünk, ahol már németek, románok, szlovákok ezrei dolgoztak. Mi csak a létszámfogyást pótoltuk ki. A nacsálnik maga is a nagy orosz forradalom óta fogoly volt és nem volt engedélye a lágert elhagyni. Szóval foglyok őrizték a foglyokat. A politikai tiszt kivételével az összes fegyveres őrző is fogoly volt.

Mondták, hogy az átadási díszszemlére hozzuk rendbe magunkat. Így katonaruháinkat próbáltuk rendbe hozni, és fegyelmesen felállni a fogoly hadosztály most már csak úgy egy zászlóaljnyi átadására. A szállító különítmény és fogadó táborparancsnokság, valamint az örök egy része elvonult előttünk a sok számlálás után. Arra nagyon emlékszem, hogy a két hónapi gyötrődés után megérkezett és felállt magyar zászlóalj az oroszokhoz képest egy császári és királyi díszezrednek nézett ki. De ez nem sokáig tartott. Három-négy hónap múlva már annyira lerongyolódtunk, hogy ruháinkat orosz pufajkára, vörös csillagos, hegyes bolsevik sapkára és fatalpú kék vászoncipőre cserélték ki. Ekkorra már mi is orosz rablógyilkosoknak és börtöntöltelékeknek néztünk ki.

Az oroszok nem sokat teketóriáztak velünk. Én egy hatalmas, félig a földbe telepített, vályogból épült barakkba jutottam kétszáz társammal egy terembe, ahol nádból készült, favázás, emeletes ágyak voltak. Az ágyam a keresztberakott nádból állt, amin aludtam, a párnám egy darab vörös téglából volt, amire a holmimat leraktam, mert meleg volt. Az ágynemű a saját ruházatom volt. A kékszínű vászoncipő talpa egy fenyőfa darab volt, ami a járáskor hamarosan többszörösen eltört és kisebesítette a talpunkat. A lábamat így kapcarongyokba próbáltam beburkolni, hogy járni tudjak. A járni tudás életbevágóan fontos volt, mert a munkahely,

hatalmas ártéri fák kivágása, 3-4 kilométerre volt a lágertől. Reggel 7-kor indultunk a munkahelyre és este 6 óra tájban értünk vissza a lágerbe.

Élet És Halál A Hatos Sakállágerben

Lassan, de megtanultuk környezetünk földrajzát. Északra emelkedtek a Kaukázus hegyvonulat nyáron is hófödte csúcsai, dél felé hasonlóan magas hegyek csoportja volt látható. A két hegyvonulat a Magas Tátránál, sőt, még az Alpoknál is magasabb csúcsokkal nyáron is fehér, hófödte maradt. A tágas völgyben folyt a Kura folyó, ami Törökországban eredt. A Kura amolyan Tisza nagyságú folyó volt, két oldalán hatalmas fákkal, erdőkkel, néha 10 km szélességben. Olyan, mint a Bodrog menti ligetek Tokajnál, de jóval nagyobb kiadásban. Óriási tölgyfák nőttek a folyó első teraszán. Mi a lágerben a második, magasabb, és jóval szárazabb és fátlan területén voltunk. Fő feladatunk a fakitermelés volt.

Mindennap reggel 7-kor indultunk a néhány kilométerre lévő őserdőbe fát vágni. Először egy hatalmas kocka alakú sávot kellett kitisztítani, ahol az örök álltak a sarkokon és a sávok közepén. Az örököt napközben nem váltották. Egész nap ott álltak, vagy ültek kijelölt helyükön. A foglyokat ebbe a négyszögbe engedték be. Minden két ember maga választotta ki, hogy melyik fát fogja aznap kivágni. Minden pár fogoly nyolc köbméter fát volt köteles kitermelni naponta. Ez nyolc méter hosszú, egy méter széles és egy méter húsz centi magas farakás rönkökből állt. A vékony ágakat nem számítva, csak a nagyobb darabokat kellett összerakni. Délután öt óra tájban jött a munkaátvevő, aki minden kitermelt farakást megmért és bekönyvelte a számunk alatt, fenyőfából készült és üveggel kisimított falemezre az átadást. Papír ugyanis a lágerben nem volt. Az átvevő gondosan megvizsgálta az összerakott rönköket, nehogy normacsálás legyen. Ez volt a norma, ezt kellett mindennap teljesíteni.

Amikor az egész négyszög ki lett termelve, teherautók jöttek és elszállították a fát. Akkor új négyszöget kaptunk és minden újra

kezdődött a határnégyszög kivágásával. Amikor minden reggel kiértünk a négyszögbe, sípszóra ugyancsak siettem a társammal kiválasztani a lehető legjobb fát. Ha rossz fa jutott, akkor sokkal több energiát pocskoltunk el a norma teljesítésére. Miután minden őrző és átvevő rab volt, ők is nagyon megkövetelték a jó teljesítményt, mert ők is könnyen kaphattak néhány extra évet szabotálásért. A láger fölötti hatalom az Orosz Birodalom ÁVÓ-ja volt. Persze akkor mi még nem tudtuk, hogy Magyarországon is lesz ÁVÓ és munkatáborok. Ugyanis ilyesmi Magyarországon, a történelem folyamán soha nem létezett.

A láger lakói kb. egyforma számban voltak németek, románok, szlovákok és magyarok. Valahogy minden lágernemzetség a saját fajtájával tartott össze, s alakított kisebb baráti köröket. Így mindenki értette, mit akar a másik, és jobban ment a munka. A lágerparancsnok a foglyok oldaláról egy snájdig német repülőszázados volt. Ő mindenki fölött állt, és ő mindenkinek parancsolt. Az orosz nagy hármás, a lágerigazgató nacsálnik, a politikai tiszt és a munkaparancsnok neki adta át a láger belső vezetését. Ő volt az egyetlen tiszt rangú katona a lágerben. Nagyon pontos, megbízható és igazságos ember volt. Nem tudom hogyan és miért, de az oroszok nagyon megbíztak benne és ő minden parancsot és kíváncsalmat pontosan teljesített. Így a láger minden hónapban túlszárnyalta a központ által kiadott munkateljesítményt. A produkció tehát „harasó” volt. A német parancsnok teljes tiszt egyenruhájában működött és a lágeren belül külön szállása volt.

A hadifoglyok élelmezése soha nem változott, éveken át. Reggel délben és este grízgaluskás leves volt zöldség és hús nélkül. Egy kb. 25 dekás szűrőskenyér, vizes és nem teljesen megsült, továbbá két evőkanál sárga, nem kifinomított kristálycukor. Ez soha nem változott. Nagy gond volt a kondérhoz való felsorakozás. A sor elején, vagy a végén kapunk-e több tésztát a levesbe? Ez a túléléshez kellett. Ugyanis a nehéz testi munkát ne fedezte a kalória, ami a szükségesnek a fele, ha volt. Így a foglyok törvényszerűen egyre fogytak, erőtlenebbek lettek, s nem tudták a normát, a napi nyolc köbmétert teljesíteni. Ekkor este börtönbe

zárták a gyenge embereket, vacsora nélkül. Másnap teljesíteni kellett a normát. Ha azt nem teljesítették, megint vacsora nélkül mentek a börtönbe. Így egy-két héten belül haláluk biztos volt. Nem tudom, volt-e genfi konvenció, vagy nem, de az orosz birodalomban semmiféle nemzetközi törvény nem érvényesült. És azt sem tudom, miért mondta Truman elnök nagy győzelmi beszédében, hogy „egész Európa felszabadult.” Itt, a Kura folyó mentén a hatos sakállágerben rendszeresen folyt az emberkínzás, és nem úgy tűnt, hogy ez egy felszabadított emberiség. A Szovjetunió és meghódított népei óriási terror alatt nyögött, ahol emberek milliói állati szintre süllyedtek.

Hamar rájöttem, hogy itt a túléléshez különleges pszichológiai erő és a lehetőségek gyors kihasználása szükséges. Ugyanis a rendszer biztos halált jelentett. Nagy segítség volt az erdő. Ősszel már hullottak a tölgyfákról a makkok. Ezekből összeszedtem 15-20 darabot, azt zsebre vágtam, majd a láger egyik távoli sarkában titkos tűzön megpörköltem, mint a szelídgesztenyét, s nyolc-tíz tölgyfamakkot lassan megettem. Ez ugyan jó a mókusoknak, de embernek mérgező is lehet. Ezért, aki sokat evett belőle, szörnyű gyomorfájdalmakat szenvedett. Majd azok a jelentéktelen kis erdei fák itt-ott gyümölcsöt hoztak, amiből három-négyet megettünk, s ami szinte életmentő volt. Lassan megtudtuk, hogy neve gránátalma és hogy szabadon nő az erdőben. Néha egy-egy teknősbékát elfogtunk, titokban megfőztük, és így teknősbéka „levest” készítettünk. Persze mindezt csak nagyon ritkán, s rövid ideig lehetett csinálni. A napok túlnyomó többségében állandóan gyötört az éhség. A hadifoglyok mindig betegek és éhesek voltak.

A láger betegellátása egy betegszobából állt orvos és orvosság nélkül. De volt egy felcser, egy szovjet egészségügyi katona. A betegség diagnózisa az volt, hogy a fogolyra nézett. Ha a fogoly már csontváz volt és nem tudott járni, akkor kijelentette, hogy beteg, nem kell dolgoznia és bevitette az egészségi ellátó terembe. Semmiféle orvosság nem volt, még egyszerű aszpirin sem. Sokan lettek betegek maláriával és véres hasmenéssel. Sokan nyögtek és ordítottak. Egy román katona, aki nem teljesítette a normát, a börtönablak rácsához szorította a fejét és egész éjjel állati módon

üvöltött. Három-négy nap múlva elhallgatott, mert meghalt. A temetés gyakori volt. Aki jelentkezett az elhantolásra, az extra adag levest kapott. Nagyon forgott a fejemben, hogy jelentkezem az extra levesért. Végül is úgy döntöttem, hogy nem. Ugyanis hallottam, hogy a sakálok éjjel megették az emberek maradványait és a hadifogoly temető borzalmas állapotban volt. Végül is nem jelentkeztem az extra levesért, holott pokolian nehéz volt az állandó éhséget kibírni.

Egyszer a barakkomban pont a szemben lévő ágyban, meghalt egy katona. Szájában volt egy kenyérdarab. Reggeli előtt, ahogy alkalmam volt rá, kivettem a szájából a kenyeret és megettem. Az is segített, hogy a cukoradagomat egy kis zacskóban, amit az övemem hordtam, eltettem. Minden vasárnapra összegyűlt vagy nyolc-tíz deka sárga cukor. Akkor vasárnap reggel a vizes kenyereket feldaraboltam, a cukorral összekevertem, és így kreáltam egy vasárnapi Gerbaud szeletet. Igaz, a kenyér szűrős volt, rosszul hántolt magokból öröklék a lisztet, így a kenyérevés végső biológiai eltávolítása mindig szűrős volt. De ember ezt az anyagot nem tudja megemészteni, mint a tehén. Továbbá segített a heti fél pakli mahorka is. Ez a dohánylevél eres része, a csutka, ami a cigarettagyártásnál visszamaradt. Volt, aki egy darab kenyeret adott érte. Neki fontosabb volt egy-két cigaretta, mint a kenyeke. Mindezek mellett a hadifogoly fizikai tönkremenése biztosítva volt. A láger létszáma utánpótlás hiányában annyira lecsökkent, hogy egy év múlva a 27.-es Székely hadosztály maradványát, kilencvenhárom embert, el is szállították egy új lágerbe.

A fogolytábor egyik távoli, rejtett sarkában volt a latrina. Egyszer igen rosszul éreztem magam, s mire kijöttem, a nyakamban lógó szentföldi kis kereszt eltűnt, valószínűleg a latrinába esett. Többször előfordult, hogy szédelgő foglyok a latrinába fulladtak. A hatalmas gödör előtt egy hosszú szálfára kellett ülni s nem volt semmi kapaszkodó. Amikor újjá akartuk építeni a latrinát, a nacsálnik nem engedte, mondván, hogy jó az úgy, ahogy van. Úgy látszik az orosz katonák lebecsmérő előadásokat hallottak az „európai kultúráról”. Ugyanis többször, ha valami történt, egy

dolog velem is ordítottak, hogy ez az európai kultúra? Az emberek betegek voltak és nem tudták sokan kontrolálni a testi funkciókat. Az orosz őrség eléggé türelmes volt, de néha megőrült és akkor vagy rugdosott, vagy a puskatussal ütött. Én korán megtanultam, hogy kell elhajolni és csökkenteni az ütéseket. Egyszer azért bevették az orromat a földön heverő hasmenésbe. Akkor már tudtam, ha nem vagyok vadállat, nem élem túl az orosz lágert.

Az orosz őrség kegyetlen is tudott lenni. Egyszer egy azerbajdzsán teherautó véletlenül a láger területére tévedett és az őr rögtön lőtt. Két civilt, akik hátul ültek, eltaláltak. Mindkettő meghalt. A közeli faluból nem sokára megérkeztek az emberek és asszonyok, s óriási jajgatást, sírás-rívást csaptak. Ez mindjárt az első héten volt. Az eset nagyon érintett mindannyiunkat. A kettős szögesdrótkerítést nem lehetett megközelíteni, mert akkor azonnal puskát fogott az őr és lőtt. Nem volt ajánlatos a szabályokat megsérteni. Így több fogoly is meghalt, ugyanis delíriumban meg akartak szökni. Sajnálatos volt, hogy senkinek külön energiája nem volt arra, hogy másokat segítsen. Mindenki csak sajátmagáért volt felelős. Többször előfordult, hogy lövések hallatára levettem magam a földre, nem tudván, hogy merről jön a golyó.

Egyszer a tűzérőrmester, a magyarok vezetője kérdezte, ki hajlandó a nacsálnik házát kitakarítani vasárnap délután. Ez a pihenő fontos volt számunkra, de én azért jelentkeztem, hátha találok valami kis ennivalót a lakásán. Hát nem lakása volt, hanem csak egy kis szobája és itt-ott gyönyörű aranyszínű, de teljesen üres konzervdobozok. Rá volt írva orosz betűkkel, hogy disznóhús konzerv, *made in the USA*. Sajnos, még néhány maradék krumpli héjat sem találtam a tűzhely körül, így többet nem jelentkeztem a munkára.

Egy tavaszi vasárnap reggel két vadonatúj amerikai teherautó állt meg a lágerkapu előtt. A motornak valami baja történt és kihívták a magyar szerelőt, hogy javítsa meg. Összegyűltünk a kapu előtt és a kerítésen átkiabálva kiderült, hogy a két autó magyar zsidókkal van tele. Mondták, hogy ők jóval északabbra egy pokoli hideg helyen voltak lágerben, ahol legnagyobb részük egy év alatt

elpusztult. Ők voltak a láger maradványai és elhozták őket egy melegebb klímára, mert azt a tábort bezárták. Sajnos, már elfelejtettem, hogy hol voltak, de mondták, hogy átszöktek az oroszokhoz, akik nem hitték el, amit mondtak és bevágták őket egy haláltáborba, mint a többi hadifoglyot.

Kulturális tevékenységünk abból állt, hogy két-háromhetenként, éjjeli razzia során minden papírt és ceruzát elvettek. Egy szál gatyában kellett várunk, míg az őrség átkutatta a barakkokat. Kb. egy félóra múlva mehettünk vissza. Semmi féle írást, nyelvtanulást, még a szabad vasárnapokon sem engedélyeztek. De volt két-háromhetenként vasárnap délután egyórás előadás. A politikai tiszt tartott beszédet a kommunizmusról, hogy a kommunizmus mennyire élenjáró a kapitalizmus felett. Minden tökéletes és az emberiség reménye és vezetője a világ legnagyobb lángelméje és katonája Sztálin. Majd időnként éjjeli kihallgatás volt, tíz-tizenkét leírt kérdéssel és válasszal. Már amit nekünk kellett válaszolni a kérdésekre. Arra vigyáztam, hogy mindig „jól feleljek” és dicsérjem a nagy Sztálint és a kommunizmus történelmi jelentőségét. Mondtam nekik, hogy ennél jobb politikai rendszer a világon nincs. A politikai tiszt előadása után megkérdezte, van-e valami kérdésünk és kívánságunk. Valaki mindig felállt és megkérdezte, hogy mikor megyünk haza. Erre a politikai tiszt mérges lett, s azt mondogatta, hogy először építsük a kommunizmust itt, majd rákerül a sor arra, hogy később otthon. Gondolom a politikai tiszt jelentette, hogy lágerünk jól halad a kommunizmus megértésében, s lassan mindannyian a kommunizmus lelkes katonái leszünk. Mármint azok, akik még éltek.

Folyt tehát a lágerélet, a betegség és a halál, s a hazamenetel egyre távolabbinak tűnt. Szeretteink, családjaink, hazánk lassan egyre messzebb távolodott. Megindult a transzformáció és a napi küzdelem az életért egyre nehezebb volt. A cinizmus és az érzéketlenség ütötte fel a fejét az emberekben. Na jó, még eszünk majd egy jó gulyást vagy dióstortát valamikor a távoli jövőben, valahol Magyarországon. De most kaptam egy rúgást az oroszától, a nyolc köbméterem nem szabályos és túl sok benne a hézag. Ez

fontosabb, hogy megkapjam a galuskás löttyöt, ha hazaérünk. Ez a leves fontosabb, mint a család, meg a haza, meg akik voltunk, vagy lehetnénk. Az egész egy óriási hazugság. Az volt az első világháború, a Versailles béke (hogy ne röhögjek), a rothadt párizsi politikusok, mind agyon kellene lőni, mert utolsó gazemberek voltak és belevitték Európát a második világháborúba. Újság nem volt, semmit nem tudtunk, hogy mi történik a világban, levelet írni vagy kapni nem lehetett. A nemzetközi Vöröskereszt Svájcban, a hatalmas ENSZ igazságtevők számunkra nem működtek.

Egyszer a déli munkaszünetben, az őserdőben, a négyszögben, már beanalizáltam levesemet, s még volt egy néhány perc szabadpihenés. Egyszer csak hallom a halk hangot „magyar katona, magyar katona”. Csak nem hallucinálok? Egy azerbajdzsán ember átkúszott a tilos négyszögön belül és rám mutogatott. Aznap a régi miskolci repülőoverallomban voltam, mert elrongyolódott és elszakadt nadrágomat még nem tudtam kicserélni. Ez a régi repülőoverall világosbarna színű volt és valami húsz cipzár volt rajta. Jön az azerbajdzsán és suttogja, hogy ő valamikor az első világháborúban Magyarországon volt fogoly, és mutogat a cipzárakra, hogy ő azt megveszi, és holnap hoz érte finom kecsketúrót. Mindjárt kifejtettem neki két cipzárt, s ő elvitte, ígervén, hogy másnap hozza a túrót. Az orosz őr alszik, és messze van. Másnap el is hozta a két túrógombócot és mondta, hogy még venne többet is. Lassanként eladogattam neki a húsz cipzárt, ami az overallon volt. Közben kaptam a lágerban pufajkát és nadrágot, s így a darabokra vágott kezes-lábasra már nem volt szükségem. Éppen akkortájt Czike Feri hadapródörmmester barátom és egy magyar orvos fogoly, aki a begyulladt fogamat harapófogóval kihúzta, betegek voltak, sőt, Feri nagyon beteg. Így megosztottam velük a negyven túrógombócot, amit az azerbajdzsán hozott. Czike Feri lassan meggyógyult és az orvos is rendbejött. Így örültem, hogy repülőruhám egy darabig három embert életben tartott és kiegészítette a lágerkosztot. Azt nem lehet tudni, hogy Czike Ferivel mi lett volna a túró nélkül. Ez volt az egyik legnagyobb haditett, amit a hatos Sakállágerben véghezvittem. S ez nem volt veszélytelen. Ugyancsak nagyon jól jött a természet nagy ajándéka, a vadon növény gránátalma, ami

néhány hétig érett a munkanégyyszögletben és az erdőben is, és a lágerben is adott pótló vitaminokat. Két-három darabot „haza” vittem a lágerba és a betegeknek adtam. A gránátalma életmentő szerepet játszott.

A lágerből mindig hoztak és vittek foglyokat más munkákra és lágerekbe, így nem lehetett tudni, ki hova kerül. Legtöbbször éjjel sorakoztattak fel néhány tucat, vagy száz embert, akik eltűntek a Szovjetunió nagy lágertengerében, ahol milliók éltek és dolgoztak. Egy bolgár származású politikai tiszt, fiatal főhadnagy, kissé vodkás állapotban, kijelentette, hogy 27 millió ember van lágerekben, a Szovjetunióban. Az enyhe tél után megjött a tavasz. Egyik éjszaka motorzúgásra ébredtünk. Egész éjjel, teherautó teherautó után ment el a láger mellett. Reggelre megszűnt a motorzaj. Mindenki csodálkozott, vajon kiket hoztak százával az éjszaka folyamán. Néhány nappal később egy munkanégyyszög elkészítéséhez volta kirendelve. Mintegy negyven ember két örrel, elég mesze mentünk, mert a sok termelés miatt a közeli őserdőben már nem volt elég kitermelhető fa. Kb. 5-6 kilométerre tőlünk egy teljesen új láger épült, amit az oroszok maguknak építettek. Az orosz sereg Németország és Berlin elfoglalásában részt vett tisztjeit ugyanis Sztálin lefokozta, tábornokait Szibériába küldte, a többi katonát pedig velünk, a legyőzött hadsereg katonáival egyenlő bánásmódban részesítette. Ez volt tehát a győzelem „jutalma.” Később sokszor láttam dolgozó orosz katonákat, akik mint a nagy Gulág foglyai, ugyan úgy termelték a fát, mint mi.

Egyszer sikerült a dupla dróton keresztül beszélnem egy őrkatonával. Németül beszélgettünk. Azt mondta, hogy Kijevben nyomdász volt és már két éve elvitték otthonról, nem tudja miért. Azóta is láger őrző és nem tud írni a családjának. Azt hiszem, zsidó származású volt és valamennyire tudott németül. Lassan rájöttünk, hogy a Szovjetunióban nincs szabad ember, mindenki, még az otthonélők is, állandóan rettegnek az elhurcolástól. Nem kellett tehát cári arisztokratának vagy katonatisztnek lenni ahhoz, hogy bármikor, bárkit elhurcoljanak és néhány percnyi bírói munka alapján tíz évre, elítéljenek. Így generalisszimusz Sztálin volt a főhóhér, de ő maga is félt, és munkatársait családjakkal

együtt meggyilkoltatta. A bolgár származású politikai tiszt, a nacsálnik és az őrző katonák végül is lassan elárulták magukról, hogy ők is foglyok, és a nagy GPU vezéreket is kivégezték. Ez annyiból volt számunkra rossz, hogy egy ilyen törvénytelen államban sorsunk teljesen bizonytalan volt.

A láger nemzetiségei minden súrlódás és baj nélkül kijöttek egymással. Semmiféle olyan probléma nem volt, hogy te román vagy, te magyar, vagy szlovák. A nemzetiség semmit nem számított, de volt egy orosz rangsorolás és bánásmód. Az elsők voltak a németek, az oroszok bennük teljesen megbíztak, és őket tartották a legnagyobb becsben. Ők nagyon jól és pontosan dolgoztak, és az oroszok minden technikai problémáját megoldották. Az oroszok mindent a német parancsnokra hagytak. Ez azért volt érdekes, mert a magyar hadseregnek a németek parancsoltak a háború alatt, és most, mint hadifoglyoknak is a németek parancsoltak. A románok voltak az utolsók az oroszok megbecsülésében. Egyenesen lenézték őket, már a munkastílusuk miatt is. Lassan és kitartóan dolgoztak, de nem végeztek be semmit időben. Az oroszok szerint ők voltak a legbutábbak és fizikailag a legszívósabbak.

A magyarok gyorsan dolgoztak. Ők voltak készen a leghamarabb a munkával, de nem úgy végezték el a munkát, ahogy azt elrendelték. Kiügyeskedtek egy saját módszert, ami nem mindig működött, és akkor pórul jártak. Ezt a magyar másképgondolkodást az oroszok nem szerették. A szlovákok színtelenségükkel alig láthatók voltak. Úgy dolgoztak, ahogy mondták nekik, csendesen, mint egy hivatalnok, a németek utasítása szerint. Ők engedelmeskedtek a legjobban a németeknek. A németek meglehetősen fölényesen viselkedtek, de ők haltak meg a leghamarabb. Elég volt egy hasmenés, és a német már halott volt. Én szerencsére három-négy hasmenésből is felépültem. De a németek már öt éve harcoltak, követték a parancsokat és fizikai teljesítményük a háborúban óriási volt. Kb. öt-tízszeres túlerő verte le őket. Négy fronton harcoltak, keleten, nyugaton, délen és északon, s még a tengeren is. Őket bombázták, de ők az amerikai

és orosz hadiipart soha sem érték el. Ötévi harc után itt voltak a táborban és hulltak, mint a pelyva.

A sakál láger igazán az volt, mert éjjelente sakálok másztak át a kerítésen és szaladgáltak át a táboron. Az örökös ellenőrzés, sípolás, sorakozás, megszámlálás idegfeeszítő volt. Soha sem tudtuk, hogy melyik sor lesz a rossz, és melyik sor lesz a jó. Egy hajnalban jöttek a katonák és kiürítették a magyar barakkokat. Ez a nyár közepén volt, 1946-ban. Ekkor már csak kilencvenhárman voltunk, a magyar királyi 27-es honvéd Székely hadosztály maradványa. Mindent magunkkal kellett hozni, ruháinkat, csajkát, kanalat. Se kés, se villa nem volt a foglyoknál. Azokat már régen elvették tőlünk. Korán kaptunk reggelit, majd az örök kíséretében felültettek a már ismert amerikai gépkocsikra, majd megfelelő számolások és parancsfelolvasás után lassan elindultunk a kanyargó utakon a magas hegyek közé. Célunk a magas hegyekkel körülvett katlanban lévő 44.-es haláltábor volt. Itt már nem volt erdő, csak sziklák és hegyek. Itt már nyáron is hideg volt és a foglyok állandóan és gyorsan fogytak, ezért kellett az utánpótlás.

A 44-es Halál Láger

A tábor neve jól jelezte, hogy itt nem sokáig tart az élet. Itt már eltűnt az erdő és a fák, és minden kopár szikla volt. A tábor mellett volt egy hatalmas köbánya, ahol a foglyok termelték a köves úthoz való építőanyagot. Az út egy keskeny völgyben vitt egy hágó felé, orosz hadiút, az amerikai és török, valamint perzsa területek és katonaság felé. Semmi többet nem tudtunk csak azt, hogy itt a zúzott kőtermelés nagyon fontos, mert évente ennyi megannyi kilométer utat kell elkészíteni. Azt is tudtuk, hogy az utat katonai gépkocsik számára kell építeni, és nem polgári forgalomra. Itt tehát mindenkit hajtani fognak az óriási norma teljesítésére. A norma fejenként és naponta 100 talicska követ jelentett. A lágerépületek helyett nagy, 30-40 személyes sátrakban fogunk emeletes priccseken lakni. A sátrak alig lakhatók, kutya hideg volt, a nap későn kelt fel és korán bukott le a környező hegyek miatt. Ez azért volt „haláltábornak” jellemezve, mert a munka

nehéz, és a tél hideg és havas. Itt állandó utánpótlásra van szükség.

Megjelent a táborparancsnok, egy duzzadt arcú, pislogó orosz, mellette a politikai tiszt, a munkavezető és az átvevő szuronyos őrség. Megint megszámoltak, háromszor is. Pontosan 93-an voltunk. Mivel a kőbánya hatalmas volt, nem messze az úttól, a robbantás, kőtörés nagy zajjal járt. Minden két-három órában sípjelre sorakozni kellett megszámolásra. Ugyanis néhány nappal megérkezésünk előtt, három fogoly megszökött és a tábor melletti részről látható Ararát hegy felé vették az irányt. Az Ararát, ahol a biblia szerint Noé bárkája kötött ki, a szomszédos Törökországban volt. A három szökevényt lovas és kutyás járőrök elfogták és kivégezték. Ez egy kis figyelmeztetés volt számunkra. Ha valaki megszökik, azt kutyás járőrök fogják megtalálni. De milyen kutyák! Farkas ölő, óriási kaukázusi ebek, melyek három-négyen nekiállnak és szétszaggatják az embert. Továbbá az örök csőre töltött félautomata fegyverrel járnak, olyan hosszú csövű orosz puskával, ami kitűnő, ezer méterre is célba találó fegyver. Egyébként jól ismertem, mert az oroszoktól zsákmányoltunk ilyen. Továbbá a kis hegyi lovak gyorsak és szívósak, olyanok, amilyeneken a mongolok lovagoltak a Góbi sivatagból Európa közepéig. Így megkaptuk a megfelelő információt új „otthonunkról” és én már arra gondoltam, hogyan termelem ki a száz talicska zúzott követ naponta.

Másnap reggel már elkezdtük a munkát. Itt is, mint az erdőirtásnál, rossz minőségű szerszámokkal. A robbantók a foglyok előtt vagy után végezték munkájukat, majd a zúzógépek az útkövezéshez használt vulkáni kőzetet halomba rakták. A lapátolók telerakták a talicskákat, amiket a foglyok 100-150 méterre toltak az útépitéshez. Mivel én talicskás voltam, azt mások rakták tele, nekem csak tolni kellett. A talicskák építése meglehetősen rossz volt, nagy súly nehezedett a karokra. A magyar kubikos talicskán a fő súly a tengelyen volt, nem az emberi karokon. Szóval a lehető legrosszabb fajta talicskával kellett a köveket az épülő úthoz vinni. Az ör a kijáratnál állt és minden talicska után egy vonást vésett a számunkhoz, ötöt függőlegesen,

és ötöt keresztbe. Így egy „rács” készült, s egy rács tíz szállítmányt jelentett. Ebéd előtt lehetőleg 55 szállítmányt végeztem el, s ebéd után 45-öt. A rácsokat fenyőfalemezre vették, mert papír nem volt.

A nap erősen tűzött ránk a déli órákban. Porosan, piszkosan, ingben Ebéd előtt lehetőleg vagy félmeztelen toltuk a talicskát. Itt már nem volt erdő, és semmilyen étel kiegészítés. Az erdőben tavasszal még a zsenge levelekből is ettünk, és forgattuk a szánkban, mintha ennénk. Itt ugyan az a grízgaluska leves, zöldség és hús nélkül, darab kenyér és a finomítatlan cukor volt napi étkezésünk, mint a sakállágerben. Már szeptember végén és októberben lehűlt a levegő és csípős hideg volt. Majd novemberben leesett az első hó. Itt különösen a fatalpú vászoncipő mondta fel a szolgálatot és lábunk megvédésével rengeteg bajunk volt. A láb megsérült, vérzett, s a lágerben sem kapca anyag, semmiféle orvosság nem volt. Csodák csodája volt, hogy a tél előtt sárga amerikai tablettákat osztogattak ki mindenkinek malária ellen. Ezt az erdős munkahelyen kellett volna adagolni, s nem itt. Itt az éhség, a hideg és a rossz, köves talaj bántott mindenkit. Azon kívül, minden két órában sípszóra kellett újra meg újra sorakozni számláláshoz. Ez a nagy ellenőrzés azért volt szükséges, mert elméletileg már elérhető volt a török határ. De látva a körülményeket, senkinek eszébe nem jutott a szökés. A szökevényekkel itt nagyon röviden elbántak. S éppen ezek a körülmények okozták legnagyobb bajomat.

A kőbánya távoli sarkában rakodtam a talicskám, amikor elbódult állapotban nem hallottam az őrsípját, s nem mentem sorakozni. A kőbánya végén már nem volt a kőfal magas és el lehetett volna szökni. Egyszerre csak óriási ordítás és kavarodás, s előre szegzett fegyverrel rohannak az oroszok felém. Csak nézem, hogy ezeknek mi baja van. Elértek, lelöktek a földre és bilincsbe vertek, majd felhevült kiabálások közben visszavittek a lágerba egy teherautóval. A nacsálnik ordított és káromkodott, hogy rohadt magyar, meg akartál szökni. Ezért méltó büntetést kapsz. Majd két ór elvitt a tábor végén lévő földalatti börtönbe. A nacsálnik ordított, amiből megértettem, hogy vagy föbbe lőnek,

vagy felakasztanak a szökési kísérlet miatt. Sajnos, éppen nem volt tolmács. Így nem szóltam többet, mint „nyet”, nem akartam szökni, hanem „roboti” „roboti”, dolgoztam.

A földalatti börtön egy sziklába vájt üreg volt. Az ajtó mellett kis vasrácsos ablak volt üveg nélkül és megült benne a hideg, mint a dobsinai jégbarlangban. A földes padló jég volt, ahogy az alulról felszivárgó víz megfagyott. A börtön nem volt magas, nem lehetett benne felállni. Így összefogtam a rubáskámat és a pufajkámat, jól fejembe húztam a vörös csillagos Lenin sapkát és elaludtam. Másnap vártam az ételt, de semmit nem hoztak. 1946. December 24.-e, karácsonyeste volt. A barakkokban csend volt. Senki nem énekelt.

Persze az ortodox naptár szerint nem akkor van karácsony, mint a nyugati kereszténységben. Különben is, a kommunista rendszerben az egyház és a vallás gyakorlata nem létezett. A nagy orosz forradalom első éveiben a keresztény templomokat lerombolták. Szóval a karácsonyi hangulatot nem lehetett a táborban kifejezni. Étlen szomjan telt már el négy nap, és én még mindig a zárkában voltam. A jégcsapokból törtem le darabokat és azokat szopogattam. WC-re a sarokban mentem, de nem sokszor. A sejtek működése lassult, és egyre vékonyabb lettem. Az ötödik nap reggel hallom a nehéz lépéseket. Valaki a nagy vaskulcsokkal nyitja a zárat. Most mi fog történni. Egy orosz katona rázott ki a cellából, hatalmasat rúgott a hátsómba, amitől leestem a földre. Rám kiabált, hogy menjek a sátramba. Ahogy a sátramba léptem, örömmel fogadtak társaim. Az egyik elővett az ágyából 3-4 kenyér és cukor adagot, amit a számomra felvett a szakácstól, mondván, hogy én ne tudok érte jönni. Így nagy ünnepléssel elkészítettem a cukros kenyeret, nagy élvezettel megettem, és utána egy kulacs vizet megittam. Másnap már kellett mennem dolgozni. Akkor még három társam segített a talicskázásnál.

Így telt el húsz éves koromban a karácsony és újév a 44-es halál lágerben. Minderre magyarázat is volt. Hirtelen váratlan inspekciót kapott a tábor. Egy örmény származású tábornok, aki az egész konstrukció parancsnoka volt, és néhány kísérője

meglátogatták a tábort. A nacsálnikot holt részegen találták, s azonnal elcsapták állásából és elvitték. Senki nem tudta, hová. Új nacsálnik jött, aki rögtön meghallgatta esetemet és azonnal kiengedett a halál kamarából. Így lehet, hogy egy üveg vodkának köszönhetem az életemet.

A 4-es Kórház Läger

A kemény téli napok még keményebb munkával teltek. Elzáródtunk a hóviharok miatt, s néhányszor tevekaravánok hozták az ellátást. Ilyenkor jó volt, ugyanis dolgozni sem lehetett. Ennek ellenére már úgy március végén kezdtem egyre gyengébb lenni. Gennyes hályogok keletkeztek a lábamon és a kezemen. A fogoly magyar orvos kénytelen volt tűzben fertőtlenített késével, amit titokban a konyhából szerzett, ezeket a gócokat felvágni. Különösen fájdalmas és kényes volt a bal tenyerem alatti fertőzés. Így húztam a heteket valahogy júniusig, amikor magas láz tört ki rajtam és nem tudtam felállni. Másnap az egészségügyi orosz őrmester utasítására elszállítottak több beteggel együtt a Kirovabad melletti 4-es kórházlágerbe. Ott magyar katonák emeltek le a teherautóról. Azt hitték szőke hajam és kék szemem miatt, hogy német vagyok. A magyar szanitéc kijelentette, hogy „ez sem fog innen a saját lábán kimenni”. Erre ránéztem, és azt mondtam „remélem, hogy ez másképp lesz”. Erre kissé megzavarodott és hebegve-habogva válaszolt, hogy ő is azt reméli.

A magyar szanitécek hordágyon bevittek a kórházterembe, ahol már voltak vagy húszan. Nem sokára jött a szimpatikus, kb. 60 éves orvos, aki folyékonyan beszélt németül és franciául. Megállapította, hogy magas lázam van, és súlyos állapotban vagyok. Sajnos, semmiféle orvossága nincs, de jobb kosztot rendelt számomra és kis, színes gömböket, amerikai vitamintablettákat fog adni, na és akkor majd meglátjuk, hogy mi lesz. A többiek ugyan olyan rossz állapotban voltak, mint én, úgy kb. 25-35 éves korú foglyok, főleg németek.

A nagy kórházlágerben még japánok is voltak és egyéb nációk, akikről nem lehetett tudni kicsodák. Lengyeleket is felismertem.

Nap, mint nap hordták el a meghalt katonákat. Én már egy hét múlva delíriumba kerültem, lázálomba és nem tudtam érzékelni a valóságot. A magas láz még néhány napig tartott és a harmadik héten lassan kezdett csökkenni. Persze csak úgy éreztem, mert lázmérő nem volt. Akkor már egy-két szót tudtam váltani az orvossal és magyar segédeivel. Azt mondogatta, hogy „harasó, vengerszki szoldát”. A negyedik héten már jobban éreztem a változatosabb ételek hatását. Itt volt zöldséges grízgaluska leves, finomabb kenyér, és színes amerikai vitamin gömböcskék. Lassanként azt is megtudtuk, hogy orvosunk a Sorbonne egyetemen végzett és Berlinben is volt gyakorló orvos még az első világháború előtt. Ő is 1917 óta van a lágerek orvosi rendszerében, mint rab. Külön hálás voltam neki, habár már nem tudom a nevét, hogy a kosztomat feljavította és a vitamin adagból is dupla dózist adott. A negyedik héten már lement a lázam és fel tudtam állni, így átrendeltek egy kórházi barakkba, ahol talán 50-60 gyógyuló beteg volt. Sajnos, itt éjjel nem lehetett megmaradni, mert milliószámra csüngtek a poloskák a gerendákról és deszkafalról. Így felszedtem pokrócomat és a barakkok közti köves úton aludtam. Sokan mások is ugyanezt tették, mert a barakkban lehetetlen volt aludni.

A kórházláger tengerszintje alacsony lehetett, mert már júniusban jóval melegebb volt ott, mint a 44-es halállágerben. A legénység mondta, hogy az egész régióban ez volt a szuperkórház, és ezt már megmutatják a külföldieknek is. Nem sokára fizikai terápiára rendeltek. A kórház területén átfutó kis patak partján rendkívül sok legömbölyödött kő volt. Kimentünk lassan a partra, ahol először kisebb kavicsokat, majd nagyobb, egy-két kilós görgeteget kellett felemelnünk. Lehajolni, felemelni. Lehajolni, felemelni. Két hét múlva már egy-két kilós köveket is fel tudtam emelni. Ez a láger egy csodaláger volt, ahol a betegnek és a felépülő betegeknek, nem kellett dolgozni. Ez az aranyélet július végéig folytatódott, amikor villámcsapásként jött a hír, hogy a meggyógyult foglyokat, mivel már nem tudnak dolgozni, hazaszállítják.

A Reménység Útja

Ez a hír hihetetlen volt, mert úgy tudtuk, a foglyok legalább négy-ötévi büntetést kaptak, és még öt évet, mivel elárultuk a kommunizmust és az amerikaiakhoz szöktünk. Viszont az kétségtelen, hogy legalább ezer magyar hadifogoly már képtelen volt dolgozni, és több ezer más nemzetiségű is. Ez a nagy kórházláger azok számára épült, akik már tudnak járni, de munkára nem használhatók, tehát a láger a hazaszállítás központja lesz. Sőt, az egyes lágerekből hasonló állapotban lévő személyeket is idehoznak. Mindenkit feljavítanak, felruháznak, ideológiailag levizsgáztatnak, s akkor ezer-ezerkétszáz csoportokban megkezdtek a hazaszállítást.

Habár mindez hihetetlen volt, de voltak rá jelek. A kosztunk még jobban megjavult. A levelek összetétele megjavult. A kenyér sokkal jobb, fél-barna, amerikai stílusú gyárból érkezett, amit talán még a húszas években az amerikaiak építettek, és nem volt szűrős és vizes. Megjavult a dohány, már nem csak dohánycsutkát adtak, de leveles dohányból készített, cigarettasodrásra alkalmas dohányt. Gyümölcs, hús és krumpli nem volt, de már így is a koszt megfelelő lett. Az emberek elkezdtek számolni a napokat.

Egy szép napon vadonatúj, finom amerikai anyagból készült egyenruhát kaptunk orosz inggel és a hosszú bricsesz nadrágra trapézes térd rátéttel. Továbbá, új nadrágszíjakat is osztottak, és új bőrcipőt. Azon kívül elkülönítettek kb. ezer magyart a tábor egyik részébe. Mindenkit mindennap megborotvált a katonai borbély. Mindenki először írhatott egy levelezőlapot haza, két mondattal, hogy jól van. Ezt Egerben a család meg is kapta. Piros ceruzával engedélyezett volt a lap valaki által. Ezt akkor láttam, amikor hazaérkeztem.

Megkezdődtek az éjszakai kihallgatások. Már húsz kérdés volt egy tolmáccsal. Egy kérdésre igent válaszoltam: van-e rokona a foglyotáborokban? Mondtam igen, a bátyám. Hány évvel idősebb a bátyja és milyen rangja volt a hadseregben. Mondom neki, hogy ő egy állami banknál dolgozott és húsz éves korában hívták be

katonának. Rangja nem volt. Itt már a kérdező valami magasabb rangú tiszt volt. Háromszor ismételték meg az éjjeli kihallgatást.

Egy hét múlva jönnek hozzám bajtársaim és mondják, te Géza, a nagykapuhoz most érkezett egy szakasz magyar katona és a bátyád az első sorban áll. A kapuhoz siettem, ami kb. egy kilométerre volt, s valóban ott volt a bátyám. Őt is valamelyik hegyi táborból hozták le, de sokkal jobb állapotban volt, mint én. Lassan kiderült, hogy súlyos lelki károkat szenvedett és az ő hasmenése még két évig tartott a hazatérése után. Ők is ugyan azt a bánásmódot kapták a kórházlágerben, mint amit mi. Ők ugyan nem voltak betegek, de már nem bírtak dolgozni, mert fizikailag annyira legyengültek és lesóványodtak. Mindössze egy szakasz magyar, ott állt a kapu előtt és csodával határosan köztük volt a bátyám.

Augusztus közepe felé járt, amikor a láger tehervonat beállt a külön sín pályára. Másnap bevagoníroztak. Most már csak harminc ember vagononként, mindenki fekvőhellyel és részben nyitott vagonajtóval. Bátyámmal egy vagonba kerültem, és alig tudtuk elhinni, hogy együtt vagyunk. Másnap reggel lassan elindult a vonatunk. Az ottmaradt foglyok felmásztaak egy kis dombra a drótkerítés mögött és integettek. Volt, amelyik levette az ingét, és azt lengette. Vonatunk felgyorsult, s már negyven kilométeres sebességgel száguldott a pályán. A hátra maradt foglyok még integettek messziről, de egyre nőtt a távolság, majd hirtelen eltűntek. Talán már voltunk két kilométer távolságra. Sokan sírtak, könnyeztek, ez az elválás pokoli volt. Azt soha nem tudtuk meg, hogy a hátramaradottakkal mi lett. A halál bármely pillanatban lecsaphatott rájuk. Vagy egy új GPU főnök leállíthatta a hazaszállításokat.

Kirovabadtól azonban kelet felé, a Káspi tenger felé tartottunk. Ez nem jó irány—gondoltuk. Már sokan kezdtek kétségbeesni. Na, az számít majd, hogy Bakunál merre fordulunk, és majd Makhachkalánál kelet felé, Szibéria felé, vagy nyugat felé, Magyarország felé fordulunk. A vonat kínosan lassan ment, míg elértük Makhachkalát. Ott sok vágányon és rendezésen keresztül kelet felé fordultunk. Mindenki megrémült és iszonyat volt az

arcokon. Mindez egy óriási becsapás, Szibériába megyünk! Majd egyszer csak nyugat felé fordult a gőzös, Groznij irányába. Na, ekkor megkönnyebbültünk. De megálltunk a nagyállomáson, és minden ilyen megállás gyanús volt. Hátha kiszállítanak és elvisznek máshova. De a vonat megint megindult és elértük Rosztov városát. Ott lépésben haladtunk át egy óriási fahídon a Don felett. Azt éreztük, hogy minden pillanatban összeomolhat ez a recsegő, nyikorgó, hídnak nevezett kártyavár. Majd beértünk Rosztovba. Új mozdonyt kaptunk. Ez már gyorsabban haladt és 50-60 km-es sebességgel száguldott Dnyepropetrovszk felé.

A hidakon lelassultunk, majd befutottunk a nagy, iparváros Miskolcnál jóval nagyobb állomására. Itt szerelvényünkön az egyik teherkocsi tengelye és kereke elkezdett füstölni. Ki kellett cserélni. Néhány órát az állomáson rostokoltunk. Az orosz őrség engedélyezte, hogy leszálljunk és sétáljunk a csarnokban meg a peronon. A ragyogó amerikai katonaruhát látva, egyesek megállítottak, hogy megveszik ingünket és nadrágunkat. Hogy adjuk el néhány rubelért nadrágainkat, hát gatyában érkezünk meg Magyarországra? A vásári üzletekben csak kis, csavart, színes cukorkát lehetett kapni. Pénzünk nem volt, de az utasok közül néhányan vettek nekünk egy pár darabot. Mindenki megfogdosta és irigyelte finom ruhánkat. Volt, aki addig nem tágitott, amíg valamit nem tudott levenni rólunk.

Dnyepropetrovszkban új gőzöst kaptunk. A vonat gyorsított, sőt, száguldott nyugat felé 70-80 km-es sebességgel. Az ablakok nyitva voltak és a nagy oldalajtó az utolsó kallantyúra volt akasztva. A hosszú és nagy száguldás után a vonat lassult, és elérte Jassyt. Nagy állomásokon, mint Krivoj Rog, Kisinyev és mások, lassabban, de nem megállva haladtunk keresztül. Jassy, ahogy kiderült, a nagy Szovjetunió minden területéről fogadott hazatérőket szállító vonatokat. Itt megálltunk két napra. Ez egy nagy elosztó láger volt. Itt volt megint kézi dézsás fürdő, és tűrhető koszt. Ha jól emlékszem, itt már krumpli is volt a levesben. A harmadik nap reggel újra beszálltunk egy tehervonatba, elől a magyarok, hátul a románok. Majd elindultunk a Kárpátok felé.

Éjjel aludtunk, amikor áthaladtunk a Kárpátok hágóján Kolozsvár felé. Kolozsváron megálltunk a rakodó raktáraknál, ahol lekapcsolták a hátsó részt a románokkal és a székelyekkel. A vonat első része továbbment a Királyhágón át fényes nappal Nagyváradra. A Királyhágó ragyogott. Biharkeresztesnél léptük át a trianoni határt. Kolozsvártól már magyar gőzös húzott és magyar vonat volt. Biharkeresztes előtt a határnál, a magyar oldalon megálltunk. Én többekkel kiszálltam, kiástunk néhány cukorrépát, és elkezdtünk falatozni. Igen finom volt a nyers cukorrépa. Majd befutottunk Debrecenbe, a nagy pályaudvarra, ahonnan azonnal vittek a Pávilon laktanyába. Másnap reggel tejbegrízt kaptunk és orvosi vizsgálatot, majd egyéb katonatisztek jöttek. Megkaptam a 80, 372-es számot. Ez volt a hazatérő fogoly száma. Több mint 80 ezren tértek vissza a Pávilon laktanyán keresztül.

Orvosi vizsgálati lapom így lett kiállítva:

Kisvarsányi Géza, 21 éves, egyetemi hallgató, 1947. augusztus 16. Egészségügyi vizsgálaton és orvosi kezelésen átment. Tetűmentes. Gyorssegély kiutalása: szabad vasúti jegy Debrecenből Egerbe és 20 Forint segély. 1944. június 1.-től munkaszolgálatos, 1944. augusztus 20.-ig. Bevonult 1944. október 1.-től 1947. augusztus 16.-ig.

Bementem Debrecenbe és vettem egy dinnyét meg egy szelet csokoládét. Éljen a földi paradicsom! Éljen Magyarország! Debrecenből motorvonattal Füzesabonyig. Füzesabonytól személyvonattal Egerbe. Az egri állomástól a síneken és sorompókon keresztül a Sas utcáig. A Sas utca sarkától a Bajza utca 3.-ig. Minden földi jó, amit az ember elképzelhet, minden itt volt. Magyarország a nagy Szovjetunióhoz képest földi paradicsom volt. Magyarország tejjel, vajjal, mézzel tele ország volt számomra.

Befordultam házunk kapuján. Íme, itthon vagyunk. Nagynéném nézett, nézett, kik vagyunk. Alig ismert ránk. Kopaszra vágva, a háború arcunkra vésett vonásaival, a légerekben elszenvedett idők mind az arcunkon mutatkoztak. Nagynéném elmesélte, hogy édesanyám húgommal együtt elmenekült az oroszok elől, és most Németországban vannak. Apám Tokajba költözött, hogy segítsen 87 éves nagyanyámnak. Itt tehát már nem igazán a régi szép szülői ház várt ránk.

Másnap lassan besétáltam a városba. A cisztercita templom előtt véletlenül találkoztam volt osztálytársammal, Lőw Lacival. Mindjárt avval kezdte, hogy anyja és nővére elpusztultak Auschwitzban, de apja hazajött. Mondta, hogy ha valami bajom lenne, csak szóljak neki. Ez utóbbi megjegyzését csak később értettem meg.

Bátyám visszakapta az állását Budapesten a József Nádor téri Hitelbankban. Én is felköltöztem Budapestre, s ezzel új életem megkezdődött.

Budapest—parlament

II. RÉSZ

GEOLÓGIA—AZ ÉLETMENTŐ TUDOMÁNY

Budapesten beiratkoztam az egyetemre. A Műegyetemről lemondtam. Rossz kezemmel nem tudtam volna a műszaki rajzolást és az ábrázoló geometriát megfelelő szinten elvégezni. Így megkerestem a Pázmány Péter Tudományegyetemen a földrajz-történelem szakot. Másodszor voltam elsőéves egyetemi hallgató. Egy évvel később váltottam át a geológiai szakra, így harmadszorra újra elsőéves lettem. A középiskolákban akkor még a geológia ismeretlen tantárgy volt. Bulla Béla, a fizikai földrajz professzora hívta fel rá figyelmemet. Előadásai során kifejtette, hogy a fizikai földrajz tulajdonképpen a geológiára épül. Így a második félévben már vettem fel több geológiai tárgyat. Mauritz Béla professzor ásvány- és kőzettani előadásait jó alapvető kezdésnek találtam. Továbbá a geológus hallgatók minden hétvégén kirándultak a környező hegyekbe. Ezek a kirándulások hozták vissza az egészséget.

Budapest 1944-ben szerényen csillogó, büszkén és dacosan viselkedő, rendezett és tiszta város volt. 1947. szeptemberben nem a csodálatos lehetőségeivel, hanem a nagyon szerény jelennel küszködött. Országát még tovább darabolták, a háborúban lerombolták, teljesen kirabolták, gazdasági és politikai jelentőségét lecsökkentették. Kérdezem, milyen lett volna Párizs, ha Franciaország 72 százalékát elvették volna, a háborúban lerombolták és kirabolták volna az utolsó csavarig. Így Budapest 1947-ben saját kis jövőjével küszködő, háborús vesztes, idegen uralom alatt élő város volt, sápadt és szegényesen kinéző emberekkel. A környező nagyvilág utálta, sőt, gyűlölte Magyarországot, az utolsó csatlóست, aki nem támadta hátba német bajtársát. Ezt nem olyan nehéz megmagyarázni. Ugyanis Magyarországot Hitler saját provinciájának tartotta, Ausztria védőbástyájaként. Az évszázados osztrák-magyar együttélésből és

a német bevándorlás miatt sok magyar katonatiszt német származású volt. Nahát, micsoda helyzet. Az amerikai hadsereg jó része is német származású volt, élükön Eisenhower tábornokkal.

1947. szeptember elején három év és három hónap távollét után újra Budapesten voltam. Egy fillér nélkül, orosz katonai ruhában álltam a Múzeum körúton a nagy boltíves ablakú geológiai tanszékek épülete előtt. Szerencsémre bátyám segíteni tudott helyzetemen, nála lakhattam. Bár ő már régen nem él, újra és újra megköszönöm neki ezt a segítségét. Nagyanyám Tokajban nyugdíj nélküli nyugdíjas volt, apám a kommunista börtönből szabadult nyugdíj nélküli nyugdíjas volt. Anyám és 16 éves húgom elmenekültek az oroszok elől és valahol Németországban voltak. Vagyonunk nagy részét, a földeket, a szőlőt, elvették.

A Múzeum körút 4/A előtt állva gondoltam egy nagyot, s elindultam a nyugati határ felé. Sopron előtt igazoltattak, de én mondtam, hogy semmim nincs, csak egy hadifogoly elbocsátó igazolványom, így elengedtek. Mikor gyalogosan a határ felé közeledtem, láttam, hogy szögesdróttal le van zárva, s mindenütt őrkök vannak. Így szépen visszafordultam és visszautaztam Budapestre. A szökési kísérlet nem sikerült, s örökre feladtam azt, hogy valaha is elmegyek Magyarországról. Nekiálltam a nagy munkának, az egyetemnek.

Egyetemi Éveim Budapesten

A Pázmány Péter Tudományegyetemen professzoraim segítőkészek voltak a hazatérő hadifogollyal. Az egyetem főépületében, az alagsorban, reggelenként kakaót osztottak a diákoknak a holland királynő étkezési segélyéből. A holland királyi család nem először segített az éhező magyarok megsegítésében. Az első világháború után 8-10 éves magyar gyerekeket vittek ki Hollandiába, hogy jobb táplálkozást és orvosi ellátást kapjanak. Apósom is ezek között a gyerekek között volt és még évtizedek múlva is szeretettel emlékezett vissza az öt hónapokra befogadó holland családra.

1947-től 1952-ig elvégeztem egyetemi tanulmányaimat, letettem a szigorlatokat és megírtam diplomadolgozatomat. Tárgya a Szarvaskő melletti wehrlit és a benne lévő titánérc volt. Dolgozatomat a Földtani Közlönyben közzétették. Ez nagy sikernek számított, ugyanis az évfolyamból csak az én diplomadolgozatom jelent meg nyomtatásban. Az Ásványtani tanszék ezután meghívott tanársegédnek.

Geológiai tanulmányaim alatt a sok terepjárás, kirándulás jót tett, és két-három hónap alatt teljesen visszanyertem egészségemet. A jövőre koncentrálni kezdtem, ami rossz volt, igyekeztem elfelejteni. Egyetemi éveim alatt voltak ideológiai problémáim, részben a katonaság, a hadifogság és családi helyzetem miatt. Időközben ugyanis édesanyám és húgom kivándoroltak Amerikába, ahol anyám két nővére élt már évtizedek óta. Az 1950-es évek alatt ferde szemmel néztek mindazokra, akiknek az „imperialista” nyugattal, főleg Amerikával bármilyen kapcsolata volt. Egyik évfolyamtársam azonban nagy szerepet játszott a kommunista pártban és engem különösen jó barátjának tekintett, mert segítettem neki számos tanulmányi problémát megoldani. Ezért hálából rossz káderlapomat kivette a pártiroda pánccs szekrényéből és átadta nekem, hogy égessem el. Így az ellenem irányított alaptalan és rosszindulatú vádaknak nem maradt nyoma dossziémban.

Az egyetemet közben Eötvös Lórándról, a tizenkilencedik század nagy magyar fizikusáról nevezték el. Professzoraim nagy tudású, kiváló tudósok és példásan emberi módon gondolkodó egyének voltak. Ketten, vagy hárman a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjai voltak, és nagy befolyással rendelkeztek a politikai szférában is. Még a kormány legfelsőbb tagjai is hallgattak rájuk.

A geológusképzés kiváló volt. Ásvány- és közettant Mauritz, Sztrókey és Székyné Fux Vilma nagyon jól tanítottak. Mauritz, és főleg Sztrókey a nagy német mesterek tanítványai voltak. Ércleptant és ércmikroszkópiát Sztrókey Berlinben tanult és a Schneiderhöhn- Ramdohr iskola terméke volt. Schneiderhöhn hatalmas ércleptan könyve és Ramdohr világhírű

ércmikroszkópiai kézikönyve voltak a mi tankönyveink is Budapesten. Vadász professzor kiváló elemző, térképező terepgeológus volt, s még 66 éves korában is jött velünk a dunántúli Bakony, Vértes és Pilis vonulatokba megfigyelést és értelmezést tanítani. Szádeczky-Kardoss professzor a nagy elméletek tárháza volt, elegáns, főúri modorával, nagystílusú nyelvtudásával csodálatosan kijátszotta a kommunista rendszerben felemelkedett, meglehetősen primitív pártkádereket. Telegdi-Roth az őslénytan professzora és Egyed László geofizikus, sajnos, elég fiatalon meghaltak. Mindketten jó matematikusok is voltak,

Hatvan év távlatából és tapasztalataival néhány kritikai véleményt is mondhatok a magyar geológusképzésről. A geológiai tevékenység, főleg az olaj- és ércutatás, gazdasági tevékenység is. Magyarországon a geológiai kutatás gazdasági része valahogy kimaradt az oktatásból. Az idegen nyelvek, elsősorban az angol irodalom ismeretének hiánya nagy negatívum volt. Ugyanis a geológiai kutatások eredményeinek közzététele a német, francia és orosz nyelvekből elsősorban angol lett. Csak az angol nyelv ismeretével és a nemzetközi geológiai folyóiratok olvasásával lehetett lépést tartani a tudománnyal. Éreztük ezt az egyetemi tankönyvek megírásánál. Ehhez kapcsolódott volna egy egész Kárpát-medencét felölelő geológiai laboratórium, a Bihar hegység, a Keleti Kárpátok, a Felvidék és a vulkáni vonulatok tanulmányozásával. Erre sem politikailag, sem anyagilag nem volt lehetőség. Kirándulásaink súlypontja mindig a dunántúli középhegység volt. Szerencsére, ez a vidék sok bauxitot, mangánércet és kőszén tartalmaz érdekes vetődésekkel. Jó alapokat adott teleptannal foglalkozó geológusoknak.

A magyar egyetemeken azokban az években hiányzott a modern technikai felszerelés is, bár később ezt nagy iramban bepótolták. A professzorok nem igen foglalkoztak kísérletezéssel. Egyszer Szádeczky-Kardoss professzor megemlítette, hogy ő jelenleg az élet földi keletkezésén dolgozik. Megkérdeztem tőle, hogy milyen kísérleteket fog erre vonatkozóan elvégezni. A fejére mutatott, mondván, hogy a kísérletek mind csak a fejében lesznek, laboratórium nélkül.

A tanítási és tanulási módszer elég zsúfolt volt, meg kellett tanulni a leadott anyagot, de nem volt idő laboratóriumi vizsgálatokat, egyéni kutatást vagy elgondolást követni. Azt kellett tudni, amit a professzor elmondott. Az egyetem nagyiramú, erős jegyzeteléssel és tanulással járó, szigorúan előírt rendszer volt, ahol minden menetrend szerint haladt előre. Ezt én már az elején úgy módosítottam, hogy a legtöbb időt az ásványtan, közettan és az ércteleptan tanulmányozására, valamint a földtani térképezésre fordítottam. Ezekből a tárgyakból mindig kitűnő osztályzatot kaptam. A többi tárgyból megelégedtem a jelessel. Őslénytannal és rétegtannal foglalkoztam a legkevesebbet. Akkor még a tektonikai és szerkezettani előadások meglehetősen gyermekcipőben jártak. Ezeket csak jó 15-20 évvel később, a fölkéreg mélyebb ismereteinek birtokában forradalmasította a lemeztektonika kialakulása, elsősorban Amerikában.

A Geológia Gyakorlása Magyarországon, 1952-1956

1952. szeptembertől már tanársegéd voltam az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Ásványtani Intézetében. Sok munkám volt. Külső megbízatásaim közül kiemelkedett Balatonaliga magas partjának stabilizálása, ugyanis a part csuszamlása a pártüdülőt veszélyeztette. Munka közben gyönyörű villában laktam, márvány fürdőszobával és Balatonra néző erkéllyel. Hétvégeken ide jöttek a vezető kommunista pártpolitikusok, mint pl. Gerő Ernő, hogy kipihenjék fáradalmaikat, ezért már péntek délután el kellett hagyni az üdülőt.

További érdekes külső munkáim közé sorolható Parádfürdő megcsappant alunitos fürdővizének mesterséges pótlása. A parádfürdői vendég, ha ugyan még működik a fürdő, nem igen tudta, hogy az ércelérek alunitos közetei szolgáltatják víz gyógyító kálium- alumínium- szulfát tartalmát. Nagybörzsönyben az altáró és egyéb kutatóvágatok feltérképezésén dolgoztam, és ércvizsgálatokat végeztem Gyöngyösorosziban az ércdúsító részére. Ezen kívül, a Kánya hegy, a horpák és az aranytáró

Telkibányánál, és Komlóskánál a mangán érc feltérképezése is külső feladat volt, amit másokkal együtt végeztem.

A Recski Érctelep Geológiai Kutatása

Abban az időben Magyarország egyik legkiválóbb ércgeológusa, a későbbi Földtani Főigazgató, Pantó Gábor volt. Felkért, hogy vállaljam el Recsken a kutató és térképező munkát. Pantó és Noszky Jenő, a Magyar Állami Földtani Intézet akkori igazgatója, felvázolták a feladatot. Hangsúlyozták, hogy a munka az ötéves terv része, és fontos, hogy valaki elvégezze. Ha az ötéves tervet nem teljesítjük, még börtönbe is kerülhetünk—mondta Noszky.

A recski arany- és rézbánya földtani feltérképezése talán a legveszélyesebb geológiai munka volt Magyarországon. A bánya teljes feltérképezése azt jelentette, hogy a hatalmas és nagyrészt biztosítatlan üregekben, amit a tömzsbányászat hagyott hátra, és az elhagyott bánya legmélyebb szintje alatti félig-meddig összeomló kutatóvágatokban kellett dolgozni sokszor hason csúszva, pislákoló karbidlámpával. A munka nem csak fizikailag megterhelő, de kockázatos is volt. Szívós és rendszeres munkával elvégeztem a feladatot. A külszíni térképezést a Baj pataktól a Kékes tetőig Kiss János kollégám, akkoriban a tanszék adjunktusa, végezte. A Darnó hegyet együtt térképeztük fel. A Mátra keleti részén, az andezit vonulatok oldalában térképezés közben fedeztem fel a recski munkatábort és az országút melletti ideiglenes munkatábort, ahol magyarok százai, a kommunista rendszer ellenségei végeztek kényszermunkát. Ekkor ismertem fel, hogy evvel Magyarországra is megérkezett a szovjet Gulág.

1955-ben két kötetes jelentést adtam át Recskről a Földtani Intézetnek. Az első kötetben a szöveg és az ábrák vannak, a másodikban vágatok és a bányák térképei. Teljes ércteleptani, közettani és szerkezeti tanulmány.

Parádfürdő környékén a hegyekben végzett térképezés és a régi kutatóvágatok tanulmányozása során arra a következtetésre jutottam, hogy további kutatásokat a mélység irányában kell

folytatni. Az ismert bányászati szintek érce zónás kifejlődést mutatott, ami arra emlékeztetett, hogy, amint Selmezbányán és Körmöcbányán, ahol már a melegvíz feltöréses, legmélyebb szinteken érték el az anyaplutont, úgy Recskén is mélyebben lehet az ércesedés. Recskkel érdemes többlet foglalkozni, mert egyetlen rézbányánk volt, ami Trianon után megmaradt.

A Lahóca hegyvonulat a Recsk- Parádfürdő országúttól fél kilométerre húzódik. Arany és réz rejtékhelye, ahol halk zümmögéssel bányásznak és dúsítják az ércet az almafák árnyékában, a bányató mellett. A bányavidék háború utáni első nagy újrafelvételezése munkámmal befejeződött. Később lassan tovább folytatták a kutatást, és már az 1970-es években kb. 750 millió tonna ércet találtak 500 és 1000 méter mélységben. Ez a magyar geológusok sikere és a tudomány győzelme, Magyarország nagy kincse, amit eddig sajnálatra méltóan nem sikerült hasznosítani. Így a kutatásra költött százmilliók elvesztek.

Éppen ez a példa arra, hogy a gazdaságosság, a befektetés, az üzleti (nemzetgazdasági) haszon fogalma még nincs a sok minisztériumi tisztviselő fejében. Ilyen komplex érctelep, amiben réz, arany, ezüst, molibdén, ólom, cink és más fémek is vannak, csak akkor kitermelhető és adható el, amikor magasan áll a fémek ára. Ha 20-30 évig ott hever a vízzel tele akna és a vágatok, a telep már jóval kevesebbet ér. Erre az érctelepre egy színesfém ipart lehetett volna építeni, s nem milliárdokat vas- és acéliparra költeni, ami összeomlott és a befektetett pénz (az ország pénze!) elveszett. Mind ez már a 80-as években világossá vált. Amikor később, Amerikából hazalátogatóban erről tárgyaltam a magyar szakemberekkel, azzal érveltek, hogy a „szovjet gazdaságba nem fog begyűrűzni a gazdasági visszaesés és az acélipar nagyarányú csökkenése”.

A Recski Érc és Neo-Európa

Ha olvasom angol nyelvű leírásomat a recski érctelepről (1988), érzem a szimfonikus költeményt, az olasz operát és a görög drámát. Mind ez belesűrített és a földtani történések hatalmas

színpadára állított. Képzeljünk el egy Európát, ahol még nincsenek Pireneusok, Alpok, Kárpátok, nincs Olaszország, Magyarország és a Balkán félsziget, de Törökország is hiányzik. Ez a furcsa képződmény Mezo-Európa volt és déli részein tenger hullámozott. Majd megindult lassan észak felé az óriás kontinens, Afrika, és nekiütközött Európának. Az afrikai kéreglemez az európai alá bukott és rettentő horizontális nyomással felgyűrte Európa déli hegyvonulatát. A kisebb szigeteket is Európához nyomta. Az ütközés ereje többszörös, emeletes módon felgyűrte a tengeri rétegeket és azokat Európához ragasztotta. Svájcban a Matterhorn csúcsa afrikai kőzet, amely majdnem horizontális vetősíkon csúszott a helyére.

Az összeütközést és alábukást magmás tevékenység követte. A recski diorit- magma összetételű pluton, mint egy hatalmas tömzs, három-négy kilométer mélyben benyomult kb. 34 millió évvel ezelőtt és lassan, szegélyeitől befelé, kihült. A magma illó anyagai, a víz, a gázok, a fémes oldatok, lassan koncentráálódtak belsejében, amíg az egyre nagyobb belső nyomás miatt az egész felforrt, mint a rotyogó víz a fődött fazékban, és felrobbant. A megrepedezett mellékkőzetben és a már megszilárdult tömzs miriád hasadékaiban megkezdődött az ásványlerakódás. Az ércoldat kezdetben minimum 600 Celsius fok hőmérsékletű volt, de évezredek alatt lassan lehült. Az ásványoldat, a hidrotermális érc, nem egyszerű ionos oldat volt, hanem komplex ionokból állt.

A hőenergia felhevítette a mellékkőzetek víztartalmát is, sőt, a leszivárgó csapadék- és talajvizeket is. Ez a komplex hidrotermális ércoldat egyveleg lassanként lerakta az ércásványokat. Így kb. egy milliárd tonna ércanyag halmozódott fel a dioritban és a mellékkőzetekben. A műrevaló érc eléri a 750 millió tonnát, de az érctelep értéke a fémek piaci árától függ. A recski Lahóca alatt és a Parádfürdő körüli hegyek között a mélyben van egy óriási érték, amit jó volna hasznosítani. A bánya, a dúsító és a színesfémipar megteremtése kb. egy milliárd dollárba kerülne és a bánya talán száz évig is, működhetne.

A hatalmas, évmilliókig tartó geológiai drámának csak egy része volt a recski érctelep keletkezése. Jelenlegi geomorfológiai alakját az állandóan munkálkodó erózió formálta. Európa a geológiai folyamatok évmillióin át jóval megnagyobbodott, hegyei kiemelkedtek a tengerből, s gránitos metamorf kőzetei a napsütésben büszkélkednek csúcsain. Európa természetileg csodálatosan szép lett. A Keleti Kárpátok és Erdély az Alpok nyomása miatt kissé kelet felé mozgó Pannon földkéregtől gyűrődött fel és emelkedett ki, 270 fokos ívben körülölelve a Kárpát-medencét. Felgyűrődtek a Balkán hegyei is, így Magyarországot 360 fokos körben hegyek veszik körül. Hatvan millió év alatt kialakult a szépséges Európa az Afrika kéreglemez mozgása miatt. A recski Lahóca iránt érdeklődőknek a Magyar Állami Földtani Intézetben elhelyezett jelentésem rendelkezésre áll.

1956. Október 23.

(Kisvarsányi B. Éva visszaemlékezése az 56 Történetből, 2006)

Azon a verőfényes őszi napon szokás szerint reggel kilencre mentem be az Eötvös Loránd Tudományegyetemre, ahol harmadéves geológushallgató voltam. Éppen marxizmus-leninizmus óra lett volna, amely kötelező tárgy volt mindenkinek. Évfolyamtársaim izgatottan közölték, hogy a mai napon minden óra elmarad, mert délután az egyetemi ifjúság tüntetésére megyünk. Az elkövetkező néhány óra alatt megtárgyaltuk az eseményeket, egy műegyetmista diák közreadta az egyetemi ifjúság 16 pontban összefoglalt követeléseit, amelyet előző este fogalmaztak meg, és ezeket tanulmányoztuk. Belesápadtunk a követelések merészségébe, hiszen olyan nemzeti és forradalmi programnak adtak kifejezést, amelyről az elmúlt 10 évben nem is álmodhattunk. Követeltük a szovjet csapatok azonnali kivonulását Magyarországról, Nagy Imre vezetésével új kormány alakítását, több párt részvételével általános, titkos, és egyenlő választásokat, a sajtó-, szólás- és vallásszabadságot, a koncepciók perekké kapcsolatban a felelősök, név szerint Rákosi Mátyás és Farkas Mihály népbíróság elé állítását. Követeltük a szovjet mintájú címerrel megcsúfított nemzetiszínű lobogóra a Kossuth címert, a

Városligetben idétlenkedő hatalmas Sztálin szobor lebontását, és március 15-e nemzeti ünneppé való visszaállítását.

A délelőtt nagy izgalomban telt. Egymással ellentétes rémhírek váltották egymást, hogy a rendőrség, az ÁVÓ engedélyezte, illetve visszavonta a felvonulást, hogy mindenkit le fognak tartóztatni, aki részt vesz a felvonuláson, és hogy kicsapják őket az egyetemről. A végén azonban senki nem ment haza és 2 óra tájban a természettudományi kar transzparens alatt rendezett sorokban elindultunk a Múzeum körútról a Kossuth Lajos utcán át a Duna felé, a Petőfi szoborhoz. Ott Sinkovits Imre, a Nemzeti Színház fiatal művésze elszavalta Petőfi Nemzeti dalát, amelynek refrénjét az akkorra már vagy tizenötezer főnyi budapesti egyetemi ifjak együtt kiáltottuk az előadóval: " A magyarok Istenére esküszünk, esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk!"

Megrendítő, soha el nem felejtendő pillanatok voltak ezek. Az ifjúság idealizmusában valóban úgy éreztük, hittük, hogy "mit ránk kentek a századok, lemoszuk a gyalázatot", hogy merő otlétünkkel valami nagy, történelmi jelentőségű eseménynek vagyunk a részesei. A szavalat után az egyre duzzadó tömeg, még mindig zárt, rendezett sorokban, visszafordult a Rákóczi út felé majd a Kiskörúton az "Órás háznál" a Deák tér felé vettük az utat: célunk a budai Bem szobor megkoszorúzása volt.

Útközben soraink megnövekedtek a pesti utca népével. Az "Órás ház" egyik erkélyéről lobogtatva láttam az első nemzetiszínű zászlót, melynek közepéből kivágták a gyűlölt kommunista címet: abszolút megrendítő volt a lyukas zászló látványa, talán akkor döbbsentem rá igazán, hogy valóban történelmi eseménynek vagyok részese. A Szent István körúton a Margit híd felé az utca már emberfolyammá duzzadt; nem csak az úttesten, a járdán is velünk menetelt Budapest népe. '48-as Kossuth nótákat és népdalokat énekeltünk, s újonnan született jelszavakat kiáltottunk. Olyanokat, hogy: "Nagy Imrét a kormányba, Rákosit a Dunába!", meg "Aki magyar velünk tart!" és „Ruszkik haza!“. Rendőrt nem sokat láttunk, ávóst, egyet sem. Mire átértünk Budára, már közel 50

ezren voltunk. A Bem szobor megkoszorúzása után a Parlament elé mentünk, ahol már 200 ezernyre nőtt a tüntetők száma.

Személy szerint én a harcokban nem vettem részt, de ez a csodálatos októberi délután, s az azt követő 12 napos szabadság örökre az emlékezetemben marad. És nem fogom soha elfelejteni barátnőmet, Kováts Máriát, akivel 8 évig jártam egy osztályba, akivel egy padban ültem, s akit az október 25.-i Kossuth téri tüntetésen a gyilkos ÁVÓ golyója sebezett halálra. Húsz éves volt és magyar tanárnő szeretett volna lenni.

Az 1956 óta eltelt több mint fél évszázad megengedi, hogy a forradalmat történelmi távlatokban értékeljük. A forradalom utáni események minden kétséget kizáróan bizonyítják világtörténelmi jelentőségét: az első szöveget verte a kommunizmus koporsójába és leleplezte a kommunizmus hazugságait. A nyugati demokráciák kommunista pártjaiból ezrével léptek ki a tagok, mert nyilvánvalóvá vált a kommunista ideológia és a gyakorlat közötti különbség. A kis magyar nép pedig kívánta a világ népeinek az elismerését hősieks elszántságáért, amivel szabadságáért küzdött, mint Dávid Góliát ellen, a sokszoros túlerővel szemben. Hosszú távon tehát győztes forradalom volt 1956 annak ellenére, hogy november 4-én szovjet tankok vérbe tiporták a magyar nép páratlan, legendás küzdelmét, s hogy ezt követően 200,000 magyar kényszerült száműzetésbe.

III. RÉSZ

AMERIKA FÖLDJÉN

1957. január 16.-án érkezünk meg New Yorkba feleségemmel, sz. Bognár Évával. Mindketten részt vettünk az 1956-os magyar forradalomban, s bár nem játszottunk benne nagy szerepet, annak leverése után féltünk a kommunista megtorlástól.

Magyarországot Sopron mellett hagytuk el december 1.-re virradó éjszakán és egyenesen Bécsbe mentünk, ahol pontosan egy hónapi várakozás után vonattal indultunk tovább Bremenhaven kikötőjébe. Hajónk, a tizenegyezer tonnás Marine Carp 56-os magyar menekültekkel volt tele. Az Észak-atlanti Óceán januárban igen viharos és utunk New Yorkba tizenhat napig tartott. Ez alatt az idő alatt egyetlen egyszer láttuk a napot, amikor a hajó, a déli utat követve, az Azori szigetszoport közelében haladt el.

Az 1956-os forradalom nagyon megnövelte Magyarország és a magyar szabadságharcosok hírnevét és tiszteletét Amerikában. Eisenhower elnök 36 ezer menekültnek adott speciális bevándorló engedélyt és az ország népe szinte kitért karokkal fogadott minket. Hat-hétig jártam New York Cityben a különböző bányavállalatok irodáit és állást kerestem, mint geológus. Közben Évával együtt szorgalmasan tanultuk az angol nyelvet, mert itt bizony szükség volt rá. Sem a német, sem az orosz, sem az olasz nyelvvel nem mentünk sokra. Ellenben a középiskolában tanult latin nagyon jó alapokat adott az angol nyelv viszonylag gyors elsajátításához.

Március 1.-vel a Kennecott Copper Corporation alkalmazott, mint kutató geológust. A cég kutatórészlegének Bear Creek Mining Company kirendeltségére kerültem Missouri államba, ahol Mississippi Völgy Típusú (MVT) érctelepeket kutattunk.

New Yorkból latyakos, hideg téli időben repültünk a Missouri és Mississippi folyók találkozásánál fekvő metropolisba, St. Louisba. A télből a tavaszba repültünk. Missouri ragyogó napfénnel,

egyhe, tavaszi idővel fogadott bennünket. Az erdőken már virágzott a tulipánfa, a vörösbimbó és egyéb jellegzetes cserjék, mint pl. Missouri állami virága, a dogwood. Vonattal utaztunk a St. Louistól mintegy 160 km-re délnyugatra fekvő Rolla városába, ahol vállalatom kutató kirendeltsége volt. Késő este érkeztünk oda. Két kolléga várt ránk az állomáson egy tolmáccsal, aki magyar szülők Amerikában született fia volt és törve beszélt magyarul, s a helyi egyetemen volt diák.

Az első éjszakát új otthonunkban még a helyi Edwin Long Hotelben töltöttük, de másnap már bútorozott lakást találtunk egy kertes házban, kellemes lakónegyedben. Vállalati kollégáim feleségei összeadták számunkra a háztartáshoz szükséges edényeket, ágyneműt és törülközőket, mivel egyetlen kofferral érkeztünk Rollába, ahol ezután harminchét évig éltünk. Szép természeti környezetben, dimbes-dombos vidéken fekszik ez a mintegy 15 ezer lakosú városka. Meglepetésünkre, ott volt az 1873-ban alapított Missouri Állami Egyetem mérnöki és bányászati kara, ami a Mississippi folyótól nyugatra, az Egyesült Államokban a legrégebbi bánya- és kohómérnöki egyetem. Ez a tényező azért bizonyult fontosnak számunkra, mert Éva itt folytatni tudta és befejezte Magyarországon megkezdett geológiai tanulmányait, én pedig évek múlva megszereztem a geológiai doktorátust (Ph. D.).

Az egyetem mellett Rollában volt a Szövetségi kormány Geológiai. Vízügyi és Térképészeti Intézete, a Szövetségi Bányahivatal, a Szövetségi és Missouri Állami Erdő Hivatal, a Missouri Állami Földtani Intézet, és számos bányavállalat kutatási irodája. A városban élő nagyszámú tisztviselő, professzor és értelmiségi ember megkívánta a közoktatás magas szintű mércéjét, tehát Rollában az állami iskolák is nagyon jók voltak. Ideális hely volt itt felnevelni gyermekeket.

Ábel A Rengetegben

Amerika a bevándorlók országa. Még az őslakosság, az indiánok is bevándorlók, amennyiben 15-20 ezer évvel ezelőtt Ázsiából Alaszkán keresztül jöttek Észak Amerikába. Mindenkinnek, aki Amerika földjére lép, fel kell fedeznie az „Új Világot,” az „Új Kontinenst.” Különösen fontos ez egy magyar geológusnak, aki Kismagyarországon tanulta a geológiát. A budapesti egyetem jól képzett geológusokat adott a világnak, de szükségszerűen korlátolt gyakorlati ismeretekkel. A hiányok pótlására vállalatom óriási körutat szervezett számomra, amelyen mindenfajta érctelepet és merőben új geológiát tanulmányoztam a 3.5 milliárd éves prekambriumi kovaszalagos vasércről a porfiros réztelepeken át az epitermális aranytelérekig és a prekambriumi pajzs 4 milliárd évvel ezelőtt formálódott tektonikai egységeitől a Nyugati Kordillerák „exotic terrane” szerkezetéig. Ez a tanulmányút nagy segítségemre volt abban, hogy mint kutató geológus alapvető ismeretekkel gyarapodjam, és értelmes alapon tudjak beszélni a különböző területeken dolgozó kutatókkal, a vállalat vezető geológusaival.

Európa bizonyos mindent átható és hatalmas „Kultúrával” rendelkezik és minden európai abban nevelkedett és büszke arra anélkül, hogy maga is észrevenné ezt a vonását. Az európai kultúra amolyan nárcisztikus és sokszor elfelejti, hogy mások is léteznek és alkottak a múltban. Én, mint európai, Amerika földjére lépve mindjárt felismertem, hogy ez egy új világ, új, eddig nem látott és nem tapasztalt geológia, új nyelv, új módszerek, rendszerek és technikai követelmények. Itt a művelt körökben nem csak geológiát, hanem történelmet is kell tudni, s érezni kell, hogy Kolumbusz, Cabot, De Soto, Cortez és sok más felfedező nyomában járunk. Valamit tudni kell az angol-skót államfilozófiáról, a skót és angol felvilágosodásról, a „founding fathers”-ról és az Alkotmányról, Amerika politikai és gazdasági berendezkedéséről. Az Új Világ valóban új és merőben különbözik az Óhazától. Mégis, az ember, a kultúra alapjaiban európai és nem idegen, csak más. Egy hatalmas erejű rendszer,

ami átformál, olvaszt, vagy végül is beolvaszt. A szív, a lélek, az érzés maradhat a régi, az senkit nem bánt.

Amerika nagyon csábító ország. A nép befogadó, udvarias, segítőkész. Kívánják, hogy a „nagy kísérlet,” az amerikaivá válás sikerüljön. De végül, minden bevándorlónak magának kell kikovácsolnia a jobb jövőt. Ez a társadalom egy versenytársadalom, mindenki versenyez mindenkivel, s ennek a nagy versenynek megvannak az íratlan szabályai. Amerika egy nagy európai megvalósulás, a maga nemében egyedülálló és legsikeresebb európai vállalkozás. Az európaiak kultúrájuk öntudatában hódítottak. Vagy békésen, kereskedelemmel, fölényes technikával, vagy fegyverrel és vérrel. Ez a hódítás Amerikában néhány száz bevándorlóval, indiánokkal, erdővel, hegyekkel, farkasokkal, és medvékkel kezdődött. Mindebből egy óriási romantika keletkezett és működik a mai napig. Az ország, bár részeiben 300-400 éves, de egészében alig 100 éves, hiszen csak az 1890-es években konszolidálódott az indián és spanyol háborúk befejezésével. Az európai hatalmak, az angolok, franciák, spanyolok 300 évig küzdöttek egymással Amerika birtoklásáért. 1800-ban Amerika léte és jövője még teljesen bizonytalan volt. Minden az európai hatalmaktól függött. Kezdetben Amerika nem csak angol gyarmat volt, ide maguk az angolok jöttek. Az amerikai civilizáció kialakulásában döntő szerepet az angolok, franciák, spanyolok, később az írek, németek és olaszok játszották. Minden más népcsoport aránylag jelentéktelen. A magyarok főleg a tudományban és művészetekben (film) jeleskedtek. Ma a legfontosabb magyar összetevő a magyar zene.

Érckutatás Amerikai Módra

A világon a legizgalmasabb, legérdekesebb, legkomplikáltabb és legromantikusabb tevékenység az érckutatás. Nem csoda, hogy az emberiség 5000 éve űzi ezt a mesterséget. Láttam olyan jelenséget egy gazdag ércterületen, ahol a helyi elemi iskolai tanítónő és diákjai is ércet kutattak a hétvégeken. Az aranylázak korában pedig még egy jól fizetett hajóskapitány vagy polgármester is

otthagytta állását, s elment aranymosónak, vagy aranyásónak. Nem csoda, havi 50 dollárból némi szerencsével ötezret tudott összekovácsolni.

A geológiai kutatás komplikált tudományos és gazdasági tevékenység, ami általában igen sokba kerül. Két dolog szükséges a tönkremenés megelőzésére és a szerencse megfordítására: tőkeerős vállalat és néhány jó geológus. A kiváló érckutató olyan, mint a győztes hadvezér. Tanulmányozza a világ legnagyobb csatáit és legsikeresebb hadvezéreit Hannibáltól, Cézártól Napóleonon keresztül Rommellig. Az érckutató olyan hadvezéri tevékenység, ahol a csatát vezérlő geológus három dimenzióban, de az idő függvényében látja a potenciális érctelepet és megfelelő stratégiai és taktikai intézkedéseivel erőinek megfelelő csoportosításával, s időben való helyzetfelismeréssel úgy találja meg az érctelepet, hogy ugyanakkor a rivális vállalkozásokat legyőzi, illetve megelőzi. Ismeri az érctelepek fajtáit, tulajdonságait, korát, tektonikáját és minden egyéb felszíni és mélységi geológiát, ami hozzásegíti a sikerhez. Ismeri az ércek geokémiai vagy geofizikai észlelését és az adatok kiértékelését. Továbbá képes arra, hogy ha semmi nem alkalmazható, akkor pusztán földtani képzelőerővel oldja meg feladatait. Az adatokon túli analízis és szintézis, a geológiai gondolkodás előrevetítése és erejének alkalmazása, de a realitásokon belül maradó érvelés dönti el sokszor, hogy lesz-e pénz a kutatás lefolytatására, és hogy végül lesz-e sikeres felfedezés.

Az idő pénz, ezért alkalmazása nem lehet sem túl gyors, sem túl lassú. A kutatás alatt meg kell indítani az időgépet, hogy a kutatás egy, két, vagy három év alatt befejeződjön, s hogy ne úgy vonuljon el a vállalat, hogy a műrevaló ércről 10 méterre fúrtak meddőt, s mellette lapul az egy-milliárd-dolláros érctelep, amit észre sem vettek.

A kutató geológusnak teljes információra van szüksége: hol szerezhető meg az adatok, hol van, és mit csinál versenytársa, kik repülgetnek fúrógépeink felett, s kinek a helikoptere szállt le a szomszédos domboldalon vasárnap délután. A kutató ércgeológus

legfontosabb tulajdonsága az, hogy sokoldalú legyen, és hajlandóságot tanúsítson a teljes erőfeszítésre.

Vállalatom kutatása MVT érctelepekért hatalmas vállalkozás lett. Kitűnő lehetőséget adott az ásványi nyersanyagkutatás földtani és gazdasági módszereinek, a stratégiai és taktikai tervezést is beleértve, gyakorlására, valamint egy nagyszabású mélyfúrásos kutatási program kivitelezésére. A hidegháború idején az Egyesült Államoknak ásványi nyersanyagokra volt szüksége. A Viburnum Trend felfedezése, számos egyéb lelőhellyel együtt, fontos fémekkel látta el az országot. A felfedezés kizárólag földtani eszközökkel történt, bár a mélyben lévő prekambriumi kőzetek és szerkezetek megtalálásában a légi mágneses felvételek komoly segítséget jelentettek.

A kutatási cél Missouri államban, 1957-ben új MVT típusú érctelepek felfedezése volt. A Kennecott kutatócsoport három geológusból állt, akik közül az egyik én voltam. Időnként többen is részt vettek a munkában. Ki kellett dolgozni egy geológiai modellt, amin hárman dolgoztunk, továbbá egy gazdasági modellt négy-öt változatban. A kritikus felfedezés idején és az azt követő intenzív kutatási időszakban a teljes terepmunkát, gyémántfúrásokat, és a geológiai kiértékelést én végeztem. A csoportvezető geológus nem csak az adminisztrációval, de a földek megszerzésével is foglalkozott. Egy időben már 42 ezer hold volt vállalatom koncessziója alatt. A szedimentológus az expedíciós hivatalban dolgozott az általam szolgáltatott fúrási adatok feldolgozásán és a fácies térképek elkészítésén.

A terület szinte lakatlan volt 500-1000 fős kistelepülésekkel, miniatűr repülőterekkel. A mai Magyarország területével csaknem azonos nagyságú kutatási körzet a Bakonyhoz hasonlított, bőven volt tehát hely és lehetőség. A terület belső részének felszíne prekambriumi magmás kőzetekből áll, ami változatossága miatt, szerkezete, eróziós felszíne és topográfiája miatt befolyásolta a kutatási területet. Az ércek a kambriumi transzgressziós tengeri üledéksorozatba ágyazódtak, elsősorban a felső kambriumi Bonneterre formáció közel 100 méter vastag üledékes karbonátos

képződményeiben. A Bonneterre klasszikus példája a kambriumi tengerparti algás zátonyképződménynek, nyílt, sekélytengeri oldalán mészkő és agyagrétegekkel, a parti oldalon dolomit és partszegélyi mészkővel. Mivel felismertük a fáciesek és érctelepek összefüggéseit, a fúrások 80 százaléka ércet talált.

A kutatás elején bevetettünk minden geofizikai és geokémiai módszert, ami elképzelhető, de a felszín semmit sem árult el a mélyben rejtőző ércekről. Fúrás nélkül kevés információhoz jutottunk, legtöbbet a prekambriumi alaphegység mágneses térképe segített a produktív, ám fedett üledékszónák térbeli helyzetét illetően. A mágneses anomáliák térképei a prekambriumi üledékeket legtöbbször dombok, néha meredek lejtők formájában rajzolták ki, jelezve a kutatófúrások telepítésének legígéretesebb helyeit.

A Viburnum Trend Felfedezése

A Viburnum Trend Missouri délkeleti részén, kb. 80 kilométer hosszan, Viburnum kisvárostól déli irányban húzódik. Az érctestek egyenetlen, erdős felszín alatt 330-500 méter mélyen találhatóak, a felszínen látható nyomok nélkül. A Viburnum Trend felfedezésében két cég játszott kiemelkedő szerepet. Ötven mérföld (kb. 80 kilométer) távolságra tőlünk teljesen függetlenül egy másik vállalat, a St. Joe, kutatott. Ők már 1955-56-ban, teljes titoktartás mellett, felfedeztek három MVT típusú érctelepet. Ahhoz hogy megállapítsuk, hogy a szép erdős tájon egy új ércező húzódik, további fúrások százait kellett megvalósítani.

1957-ben a Bear Creek-Kennecott három geológusa, köztük jómagam is, jelentős ércesedésre bukkant Viburnumtól 80 kilométerre, délre. Később derült ki, hogy a Kennecott felfedezése, a később „Viburnum Trend” névre keresztelt ércező déli, míg a St. Joe lelőhelye Viburnumnál a mező északi vége. A teljes mező feltárása még elhúzódott, a Kennecott ércterület kiékelődő jellege miatt. Kennecott 1960-ban találta meg azt az érctestet, amely az ércesedés északi irányba, Viburnum felé való ívelődését jelezte. A Kennecott elő-, valamint folyamatos

hálózatos mélyfúrásai az ércöv csaknem 90 fokos elfordulását, valamint földtani felépítésének bonyolultságát jelezték. Sokszor az ércetek a beágyazó kőzet sajátos litológiája és szerkezete miatt a mineralizációs zónával szöveget zárnak be, vagy arra merőlegesen, számos rétegtani helyzetben alakultak ki.

A Viburnum Trend felfedezése tehát érdekes módon a két telepvég érceinek megtalálásával kezdődött. A Kennecott ércmező keletnyugati irányban húzódott, majd hirtelen észak felé fordult. A Kennecott felfedezése után ez a fordulat jelezte először, hogy az ércetek 80 km-re lévő északi vége a délivel összetartozhat, tehát a közbülső területeken is kell kutató fúrásokat mélyíteni. A drótfelfüggesztéses Longyear gyémánt magfúrógépek nagyszerűen működtek, és a magkihozatal megközelítette a 100 százalékot.

A legnagyobb titoktartás ellenére lassan kiszivárgott a felfedezés híre és már 1959-60-ban egy tucat vállalat küldött kutatási csoportokat a területre. Így megkezdődött az öldöklő verseny a milliárdokat érő érctelepekért. A fúrógépek napi három műszakban működtek. Komplikálta a helyzetet az is, hogy a Bonneterre fölött fekvő Potosi Formáció rétegein keresztül ütve fúró gépeket kellett alkalmazni, mert annyira kovás volt a kőzet, hogy a gyémántfúrók nagyon lelassultak, vagy elakadtak. Az érckutatás nagy szervezőmunkát igényelt, mert ha egy ütve fúró áthatolt a kemény rétegen, vissza kellett építeni a gyémánt koronafúrót. Mindennek óramű pontossággal kellett működnie. A vállalat főgeológusa minden héten telefonált, sőt, privát kisrepülőn kiszállt megvizsgálni a helyzetet.

Az 1950-es évek végén és az 1960-as évek elején számos cég települt a régióba és fúrta meg az ércesedést a zóna középső szakaszán St. Joe és Kennecott területei között. Így 1960-ra szinte bizonyossá vált az ércesedés folyamatossága a Viburnum Trendben és ismertté vált a különböző üledékes kőzetek és az érc dúsulása közötti szoros kapcsolat. A geológusok minden nap felfedeztek valamit a fúrómagok elemzése során. A bonyolult földtani felépítés sikeres értelmezéséhez a fúrómagok aprólékos és figyelmes vizsgálatára, pontos térképszerkesztésre és előrelátó

tervezésre volt szükség. A kutatás későbbi fázisában az egyes ércetek felfedezéséhez számos geológus járult hozzá kutatási, mélyfúrási és bányászati műveletek során. A St. Joe és a Kennecott felfedezése jó példa a földtani gondolkodás erejére, valamint a kitűnő szervezésre és menedzsmentre.

A Kutatás Gazdasági Alapjai

A Délkelet Missouri Ólom-Cink Körzet az Egyesült Államok legnagyobb ólom, cink, réz, ezüst és egyéb fém termelő területe volt évtizedeken keresztül. Ez a világ legnagyobb, sokmilliárd dollár értékű MVT telepe és termelési körzete. Érc kutatás szempontjából az Egyesült Államok és Kanada egy ország. Az érc kutatás elsősorban gazdasági tevékenység, természetesen tudományos alapokon. A tudomány a legfontosabb eszköz, de csak egy a sok közül. A kutatáshoz elengedhetetlen egy gazdasági modell és egy geológia modell. Ismerni kell a fúrógépek teljesítményét és fajtáit. Érc kutatási gyakorlatom alatt a fúrógépek minden irányban képesek voltak fúrni, a bányakutatást így nagyban elősegítve. Az amerikai vállalatok sok mindent megköveteltek a geológusoktól, így például:

- A vállalati titkok megtartása lehetőleg 10 évig, még ha állást cserélt is a geológus. Ha készen van a kutatási terv, azonnal meg kell indítani a folyamatot, nem szabad késlekedni bürokratikus vagy egyéb akadályok miatt. Ehhez egy vezérkari kivitelezés kell.
- A versenytársakat meg kell lepni, mert ha a rivális minden lépést ismer, elvesz a legfontosabb csata. A meglepetés erejét ki kell használni.
- Az erőket koncentrálni kell ahhoz, hogy az áttörés sikeres legyen.
- A kutatás rugalmassága és mozgékonyága alapvető. Ha rossz az elképzelés, vagy a tudományos elmélet, akkor azt célszerű megváltoztatni. Ez az egyik legnehezebb feladat. Sok geológus makacsul ragaszkodik elméleteihez, még akkor is, ha a fúrási adatok pont annak ellenkezőjét igazolják.

- A kutató geológus nem lehet elfogult saját kutatása iránt. Ha más hely jobb, s ha nincs választás, akkor le kell vonni a következtetést, és le kell zárni a kutatást. A kutatást nem lehet a végtelenségig nyújtani időt, pénzt és energiát pocsékolva.
- Ha a kutató felfedezi az ércet, új fázis kezdődik, a kutatás teljesen új arculatot kap. Ez a folyamat már az ércvagyon megállapítása, bányászati előkészítése. Itt már a gazdasági modell lép életbe és irányítja a geológus munkáját. Az elkölthető pénz megsokszorozódik. Meg kell állapítani mi az a minimum érctelep nagyság és minőség, ami gazdaságilag bányászható. Mekkora az optimális fúrási háló, amit alkalmazni kell. A bányászati modellhez szükséges a korrekt adatok feldolgozása. Például a vízbányászat és védelem, vagy az ércdúsító és meddő várható környezeti hatásának elemzése.

Egy bányavállalat részvényeinek értékét semmi nem viszi fel jobban, mint egy új felfedezés. A világ nagyobb vállalatai kb. 6 milliárd dollárt költenek évente kutatásra. Átlagban egy ércbánya évi jövedelmének 5-10 százalékát költi kutatásra. Mostanában, amikor nagy szükség van ércutatásra a világ gyors fejlődése miatt, egy uncia arany felfedezésének ára kb. 50 dollár. Kell az arany az iparnak, a bankoknak, az ékszerészeknek. 2011-ben nagy szükség van geológusokra és a felfedezés gazdaságos. Hasonló volt a helyzet 1956-ban. Nagy szükség volt geológusokra a nagyméretű fegyverkezés és a hidegháború miatt. A Szovjetunió nemzeti jövedelmének 30-40 százalékát fegyverekre költötte, míg Amerika 6-7 százalékát. Továbbá a hidegháborúból melegháború is lett Koreában, Vietnamban, majd Afganisztánban. A nemzetközi politikai feszültség az emberiség elpusztításával fenyegetett. A vetélkedő nagyhatalmak nagy összegeket fektettek be a fegyvergyártásba.

Missouri államban azért indult be az intenzív geológiai kutatás új ólom, cink, réz és ezüst ércek felfedezésére, mert a régi telepek kimerülőben voltak, s e fémek termelése erősen csökkent. A Kennecott Vállalat már Kanadában is indított nagy kutatási tevékenységet titánium telepek után. A nukleáris energia és rakéta korszak sok titániumot követelt, az uránium mellett. A

geológusoknak sok munkája volt, mert Amerika tíz modern tengeri flottát és új légi hadsereget épített. A tíz flotta nagyobb volt, mint a világ összes tengeri hadereje együttvéve. Tehát Amerika átvette Anglia évszázados világbirodalmi szerepét. Ahogy a német birodalom le akarta győzni Angliát 1914-ben, úgy 1956-ban a Szovjetunió akarta a föld alá temetni Amerikát, s így megindult a titánok világméretű versengése. Az oroszok, a végtelen és ásványokban gazdag Szibéria birtokában, legyőzhetetlennek érezték magukat. Az Egyesült Államok, Kanadával, Ausztráliával és Dél Amerikával kompenzálta a szovjet előnyét. Nagy méretű geológiai kutatások már 1950-ben indultak és ez a folyamat 1992-ig tartott, majd 12 év „szünet” után 2004-ben újra feléledt. A fémek természetesen nem csak a hadiiparhoz szükségesek.

Az öldöklő versenyben a geológusok még vasárnap is dolgoztak, nem volt pihenés vagy vakáció. Sajnos a Szövetségi Erdészeti Hivatal egy 1890-es törvény alapján csak tízezer holdnyi területet volt hajlandó egy vállalatnak koncesszióba adni, mivel akkoriban senki nem gondolta, hogy egy érctelep ennél nagyobb is lehet. Gondot okozott, hogy az erdők szövetségi, állami és magántulajdonban voltak. Állandóan sakkozni kellett, hogy melyik részét adhatjuk fel, és hol szerezzünk újabb területeket, de mire odajutottunk egy újabb helyre, gyakran már valaki más kötött rá szerződést. Így vállalatunknak rövidesen már három ingatlan beszerzőre volt szüksége, akik naponta legfeljebb 5-6 órát pihenhettek. 1962-ben 80 millió tonna megkutatott ércvagyonunk volt, míg a többi vállalatnak összesen 150 millió tonna. Néhány év múlva a Viburnum Trend ismert és bizonyított ércvagyona elérte a 300 millió tonna műrevaló készletet így 1964-ben elkezdődhetett a kitermelés. Egy 50 millió tonnás érctest kb. két év alatt amortizált, tehát visszafizette a kutatás és a bányászat teljes költségeit. Ezután pedig közel 50 százalékos nyereséget hozott évente.

A Viburnum Trend felfedezése a földtani gondolkodás és a megválasztott módszerek helyességének, hatékonyságának bizonyítéka. Valamelyest hasonlít a recski mélyszinti ércesedés felfedezéséhez, ami a magyar geológusokat dicséri. A Viburnum Trend bányászata rövidesen 12 termelő aknával folyt és a világ

egyik legmodernebb bányászati vállalkozása lett. 1977-ben az Egyesült Államok ólomtermelésének közel 85 százalékát adta. Ugyanekkor a termelés ólomból 500 ezer tonna, cinkből 83 ezer tonna, rézből több mint 12 ezer tonna volt, egyéb fémek mellett. Ezüstből 2,4 millió troy uncia mennyiség került kitermelésre, ami megfelel 72 tonnának. Bebizonyosodott, hogy e kutatás Földünk legnagyobb MVT típusú érctelepét tárta fel. Részei a Viburnum Trend, az Indian Creek, és az Old Lead Belt, amelyek geológiailag produktív zónája kb. 216 kilométer hosszú. Valószínű, hogy teljes készlete eléri a 800 millió tonnás nagyságrendet, de pontos adatokat csak az érdekelt vállalkozások készleteinek ismeretében lehetne megadni.

A kutatást geológiai szempontból két fő fázisra lehet bontani. Az első a felderítő kutatás, a második pedig az ércelőfordulást kísérő, bizonyító és a készletet megállapító fúrások fázisa. Mindkettő elősegíti a geológia adottságok jobb megismerését, az érc és mellékkőzet viszonyának tisztázását. Fontos, hogy az első fázist követően ne folytassuk a beruházást, amennyiben nem áll rendelkezésre megfelelő földtani bizonyíték és biztosíték a gazdaságos felhasználhatóságra. A piaci verseny miatt a kutatás időtartama alatt a titoktartás kötelezettsége érvényesült, így pontos adatokat és teleptani, valamint genetikai és készlet paramétereket nem hoztak hosszú ideig nyilvánosságra. Még a felfedezés részleteinek története sem publikált, s várta magára egy jó földtani monográfia. Lehet, hogy a terület nagysága miatt ez szinte lehetetlen.

A lényeg az volt, hogy a befektetett kutatási és bányászati költségeket minél hamarabb kamatostul visszanyerjék. Ez meg is történt.

Három Évtized az Amerikai Felsőoktatásban

Izgalmas, változatos és végtelenül tanulságos ércutató geológusi évek után visszatértem az egyetemre és 1966-ban megszereztem a legmagasabb tudományos fokozatot, az amerikai doktorátust, azaz a Ph. D. fokozatot, ami négy évi kemény munka volt.

Időközben Éva befejezte geológiai tanulmányait Rollában, a patinás Missouri School of Mines and Metallurgy-ban. 1958-ban Baccalaureate (Bachelor of Science), majd 1960-ban Mester diplomát (Master of Science) kapott és 1959-től a Missouri Állami Földtani Intézetnél helyezkedett el, mint kutató geológus. Harmincnégy évig dolgozott ebben az 1853-ban alapított állami intézményben és 1993-ban, mint igazgatóhelyettes ment korai nyugdíjba. Kutatási területe a délkelet Missouriban felszínre emelkedett ősi röghegység, a St. Francois Hegység közettani és geokémiai vizsgálata volt. Ez külön geológiai regény, amiről Éva számolhatna csak be.

1964-ben új élet kezdődött számunkra, megszületett kislányunk, Erika. Friss doktorátussal a Missouri Állami Egyetem rollai részlegén először adjunktus, később professzor lettem. 1993-ban mentem nyugdíjba és Floridába költöztünk. Az amerikai felsőoktatásról több cikket írtam és előadásokat tartottam Magyarországon. Ez azonban egy másik, külön regény lehetne.

Az amerikai felsőoktatás érdekessége az, hogy van egy alsó (undergraduate) és felső (graduate) egyetem. Az alsó egy diplomát ad (B. S., azaz Bachelor of Science). A felsőben két év után Mester, azaz M. S. (Master of Science) fokozatot, majd 4-5 év után doktori, azaz Ph. D. fokozatot lehet elérni. A Ph. D. egyik követelménye az angolon kívül két idegen nyelv tudása. Ezenkívül a fizika, kémia és matematika alapidiplomai szintű tudása is szükséges. A középiskola elvégzése után tehát még összesen 8-10 év kemény egyetemi tanulás kell ahhoz, hogy valaki tudományos pályán megszerezze a Ph. D. fokozatot. A felső szintű egyetemen a diák már fizetést is kap, mert vagy a tanításban, vagy a kutatómunkában segédkezik professzorának. Mind a Mester diplomához, mind a doktorátushoz önálló kutatómunka szükséges, aminek eredményét szakdolgozatban, illetve doktori disszertációban kell közölni.

EPILOGUS

Itt ülök a napsütéses, pálmafás floridai tengerparton és visszagondolok Magyarországra. Ötvennégy éve annak, hogy eljöttem, de azért ápoltam a kapcsolatokat, amennyire lehetett. Nyolcévi távollét után, 1964-ben látogattam először haza, miután 1963-ban általános amnesztiát nyertek el mindazok, akik nem vettek fegyveresen részt a forradalomban. Éveken át, szinte minden nyáron minimum egy hónapot, de néhányszor három hónapot is szülőhazámban töltöttem. Néhány alkalommal szakmai előadásokat is tartottam. Előadásaim a hold közetanáról és az elektromos hullámokkal való térképezésről megjelentek a Magyar Tudományos Akadémia tizedik osztályának közleményeiben.

Ahogy visszatekintek az elmúlt több mint fél évszázadra, sok fejlődést és haladást látok Magyarországon. Sok szempontból az ország utolérte a nyugati színvonalat. Ha meg is tartotta az Európai Unió a Sztálin által húzott határokat, a határsorompók ledőltek. Kulturális, szellemi és néha még gazdasági szempontból is, az EU egyesítette a nemzeteket. A börtönfalak, a határ menti betonerődök, mind leomlottak. Ez jó lehetőség a magyarság számára. Kihasználásához történelmi tudat, a folytonosság megteremtése és kapcsolattartás szükséges. Visszatetsző számomra az, hogy sok középiskola a görög tengerpartra viszi a diákokat kirándulni és nem Erdélybe. A körülöttünk élő nemzetek megbecsülése, nyelvük és kultúrájuk ismerete, a velük való politikai diskurzus rendkívül fontos. Bármennyire is borzalmas volt az első és a második világháború, arról a mai nemzedékek nem tehetnek. A magyaroknak a Kárpát-medence fogalmában kellene gondolkodniuk. Az ipar, a kereskedelem és a turizmus lehetőségeit ki lehet használni.

A pozitív eredmények ellenére, Magyarország jövője aggodalommal tölt el. Az elmúlt húsz év alatt sok ezer fiatal szívärgott ki nyugatra megélhetési, gazdasági okokból. Ugyan akkor a természetes népszaporulat állandóan csökken. Ha ez a tendencia így folytatódik, néhány évtized kérdése csak, s

Magyarország, még a pici trianoni ország maradék is, eltűnik a történelem süllyesztőjében.

Ezzel befejezem soraimat. Visszaemlékezéseimet feleségem állhatatos és kitartó biztatására vetettem papírra, bár én nem tartottam ezt fontosnak de ő látott bennük valamit, amit le kell írni, hogy megmaradjon az utókornak. Gondos munkával ő lektorálta kéziratomat és készítette elő a jelen kiadásra. Életemből csupán kiragadott epizódokat s az ezek kapcsán felmerülő gondolataimat rögzítettem.

SARASOTA

FÜGGELÉK: Kisvarsányi Géza verse

Halálhajó a tengeren

Jó volna feledni, üdvözülni
De a múltat, a háborút
Nem lehet felejteni,
Az álmok igazak,
A borzalom mindig marad, marad.

A konstancai gyűjtőláger volt
A rabszolgaszállítás központja,
Hol a béke hajnalán
Százával hulltak a meszesgödörbe,
A magyar pusztáról elhurcoltak.

Ragyogó tengerpart, keleti Nizza
Rabszolga paradicsomában
Nincs embervásár,
A rabszolga egy fabatkát sem ér
Láncra verve megy a Szovjetunióba.

Dühöng a pestis, kolera, malária
A kivégzés és a lepra
Egyre halmozódnak
A meszesgödörben a csontvázak,
Dante infernója.

Újkori áldozatok ókori módra,
Saját múlásuk énekli a tragédiát,
Az isteni megváltás zsoltárát,
Az élőknek, az elkárhozottaknak,
A halálba indulóknak.

Az utolsó keresztények
Indulnak itt égi megváltásra,
A marxizmus csodás birodalmába,
Kínzásra, tarkólvésre
S jeges pusztulásra.

Halálhajó úszik a tengeren,
Kétezer rabszolga a fedélzeten,
Testük korbácsolva, láncolva
Az éhen-szomjan haltak, naponta
Csúsznak tengeri sírokba.
Majd bíbor, napkelte után

Úszik felénk a mágneses akna,
A rabszolgatartó katonák,
Arcukon torz félelemmel
Ugrálnak mentőcsónakokba.

Óriási robbanás ráz és vakít,
Széttörik a hajó teste,
Mint szárnyas angyal
Repülök az ég felé, a magasba,
S esek, mint kő a hullámokba.

Fülemből, számból vér folyik,
Piros lett a Fekete tenger,
Ezer test vére az olajban
Mint óriás kereszt,
A vízen lángra lobban.

Véres karok, fejek, torzók
Úszkálnak a zavaros vízben,
Könyörtelen a tűz, a víz, a nap,
S a még élő sebesültek
Jajzó nélkül elmerülnek.

Csak egy kiált kétségbeesetten,
Bajtársak, segítetek!
Üvöltés, hörgés, majd csend
Zúg a szélben, s járnak a hullámok
A kék ég zöld tengerében.
Lassan tompít a fájdalom,
Elmerülök a fényes napban,
Ráfekszek egy deszkadarabra
Csodás mennyországban,
S kinyúlok némán, öntudatlan.

Poti-tól, a gyapotkikötőtől
Húsz kilométerre áldott meg az isten,
Hol a tüskés, mágneses akna
Lelkemet felszabadította,
S bűneimtől megtisztította.

Mentőhajó dobott ki a partra,
Feküdtem éjjel mozdulatlan,

Majd kiabálva jöttek az örök,
Döfködtek szuronnyal,
Állja fel te "disznó magyar".

"Vagy egy golyót beléd ereszték."
Felálltam, imbolygott a föld,
Kavarogtak a csillagok,
S lassan indultam a végzet felé
A sakálok földjére, a Kaukázusba.
Az út mentén vigyorogtak
Az ördögök és halálfejek,
De kétségbe nem estem,
A nyakamon lógott még,
Anyámtól kapott aranykeresztem.

A sós tengervíz még most is
Marja sebes lelkemet,
Locsogva kérdezi, mért veszett el,
A magyar föld oly sok ifjúsága
Az égő, fekete tengeren.

A viharos tengeren,
Szellemelek emelkednek a zöld
habokból,
De koszorú soha nem volt
És nem is lesz a hullámokon,
Alföldi vadvirágokból.

EGER

VÁLOGATOTT IRODALOM

Kisvarsányi Géza, 1988, *Vertical and horizontal zoning of ores in the porphyry copper system of Recsk, Hungary (Függőleges és vízszintes érczónák Recsk réztelepeiben)*: Missouri Állami Egyetem, Rolla, Missouri, 174-179 oldal.

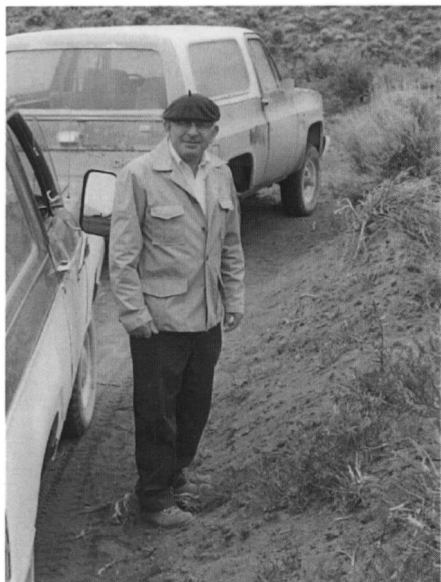
Kisvarsányi Géza, 2000, *Földi siratás, Kozmikus emelkedés, Aranyláz: Versek*, Püski Kiadó, Budapest, 157 oldal.

Kisvarsányi Géza, 2007, *A Viburnum Trend felfedezése (Egy magyar ércgeológus Amerikában)*: Acta Geographica ac Geologica et Meteorologica Debrecina, 2. Kötet, 237- 244 oldal, Debrecen.

56 Történet, 2006, *Amerikai magyarok személyes emlékei 1956-ról*: Lauer Learning-Amerikai Magyar Koalíció, 214 oldal, Budapest.

TOKAJ

Kutatásaink folyamán sok visszaemlékezést elolvastunk, de kevés olyat, amely ily drámai módon összegezte volna a bolsevik köntösbe öltöztetett emberi kegyetlenség mibenlétét. Ez az írás minden bizonnyal bekerül azokba a munkákba, melyeket ezen túl írnak a százmillió áldozatot követelő kommunista uralomról.

Dr. Várdy Béla és
Dr. Várdy Huszár Ágnes
Duquesne Egyetem, Pittsburgh,
Pennsylvania

Kisvarsányi Géza...memoárjában legrészletesebben a II. világháború alatt átélt eseményeket és azt követő hadifogságot mutatja be... a máramarosszigeti elosztótáborból a constanzai gyűjtőlágeren keresztül tehervagonokban és hajón, heteken át, tartott az út a szovjet Gulágba. Sztálin és Rákosi között egy 1945 nyarán létrejött egyezmény szerint, a Szovjetunióknak joga volt a magyar hadifoglyokat úgy átminősíteni, hogy azok „jóvátételi kényszermunkásként” (Gulág lexikon) vegyenek részt a szovjet birodalom felépítésében. Kisvarsányi Géza a kortárs, a „résztvevő” és szerencsés túlélő szemével ismerhetjük meg ezt a kegyetlen világot...

Az elhurcolt magyarok többsége sohasem látta meg többé hazáját, jeltelen sírokban maradtak a Szovjetunióban és szibériai hómezőkön. A százazreket érintő tragédia túlélője megrázó beszámolóban állít emléket a Gulág munkatáborainak, és mutat példát életével, cselekedeteivel, küzdelmével a szülőföld iránti szeretetről és a tudomány tiszteltéről.

Dr. Pölöskei Ferenc
Magyar Tudományos Akadémia, Budapest

